DHIMA YA USIMULIZI KATIKA UWASILISHAJI WA NYIMBO ZA TAARAB

DORCAS MISOI

C50/CE/29068/2015

TASNIFU HII IMETOLEWA ILI KUTOSHELEZA BAADHI YA MAHITAJI YA SHAHADA YA UZAMILI KATIKA CHUO KIKUU CHA KENYATTA

MEI, 2022

IKIRARI

Tasnifu hii ni kazi yangu asilia na haijawahi kuwasilishwa kwa madhumuni yoyote katika chuo kikuu kingine.

Sahihi:.. Tarehe: 11/05/2022..........

Dorcas Misoi

C50/CE/29068/2015

MSIMAMIZI

Tasnifu hii imetolewa kwa idhini yangu kama msimamizi niliyechaguliwa na Chuo Kikuu cha Kenyatta.

Sahihi:.. Tarehe: 11/5/2022..........

Dkt. Richard M. Wafula

Idara ya Kiswahili

Chuo Kikuu Cha Kenyatta

TABARUKU

Naitabarukukazihiikwamwanangu Blessings

SHUKRANI

NamshukurusanamwenyeziMungukwakunilinda, kunipaafyanjemanakuniwezeshakufanyakazihiikuanziamwanzohadinilipomaliza. Nampa shukrani za dhatimsimamiziwanguDkt. Richard Wafulakwakujitoleanakunielekeza,kunipaushaurinamawaidhatangunilipoanzautafitihuu. Munguakubarikisana.Pia namshukuruDkt. Jesse Murithikwakunifaasananakunielekezakatikahatuaza awali za utafitihuu. Ubarikiwesana.Vilevile, nawashukuruwahadhiriwanguwotekatikaidaraya Kiswahili ya Chuo Kikuu cha Kenyatta kwakunipamafunzonakunielekeza.Mwishonawashukuruwanafunziwenzangutuliosomapamojakwakunipamotishanaushauri.

IKISIRI

Utafitihuuulinuiakuchunguzasuala la usimulizikatikanyimbo za taarab kwalengo lakubainidhimayausimulizikatikauwasilishajiwanyimbo za taarab.Vipengelevyausimulizivilivyochunguzwaniwakati, wahusika, darajanasauti za usimulizinaunenaji.Mtafitialitumianadhariayanaratolojia.Nadhariahiiinahusishwanamwanafalsafawa Kiyunaniaitwaye Plato nakuendelezwanawananadhariakama vile, Genette, Stanzel, Manfred Jahn naMieke Bal. Inahusuusimuliajiwahadithi. Misingiyanadhariahiinikuwa,usimulizihuwanamsimuliaji, kinachosimuliwa, usemiwakinachotendekanawahusika. Malengoyautafitihuuyalikuwakubainivipengelevyausimulizikatikanyimbo za taarabnanamnavinavyozifanyanyimbo za taarab kuwasimulio, kudhihirishajinsivipengelevyausimulizivinavyosaidiakukuzamaudhuiyanyimbo za taarab nakuonyeshajinsivipengelevyausimulizivinavyochangiamtindowauwasilishikatikanyimbohizo.Data zilikusanywamaktabani. Vitabu, majaridanatasnifuyaliyohusiananamadayetuyautafitiyalisomwakwa kina. Data yakimsingiilitokakwenyenyimbo za taarabzilizoteuliwakimaksudizikasikilizwa, kunukuliwanakufasiliwa. Vifaavilivyotumikakatikaukusanyajinakurekodi datavilikuwakaratasinakalamu.Data zilizokusanywazilichanganuliwakwakutumianadhariayanaratolojia. Ripotiyautafitihuuiliwasilishwakatika suratano.Utafitihuuulichangiakatikausomiwawimbokamautanzuwafasihisimulizihususanwimbowa taarab. Umebainishakwamba, wimbowa taarab unahusishasifa za usimuliziambazohuelezeanatharinavilevile,zinasifa za kishairi. Hatimaye, umeonyeshakuwawimbowa taarab niutanzuteleziunaosheheniusimulizi.

ABSTRACT

This research aimed at investigating narration in taarab songs with the aim of identifyingthe role of narration aspects inpresenting taarab songs. The narrative aspects that were investigated were narrative time, characterization, narrative levels and voices and speech representation. The researcher used narrative theory. This theory is associated with a Greek Philosopher known as Plato, it was later developed by narratologists like Genette, Stanzel. Manfred Jahn andMieke Bal. It pertains narration of a story. The tenets of this theory isthat, a narrative hasa narrator, a story, speech that represents an act and characters. The objectives of this research wereto identify the various narrative aspects in taarab songs and how the narrative aspects in taarab songs make them to be termed as narratives,to show how narrative aspects helps in bringing out various themes in taarab songs and to show how narratives aspects aid in stylistic devices in taarab songs. Data collection was done in the library.Books, journals and thesis related to our topic of study were studied in detail. Primary data was collected from taarab songs that wereselected by purposive sampling were listened to, recorded and interpreted. Tools that were used in collecting and recording data werenote books and pens.Data collected wereanalysed by narrative theory. Report of this research was presented in five chapters. This research contributedto the scholarship of the song as a genre of oral literature specifically the taarab song. It showed that taarabsongs has narrative and poetic characteristics. Finally, it has demonstrated that taarab song is a slippery genre which bears the characteristicsof a narrative.

FASILI YA ISTILAHI

Usimulizi- Ni utambaji au maelezoyajambofulani. Ni uelezajiwamatukiokatikahadithi. Katikakaziyoyoteyafasihihuwakunakisaau hadithifulaniinayosimuliwanamsimulizi.

Wimbo-Manenoyanayotamkwakwasauti.

Taarab-Ni utanzuwanyimbokatikajamiiyaWaswahilizinazoimbwakutumbuizanakupitishauju mbemzitokwamatumiziyamafumbo. Huwanamuundowakishairi.

Mutribu- Mwimbaji au mpigajiwa ala katikakikundi cha taarab.

Kibangala- Ala yamuzikiiliyonanyayasaba.

YALIYOMO

IKIRARI ... ii

TABARUKU ... iii

SHUKRANI ... iv

IKISIRI ... v

ABSTRACT ... vi

FASILI YA ISTILAHI ... vii

YALIYOMO ... viii

SURA YA KWANZA ... 1

UTANGULIZI ... 1

1.0 Usuli ... 1

1.1 Suala La Utafiti ... 7

1.2 Malengo Ya Utafiti ... 8

1.3 Maswali Ya Utafiti ... 8

1.4 Sababu Za Kuchagua Mada ... 9

1.5 Upeo Na Mipaka ... 10

1.6 Yaliyoandikwa Kuhusu Mada ... 11

1.6.1 Tafiti Kuhusu Usimulizi ... 12

1.6.2 Tafiti Kuhusu Nyimbo za Taarab ... 17

1.7 Misingi Ya Nadharia ... 22

1.7.1 Wakati ... 28

1.7.2 Wahusika ... 29

1.7.3 Daraja na Sauti za Usimulizi..30

1.7.4 Unenaji...31

1.8 Mbinu Za Utafiti 31

1.8.1 Muundo Wa Utafiti 31

1.8.2 Eneo La Utafiti..31

1.8.3 Mbinu Za Usampulishaji 32

1.8.4 Sampuli Lengwa..33

1.8.5 Mbinu za Kukusanya Data..33

1.8.6 Uchanganuzi wa Data...34

1.8.7 Uwasilishaji wa Matokeo 34

1.8.8 Uzingativu wa Maadili 35

1.8.9 Hitimisho 35

SURA YA PILI..36

VIPENGELE VYA USIMULIZI NA NAMNA VINAVYOFANYA NYIMBO ZA TAARAB KUWA SIMULIO 36

2.0 Utangulizi 36

2.1 Wakati...36

2.1.1 Mpangilio..38

2.1.1.1 Analepsia ya Ndani...39

2.1.1.2 Analepsia Mseto...40

2.1.1.3 Analepsia ya Nje 41

2.1.2 Muda...45

2.1.3 Idadi Marudio..48
2.1.3.1 Aina za Idadi Marudio..48
2.1.3.1.1 Usimulizi Mosi..48
2.1.3.1.2 Usimulizi Rudufu 49
2.1.3.1.4 Usimulizi Banifu 51
2.2 Wahusika 51
2.2.1 Uelezaji wa Moja kwa Moja 52
2.2.2 Uonyeshaji Usio wa Moja kwa Moja 52
2.2.2.1 Vitendo vya Mhusika..53
2.2.2.2 Kupitia kwa Mazungumzo 56
2.2.2.3 Aina ya Mazungumzo ya Mhusika Pia ni Njia ya Kuonyesha Sifa Zake..58
2.2.2.4 Muonekano wa Nje wa Mhusika..59
2.2.2.5 Mazingira ya Mhusika 59
2.2.2.6 Analojia...60
2.2.2.6.1 Aina za Sitiari...60
2.3 Unenaji 63
2.3.1 Aina za Unenaji...63
2.3.1.1 Daijesia yenye Muhtasari...63
2.3.1.2 Daijesia yenye Muhtasari Kiasi 65
2.3.1.3 Unukuzi Usio wa Moja kwa Moja 66
2.3.1.4 Unukuzi wa Taarifa wenye Mimesia Kiasi......................................67
2.3.1.5 Usemi wa Taarifa Huru 67

2.3.1.6 Usemi Halisi 68
2.3.1.7 Usemi Halisi Huru 69
2.4 Daraja na Sauti za Usimulizi 70
2.4.1 Daraja ya Kwanza 71
2.4.2 Daraja ya Pili 72
2.4.3 Daraja ya Tatu 73
2.4.3.1 Dhima ya Hadithi Tegemezi 74
2.4.3.1.1 Jukumu la Kiutekelezaji 74
2.4.3.1.2 Jukumu la Kiufafanuzi 75
2.4.3.1.3 Jukumu la Kujenga Maudhui 76
2.4.4 Aina za Wasimulizi 77
2.4.4.1 Msimulizi wa Daraja ya Kwanza 77
2.4.4.2 Msimulizi wa Daraja ya Pili 78
2.3.4.3 Msimulizi wa Daraja ya Tatu 79
2.4 Hitimisho 80
SURA YA TATU 81
VIPENGELE VYA USIMULIZI NA UKUZAJI WA MAUDHUI 81
3.0 Utangulizi 81
3.1 Maudhui 81
3.1.1 Maudhui ya Mapenzi 81
3.1.2 Maudhui ya Uasherati 86
3.1.3 Maudhui ya Usaliti 89

3.1.4 Maudhui ya Dini 93

3.1.5 Maudhui ya Ubinafsi 95

3.1.6 Maudhui ya Ushirikina 96

3.1.7 Maudhui ya Tamaa 98

3.1.8 Maudhui ya Utamaduni 100

3.1.8.1 Utamaduni Unaohusu Mavazi 100

3.1.8.2 Utamaduni Unaohusu Mapishi 101

3.1.8.3 Utamaduni Unaohusu Majukumu ya Mume na Mke 102

3.1.8.4 Utamaduni Unaohusu Miviga 103

3.1.9 Maudhui ya Utu 104

3.1.10 Maudhui ya Umbeya 105

3.1.11 Maudhui ya Ndoa 106

3.1.12 Maudhui ya Ukengeushi 109

3.2 Hitimisho 109

SURA YA NNE 112

VIPENGELE VYA USIMULIZI NA UKUZAJI WA MBINU ZA KIMTINDO 112

4.0 Utangulizi 112

4.1 Mbinu za Lugha na Tamathali za Usemi 112

4.1.1 Takriri 112

4.1.2 Mbinu Rejeshi na Kisengere Mbele 115

4.1.3 Dayalojia 120

4.1.4 Majazi 122

4.2 Sifa za Wahusika 124

4.3 Ploti 136

4.4 Hitimisho 143

SURA YA TANO 144

MHUTASARI WA MATOKEO NA MAPENDEKEZO 144

5.0 Utangulizi 144

5.1 Muhtasari wa Matokeo ya Utafiti 145

5.2 Changamoto katika Utafiti 148

5.3 Mchango wa Utafiti 149

5.4 Mapendekezo 149

MAREJELEO 150

KIAMBATISHO: NYIMBO ZA TAARAB 154

SURA YA KWANZA

UTANGULIZI

1.0Usuli

Wamitila (2003) anasema, nyimbonitungozenyemahadhiyasautiinayopandanakushuka. Huwanamawazomazitonahupaniakuonyeshauhusianowakijamii, migogoro, kukejeli, kubembeleza, kutumbuiza, kuongoanakuburudisha.

Kwa mujibuwaWamitila (2003), taarab niutanzuwanyimbokatikajamiiyaWaswahiliunaoimbwakwaniayakutumbuizanakupitishaujumbemzitokwakutumiamafumbo.King’einaKisovi (2005) wanasemakuwa, nyimbo za Waswahili za taarab huimbwakatikasherehe za kuwakaribishawageni, harusininakwenyemikutanoyakisiasamiongonimwasherehezinginekatikajamiihiyo.

Khatib (1992) anasemakuwa, taarab nineno la asiliyaKiarabulinalomaanisha‘furaha’. KwambakwamujibuwakamusiyaKiarabunaKiingerezaiitwayo*Al Faraid Al Durriya*,nenohilolinanyambulikahivi: *Tariba*: *Yatribu*: *Taraba*manenoambayo yote yanamaanaya ‘kuwanafuraha’. Kamusihiiinaelezakuwaneno*taraba* pia linamaanayakuimbanakupigamuziki.

Kuna mitazamombalimbalikuhusuasiliyanyimbo za taarab. Khatib (1992) na Askew (2002) wanasema, nyimbo za taarab zilianzakamamuzikiuliokuwaukiimbiwawatuwadaraja la juukatikautawalawaKisultanihasaSultani, mabeparinaviongoziwengine. WakatihuoziliimbwakwalughayaKiarabuhukuala za muzikizilizotumikazikiagizwakutokaMisrinaUarabuni. Nyimbohizoziliimbwatukatikakasri la Sultan. Sultan wa Zanzibar SeyyidBarghash (1870 – 1888). Aliwaalikawanamuzikiwa taarab kutokaMisriwamchezeekatikakasrilake. Baadaye, mwanamuziki Muhammed Ibrahim mkaaziwa Zanzibar alitumwana Sultan BarghashkwendaMisrikujifunza ala za muziki za Kiarabuilibaadayeajekutumiaujuziulekatikauimbaji.

Kwa mujibuwa Askew (1997) naNtarangwi (1998), taarab ilitokananamwingilianowautamaduniwaWaswahilinatamadunizingine. Muzikiwa taarab umeathiriwapakubwanautamaduniwaKihindi. Hililinadhihirikakatikafilamu za Kihindiambazozinatoni za baadhiyanyimbo za taarab. WagenikutokaUarabuni, walipokuwawakipumzikakatikapwanikwamuda, walijitumbuizakwanyimbo za wenyeji. Wenyejiwapwaninaowakatumbuizwana ala namuzikiwakigeni. KutokananautangamanohuowaKibantunawaKiislamu, muzikiwa taarab uliibuka.

Ntarangwi (1998) anasemakuwa, maingilianoyakibiasharawakatiwabiasharamaarufuyaBahari Hindi

ndiyoyalisababisha taarab kuwepokatikapwaniya Afrika Mashariki. Kablayahapoainayanyimboziitwazo*kinanda*zilikuwamaarufuhasakwakutumia ala iliyoitwa*kibangala*pamojana ngoma mbilikule Mombasa na Malindi. Matumiziya*kibangala*naumaarufuwanyimbo za *kinanda*ulififiabaadayamajilioya ala mpyayamuzikiiliyoitwa*udi*namtindowanyimbo za taarab waKiarabu. Anaongezakuwa, kulikuwanaatharizingine za maingilianohayokama vile ndoakatiyawabantuwaliokuwawenyejinawagenikutokanchizingine, kusambaakwadiniyaUislamupamojana vita katiyajamiikutokananabiasharayautumwa.

Kulinganana Askew (2002), lughaya Kiswahili ilitumikakatikanyimbo za taarab baadayaenziyautawalawa Sultan Barghashkufikiakikomo. Mabadilikoyamuzikiwa taarab yalisababishakubadilikakwahadhiyanyimbohizokutokakuwanyimbo za watuwatabaka la juuhadikuwanyimbo za wachochole. Siti Binti Saad alianzakuimba taarab kwalughaya Kiswahili kule Zanzibar na Tanzania. Khamis (2002) anasema, wakatihuo taarab iliwezakueneazaidikwani Siti alikuwanauwezowakuimbakwalugha za Kihindi, Kiarabuna Kiswahili.

Usimuliziniutanzumojawapokatikatanzu zafasihiya Kiswahili unaohusukazi za kifasihi za kinathari. Ufafanuziwadhanayausimuliziumetolewanawataalamumbalimbali.Rimmon – Kenan (1983) anasemakuwa, usimuliziunahusumambo matatu

ambayonihadithi,usimuliajinasimulizi. Anafafanuasimulizikuwanimatamshi au maandishikuhusutukiolililotendeka, hadithinimasimuliziyamatukiojinsiyalivyotokeakiwakatinayousimuliajinikitendo cha kusimuliahadithi. Usimuliziunawezakudhihirikakatikanyimbokwakuwakunatukio au matukioyanayoelezwakwakuimbwa, kunamwimbajinakaulikuhusutukio au matukioyanayorejelewa. Usimulizikatikanyimbo za taarab huhusumasualambalimbalikatikajamiikama vile uchumi, siasa, maadili, dininamahusianokatikajamii. Kingei(1996) anasemakuwa:

> "Nyimbo za taarab katikautamaduniwaWaswahilikamakipengelekimojawapo cha fasihiya Kiswahili zinanafasinajukumumaalum. Nyimbohizi za taarab zimewandakimaudhuinakugubikavitabiananyanjazote za maishayajamiizetu. Watungajiwa taarab hutunganyimbozaokutokananatajribazao za kimaisha."

Askew (2002) anasema, wakatimwinginendaniyamapenziyanayopatikanakatikanyimbo za taarab, kunasehemuyauhakikiwajamii, uchukuajiwamisimamoyakisiasa, mijadalayakijinsia, malumbanoyautambulishonausuluhishajiwamigogoro. Maelezoyamawazoyanayopitishwakatikanyimbohizihusimuliwakwakuimbwanahi vyonyimbohizozinawezakuchukuliwakamahadithi au simulizi.

TUKI(1981)inasemakuwa, hadithinihabari za mambo yaliyotukia au za kubuni. Ni masimuliziyanayowasilishwakwalughayanatharikuhusuwatu, matukionamahalimbalimbali.Kulingananamaelezohayasifa za kimsingi

zahadithizinajitokezaambazonikama vile:huwanaploti,hutumialughayakimaelezo, huwanamtendaji au fanani,huwasilishwakwahadhirahainahuwanamgogoro au tukio la kueleza.Matukiohusimuliwakatikawakatifulaninamahalimaalum. Matukiohufuatanamfululizokuzingatiatukiolililotangulianakuishianatukio la mwisho. Haya yanashadidiwanaBarry(1995)anaposema, hadithinimasimuliziyamatukioyanayotendekakiwakati.Sifanyinginemuhimukatika hadithiniwahusika. Wahusikaniviumbewakubuniwanamwandishi. Wahusikahutenda mambo yakawaidakatikamaishayanayolingananakazi za watu, tamadunizao, tabiazao, migogoroitokeayomaishanimwaonahisiazao. Wahusikakatikahadithihutekelezajukumu la kujengahadithikupitiakwavitendovyao. Vipengelembalimbalivyausimulizihujengasimulizi.Vipengelehivivinawezakudhihirikakatikanyimbo za taarab.

Mohochi(2000) akiwanukuuAttenberndna Lewis (1963)anasema, usimuliziniulemkabalaambaohutuwezeshakuyatazamayanayotendekanakusikiayanayozungumzwakatikakaziyafasihi.Vilevile, kupitiakwanyimbo za taarab ujumbeunaopitishwakupitiakwenyenyimbohumfikiamsikilizaji.Mlacha(1991),anauonausimulizikamauhusianouliopobainayamsimulizinahadithiyenyewe. Namnaambavyomsimulizianaingiliananahadithi, nanafasiyakekatikauwasilishajiwahadithindiyohutuelekezakufahamuusimulizi wake.

Njianzuriyakuelewahalihiinikutambuaninanianayetuwezeshakuipokeahadithiyenyewe. Yaani, matukiombalimbaliyanawasilishwakwetukupitiakwa macho yanani.Katikanyimbo za taarab mutribuhuwakiungomuhimukatiyawimboanaouimbanamsikilizajiwawimbohuo.

Barthes(1975) na Chatman (1990) wanasema, usimulizinikilekinachosimuliahadithi. Katikamasimuliziyahadithi, msimulizihujidhihirishawaziwazimbeleyahadhirayake. Hivyokuwanauhusiano, pamojanamawasilianoyamojakwamojakatiyamsimulizinahadhirayake. Vivyohivyokatikanyimbo za taarab waimbajiwanawezakuimbambeleyahadhiranakuwanauhusianowamojakwamojana hadhira. Hapatunapatakuwanamsimulizihai au nyimbohizozinawezakurekodiwakatikakandanakusikilizwapasipokuwepokwauhusianowamojakwamojakatiyawaimbajinawasikilizaji.

Tafiti za awalizilihusunamnanyimbo za taarabzilivyoletamaendeleoyakiuchumi, kijamiinakisiasa. Tafitizaoziliangaziatujinsikupitiakwanyimbohizo za taarab ndiowanajamiiwaliwezakupataujumbebalihazikuangazianyimbo za taarab kamausimulizi. Kupitiakwausimuliziuliomokatikanyimbohizo, wanajamiiwanawezakupataujumbeunaokusudiwa.Lichayatafitihizizilizofanywakadritujuavyo, hakuna utafitiwa kina uliofanywakuonyeshajinsiusimuliziunavyotumikakatikanyimbo za taarab.

1.1 Suala La Utafiti

Kulinganana Fair (2001) na Askew (2002), nyimbo za taarab zilitungwakuelezeamasualayakijamiikama vile jinsia, mahusianonamatabakakatikajamiikwakuyawekakatikamishororoyanyimbohizo. Wanasemakwamba, masualayanayomhusumtunayajamiihutungiwanyimbozinazoimbwakwanjiainayoonyeshakuwamaoniyanayowasilishwayametokakwamutribu. Nyimbo za taarab ninjiayakuwasilishamasualayakijamiinahuimbwa kana kwambazinatambahadithi. Kwa hivyo,mtafitialionahajayakuchunguzavipengelevyausimulizinadhimazakekatikauwasilishajiwanyimbo za taarab ilikuonyeshakuwatanzuhizi za fasihisimulizizinawezakuingiliana.

Tafitinyingizimefanywakuhusunyimbo za taarab.Tafitihizozilihusuasiliyanyimbo za taarab namchangowake katikajamii. Aidha, ziliangaziamaudhuinamtindokatikanyimbohizo. Kulingananatafitizilizofanywa, hakuna utafitiwa kina ambaoumefanywakuonyeshakuwanyimbo za taarabzinavipengelevyausimulizinazinawezakuchukuliwakuwasimulio.Kwa hivyo, kulikuwanahajayakubainishawazivipengelevyausimulizivinavyojitokezakatikanyimbo za taarabilikudhihirishakwambaijapokuwa taarab

niwimboinawezakusimuliwakamahadithiyenyevipengelemahususivyausimulizi. Baadhiyavipengelevyausimulizikamawahusika, wakati,unenajinadarajanasautiza usimulizivilinuiwakuchanganuliwakwalengo la kubainishadhimazakekatikakuwasilishaujumbekwenyenyimbo za taarab.

1.2MalengoYaUtafiti

Utafitihuuulikuwanamalengoyafuatayo:

i. Kubainishavipengelevyausimulizikatikanyimbo za taarab nanamnavinavyofanyanyimbo za taarab kuwasimulio.
ii. Kudhihirishajinsivipengelevyausimulizivinavyosaidiakukuzamaudhuiyanyimbo za taarab.
iii. Kuonyeshajinsivipengelevyausimulizivinavyochangiamtindowauwasilishikatikanyimbo za taarab.

1.3MaswaliYaUtafiti

Utafitihuuuliongozwanamaswaliyafuatayo:

i. Vipengeleganivyausimulizivinapatikanakatikanyimbo za taarab navinazifanyanyimbo za taarab kuwasimuliokwanjiagani?
ii. Vipengelevyausimulizivinasaidiajekukuzamaudhuiyanyimbo za taarab?
iii. Vipengelevyausimulizivinachangiamtindowauwasilishikatikanyimbo za taarab kwanamnagani?

1.4Sababu Za KuchaguaMada

Nyimbo za taarab huakisiuhalisiawa mambo mbalimbaliyanayotendekakatikajamii. Huangaziamasualayakijamiiyakiwepouchumi, siasa, mahusiano, maadilinadini. Kwa hivyoutafitihuuutasaidiakatikakuhifadhinakurithishautamaduniwajamiiuliokolezwandaniyanyimbo za taarab.

Utafitihuuutawafaidiwanafunzi, wahakikinawalimukwakuongezaviwangovyaufahamuwanyimbohizinakuwafanya waanzekuzitazamanyimbo za taarab kamausimulizinakupataujumbejinsiwanavyopatakupitiakwakazi za nathari.Utafitihuuutawafaidiwanafunziwafasihikwakuwafanyawafanyeusomajiwa kina kuhusisuala la kuingilianakwatanzumbalimbali za fasihi.Kuna daikwambautanzuni umbo la fasihiambalolimejisimamiana hakuna kuingiliananatanzuzingine. Kama anavyosemaWamitila (2003), katikauainishajiwatanzu za fasihisimulizi. Sivyohivyo, utanzuhujisimamianavilevilehuingiliananatanzuzingine.

Utafitihuuutashughulikiakipengele cha usimuliziambachowatafitiwaawalihawakuangaziakuhusunyimbo za taarab. Watafitiwengiwamechunguzamtindo, maudhuinajinsinyimbo za taarab

zinavyoendelezautamaduni. Watafitihaohawakuangaziavipengelevyausimulizinajinsivinakuzamaudhuinambinu za uwasilishi. Kwa hivyo, utafitihuuunakusudiakuzibapengohilokwakuchunguzadhanayausimulizikatikanyimbo za taarab nakuonyeshaiwapousimulizinikipengelemuhimukatikanyimbo za taarab.

Pia utafitihuuutachangiakwenyeuhakikiwafasihikwakuzingatianyimbo za taarab kwakuonyeshaufaafuwamikondomahususiyanadhariayanaratolojia.Hiiitawachocheawahakikikufanyiauchunguzizaidiutanzuhuukwakuzingatianadhariayanaratolojia.

1.5Upeo Na Mipaka

Utafitihuuulijikitakatikakuchunguzadhimayausimulizikatikanyimboza taarab yenyeasiliyapwaniya Afrika Masharikikwakutumianadhariayanaratolojia. Tulichunguzavipengelevyausimulizivyawakati, darajanasauti za usimulizi, wahusikanaunenajikatikanyimbohizonakudhihirishanamnavinavyozifanyanyimbo za taarab kuwasimulio. Tulidhihirishajinsivipengelehivyovinavyosaidiakukuzamaudhuiyanyimbo za taarab nakuonyeshajinsivinachangiamtindowauwasilishikatikanyimbohizo.Kuna watribuwengiwakibinafsinavikundivingivyawaimbajikatikapwaniya Afrika Masharikiwanyimbohizo. Hatungewezakuzifanyiautafitinyimbozote za taarab

kwakuwaninyingisana.

Uteuziwanyimbotulizotumiakatikautafitiwetuulifanywakimakusudikwakutumiavi gezokama vile: malengoyautafiti, uwepowavipengeleteulevyausimulizikatikanyimbotulizozifanyiautafitiwetu, nyimbozenyemaudhuimbalimbalinazilizoimbwanabaadhiyawatribukutokapwaniy a Kenya na Tanzania.

Tuliteuanyimbotatukutokakwawatribuwakibinafsinanyimbositakutokakwakikundi kimoja cha watribuwanyimbo za taarab kutokapwaniya Afrika Mashariki. Jumlayanyimbo za taarab tulizochunguzazilikuwatisa.Watribuwakibinafsiambaotulitumianyimbozaokatikau tafitiwetuwalikuwa: MaulidiJumanaZuhuraSwalehkatikapwaniya Kenya, Mombasa.Kikundi cha watribuwanyimbo za taarab kilikuwaKikundi cha African Melody.

1.6YaliyoandikwaKuhusuMada

Tafitimbalimbalizilifanywanakaziziliandikwakuhusuusimulizinanyimbo za taarab. Kwanza, mtafitialipitiatafitiambazozilihakikimatumiziyausimulizikishazileambazozilihusun yimbo za taarab.

1.6.1 TafitiKuhusuUsimulizi

NjogunaChimerah (1999), walisemakuwa, usimulizinisautiinayowasilishahadithi. Wameainishausimulizikatikaainambiliambazoniusimuliziunaosimuliwanamwandishikatikanafsiyatatunausimuliziunaosimuliwanamhusikaanayesimuliahadithi. Mawazohayayalitusaidiakufahamuanayesimuliahadithiambayonimojawapoyakipengele cha usimulizi.

Suala la usimulizililishughulikiwanaOng'ondikwenyeriwayaya*Walenisi* (2005). Alichunguzavipengelevyausimulizivyamsimuliziwahadithi, mtazamo, mpangiliowahadithi, wakatinafikiranaunenajikwakuzingatiamawazoya Genette (1972). Alionyeshakuwa, mitazamotofautiilitumiwakusimuliamatukiotofautinakuwasehemukubwayariwayailisimuliwakwamtazamowanje. Pia alionyeshambinunne za unenajinafikira. Alidhihirishauwepowausemihalisi, usemiwataarifa, mfumouliowazikulikousemihalisinamfumouliofungekulikousemiwataarifakatikariwayahiyo.Kaziyakeilitufaasanakatikakuchunguzavipengelevyaunenajinawakati. UtafitiwetuunatofautiananawaOng'ondi, ambapoulishughulikiausimulizikatikariwayanawetuulishughulikiausimulizikatikanyimbo za taarab. Pia utafitiwetuulishughulikiakipengele cha wahusikaambachohakikushughulikiwakatikautafitihuo.

Shitemi (2011), alishughulikiausimulizikatika*Utenziwa Siri Li Asirali.*Alichunguzavipengelevyamtazamondaninanje, wakati,unenajinaaina za usimulizi.Katikautafiti wake alibainikuwavipengelevyaaina za usimulizi, mtazamo, wakati,naunenajivilitumikakatikautenzihuo.Utafitihuuulitusaidiakufahamuvipengelehivyoalivyovishughulikia.UtafitiwaShiteminitofautinawetu. Mbalinavipengelealivyoshughulikiavyawakatinaunenajitulishughulikiavipengeletofautiambavyonivipengelevyadarajanasauti za usimulizinawahusikaambavyohakuvishughulikia.

UtafitiwaArege (2012),ulishughulikiausimulizikatika*UtenziwaRasi'lGhuli*kwakuongozwananadhariayanaratolojia. Alichunguzavipengelevyawakati, darajanasauti za usimulizinawahusika. Uchunguzi wake ulidhihirishakuwautenzihuoulitumiaanalepsianaprolepsiakwawingi. Pia aligunduakuwamatukiomengiyaliwasilishwakwakurudiwa. Alidhihirishauwepowadarajatatu za usimulizinasautiya kwanza, pili natatu za usimulizi.UtafitiwaAregenitofautinawetukwakuwaalitafitikuhusuusimulizikatikautenzi nasi tulifanyautafitikuhusuusimulizikatikanyimbo za taarab. Vilevile, utafitiwetuulichunguzakipengele cha unenajiambachohakukichunguza.

Kimani (2012),alishughulikiaArki za Simulizibunilizikatika*UtenziwaMikidadinaMayasa*.Alitafitikuhusu,

mpangiliowamatukio,uhusikanamhusika,sampuli za usimulizi, daraja za usimulizi, mtazamonausemiakiongozwananadhariayanaratolojiakwamawazoyaRimmon-Kenan (1983).Matokeoyautafiti wake yalibainikuwavipengelehivivilikuwepokatika*UtenziwaMikidadinaMayasa.*Kazihii ilitufaakatikakuelewadaraja za usimulizi,unenajinawahusikaambavyonibaadhiyavipengeletulivyovichunguza.Utafitiwetunitofautina wake kwakuwatulishughulikiadhimayausimulizikatikanyimbo za taarab.

Kisurulia (2012), alitafitikuhusumatumiziyaaina za mitazamokatikariwaya za Kiswahili kwakutumianadhariayanaratolojia. Aliangaziamtazamondaninamtazamonje. Alibainikuwamitazamoilitumikakatikariwayaalizofanyiautafitikwanjiatofauti. Kuna riwayazilizotumiaaina za mitazamozaidiyamojailhalizinginezilitumiaainamojayamtazamo. Mtazamowanjeulitumiwazaidikulikomtazamowandani. Vile vile, aligunduakuwambalinakuwamitazamohuonyeshaniayamwandishi, pia huathirijinsimaanainayokusudiwahuwekwawazikatikariwayahizo.Utafiti wake ulitusaidiakuelewavipengelevyausimulizi. Alishughulikiausimulizikatikariwaya za Kiswahili nasi tulitafitikuhusuusimulizikatikanyimbo za taarab. Pia

alitafitikuhusukipengele cha usimulizi cha mtazamoambachohatukushughulikiakatikautafitiwetu.

NayeGathogo (2017), aliangaziamchangowamsimilishajisimulizikatikamaonyeshoyafilamukwakutumia nadhariayanaratolojia. Alinuiakutathmininamnamsimilishajisimulizianavyochangiamaudhuikatikalughaya Kiswahili kwakumrejelea DJ. Afro kamamsimuliaji. Alibainikuwamsimilishajisimulizihutazamafilamuasiliakwa kina ilikuufahamuujumbekishabaadayekwakutumialughaya Kiswahili husimuliafilamuhiyokwakutumiaubunifu wake kuwasilishamaudhuiyafilamu. Pia aligunduakuwamsimilishajisimulizihujitungia visa vyakembalimbalivinavyohusiananatukio la uvamizikwalengo la kurahisishauelewawafilamu. Pia alibainikuwausimuliajiwa DJ. Afro nimsukowambinumbalimbali za lughazinazofanikishautazamajiwafilamu. Utafiti wake ulionyeshawazivipengelevyausimulizikatikafilamu za kimarekani. Mtafitihuyualitumianadhariayanaratolojiakatikautafiti wake ambaondiotulitumiakatikautafitihuu. Tofautinautafiti wake, utafitiwetuulichunguzausimulizikatikanyimbo za taarab.

Uchunguziwausimulizikatikariwayaya*DharauyaIni*ulifanywana Wambui (2018),malengoyakeyakiwakubainishasauti za usimuliajinaviwangovyausimuliaji, kuonyeshanafasiyawakatikatikausimulizinakudhihirishauwasilishajiwauseminafik

ra za wahusikakatikauendelezajiwahadithikwakuongozwananadhariayanaratolojia. Aligunduakuwa, riwayahiyoilihusishamsimuliziwandaninamsimuliziwanje. Alidhihirishamajukumumbalimbaliyamsimulizikatikahadithinakubainikuwariwayateuleilihusishambinurejeshinaelekezikatikauwasilishajiwamatukio. Utafitihuuulihusiananautafitiwetukwakuwazoteziliongozwananadhariayanaratolojia. Tofautikatiyautafitiwetuna wake nikuwaalifanyiautafitiriwaya nasi tulitafitinyimbo za taarab.

UtafitiulifanywanaAsige (2021), kuhusuusimulizikamamtindokatikanyimbo za BahatiBukukukwakuongozwananadhariayanaratolojia.Alinuiakuelezajinsiusimulizikatikanyimboulijitokezakwakuzingatiavipengelevyaplotinawakati, kudhihirishausimulizikamanjiayakuwasilishamaudhuinakufafanuajinsivipengelevyasautiyausimuliajinamahusianoyawakatiwausimulizivilijitokezakatikanyimboteule za BahatiBukuku. Aligunduakuwanyimbohizozilishehenisifamuhimuzinazotambulikakufanikishamfuatanowamatukiokifasihi. Pia, alibainikuwasehemuyautangulizimaalumnimuhimusanakatikakufanikishauwasilishajiwasimulizinakuwamhusikamkuuhuchukuanafasimuhimukatikausimulizi. Alidhihirishakuwamatukiohuwezakupangwajinsiyalivyotokeanakusimuliwamaramoja au zaidiyamaramoja.Utafiti wake ulitufaakwakuwauliangaziakipengele cha usimulizi cha wakatiambachotulikishughulikia. Utafiti wake

ulikuwatofautinawetukwakuwaalichunguzanyimbo za BahatiBukuku nasi tulifanyiautafitinyimbo za taarab.

1.6.2 TafitiKuhusuNyimboza Taarab

King’ei (1992), alitafitikuhusunyimbo za taarab kwakuangaziamchango wake katikalugha, utamaduninamawasilianokatikajamiikatiyamiakaya 1963–1990. Alijadilikuhusumazingirayakijiografianayakihistoria za nyimbo za taarab, asilinamaendeleoya taarab, mtindonamaudhuikatikanyimbo za taarab. Baadhiyamaudhuialiyoangaziakatikanyimbohiziyalikuwamaudhuiyasiasa, maudhuiyakitamaduninamaudhuiyakijamii. Alijadilikuhusuasilinahistoriaya taarab ya Afrika Masharikinakusemakuwa taarab yaAfrika MasharikiilianzishwanamakundiyamuzikiyaliyoundwanaSultaniSeyyidBargashali yetawalakisiwa cha Ungujakatiyamwakawa 1870 na 1888. Utafiti wake ulitufaakatikakufahamuhistorianamaendeleoyanyimbo za taarab. Utafiti wake ulibainikuwanyimbo za taarab huwanamaudhuiya mambo yanayotokeakatikajamii, kwahivyoutafitihuuulitusaidiakatikauchanganuziwamaudhuikatikanyimbo za taarabtulizochunguza. Tulichunguzavipengelevyausimulizikatikanyimbo za taarabnayealichunguzamchangowanyimbohizokatikalugha, mawasilianonautamaduni.

Ntarangwi (1998), alijadilikuhusumuziki, uananadinikamavipengelevyautamaduniambavyohuendelezwakatikamaishayakila sikuyaWaswahiliwa Mombasa, Kenya.Alizichunguzanyimbo za taarab najinsiambavyonyimbohizihutumiwakamachombo cha kusafisirishiavipengelevyakitamadunivyadininauana.Ntarangwianasemakuwa 'taarab' nineno la Kiswahili ambalonikisawe cha neno la kiarabu 'taarab', ambalolinamaanishadhanayakutumbuizanakufurahisha.Ntarangwianasemakuwa taarab inaupekeefulaniikilinganishwanatanzuzingine za muzikiwaWaswahilikwakuwandiyoutanzuwapekeeambaowanawakekwawanaume hushirikianakatikakuimbanakuchezambeleyahadhira.Kazihiiilitusaidiakatikakuele wadhimayavipengelevyausimulizikatikakukuzamaudhuiyanayopitishwakatikanyi mbo za taarab. TofautinautafitiwaNtarangwi, utafitiwetuulichunguzausimulizikatikanyimbo za taarab.

Askew(2002),alitafitikuhusunyimbo za taarab katiyamiakaya 1992 na 1995. Alizungumzakuhusuuhusianouliopokatiyasiasananyimbo za taarab nchini Tanzania. Alijadilimitindoyautunziyanyimbo za taarab, kama vilemafumbo, mipashonavishindo. Aliangaziasuala la mabadilikokatikauwasilishajiwanyimbohizo.Kazihiiilikuwamuhimukatikautafitiw etukwakuwailitusaidiakuelewamitindombalimbaliyanyimbo za taarab namabadilikoyaliyosababishakutokeakwamitindoyautunziwanyimbo za taarab katikavipinditofauti.

Ufahamuhuuulitusaidiakatikakuonyeshavipengelevyausimulizinamaudhuimbalim balikatikakaziyetu.

Aiello (2004), alichunguzanyimbo za taarab za Zanzibar nakuchapishamakalambalimbali.Alijadilisuala la uriwayakatikanyimbo za taarab. Aliangaziasuala lauathirianokatiyanyimbo za taarab namaandishikatika kanga.Alielezaumuhimuwavazi la kanga kamachombo cha kuwasilishaujumbewaainambalimbali.Pia aliangaziamabadilikokatikamuzikiwa taarab nakufafanuakuhusu*Modern taarab mipasho*. Kazihiiilitufaakatikakuelewahistoriayanyimbo za taarab namabadilikoyake. Pia ilitusaidiakatikakuchanganuamaudhuimbalimbaliyanayopitishwakupitiakwanyimbo za taarab najinsivipengelevyausimulizivilichangiakupitishamaudhuihayo.

Kea(2006),alitafitikuhusuusemezokatikanyimbo za taarab. Katikautafiti wake aliangaziaathari za muktadhanamazingira, uathirianokatikamatini, uwepowamatumiziyasajilikatikamatini, ukanivali, malumbanonamtagusanowanafsikatikamatini.Aligunduakuwasifa za usemezokatikanyimbo za taarab hujitokezakwanjiatofautikatikanyimbotofauti za taarab. Pia alibainikuwamazingirayalikuwananafasikubwakatikautunzinauimbajiwanyimbo za taarab.Utafiti wake ulitufaakwakuwaalichunguzasuala la athari za muktadhanamazingirakatikautunziwanyimbo za taarab

ambayotulizingatiakatikautafitiwetuilikubaininafasiyavipengelevyausimulizikatikanyimbo za taarab.Utafitihuuulitusaidiakatikauteuziwanyimbo za taarab ambazotulifanyiautafiti. Tofautinautafitiwa Kea, utafitiwetuulichunguzausimulizikatikanyimbo za taarab.Utafiti wake uliongozwananadhariayausemezano, utafitiwetuuliongozwananadhariayanaratolojia.

Murimi(2016), alitafitikuhusumwingilianotanzukatika modern taarab – mipashokwakutumianadhariayausemezano. Alichunguzamwingilianotanzukatikanyimbo za taarab, miktadhayamwingilianotanzukatikanyimbo za taarab namajukumuyanayotekelezwanatanzu za fasihisimulizikatikanyimbohizo.Utafiti wake ulibainishakuwa, tanzumbalimbali za fasihisimulizizimeingilianasanakatikamiainishoyakehaliambayoilijidhihirishakatika modern taarab – mipasho.Alibainikuwa, hakuna utanzuunaowezakujisimamiakivyakebilakuathirianana tanzuzingine.Pia alidhihirishamiktadhambalimbaliyamwingilianotanzukatikamuzikiwa modern taarab – mipashonakuonyeshakuwa hakuna utanzuunaowezakujisimamamiakivyakebilakuathiriananatanzuzingine. Utafitihuuulitusaidiakatikakufahamujinsitanzumbalimbalizinavyoingilianakatikanyimbo za taarab. Tofautinautafitihuuutafitiwetuulizingatiasuala la usimulizikatikanyimbo za taarab kwakutumianadhariayanaratolojia.

Rashid (2018), alichunguzadhamiranafanikatikanyimboteule za taarab za ShakilaSaidiKhamisi. Utafiti wake ulihusudhamirambalimbalikatikanyimbo za taarab nambinuza kisanaakatikanyimbohizo. Matokeoyautafiti wake yalibainishauwepowadhamirambalimbalinambinu za kisanaa. Utafiti wake ulionyeshakuwaaliyoyasemamsaniiShakilakatikanyimbohizoyaliakisimaishahalisi yawanajaamii. Utafitihuuulitusaidiakatikakufahamuhistoria, dhamiranafanikatikanyimboza taarab. Utafiti wake ulikuwatofautinautafitihuukwakuwaalitafitikuhusudhamiranafani nasi tulichunguzausimulizikatikanyimbo za taarab.

Utafitiuliohusuuchanganuziwamafumbokatikanyimbo za taarab za Siti Binti Saad ulifanywanaJuma (2022). Alinuiakuchunguzamaanayamafumboyaliyotumikakatikanyimbohizokwakuongoz wananadhariayasemiotiki. Alibainikuwamaanayamafumboyaliyotumiwayaliibuamaudhuimbalimbalinayalih usishwanautamaduniwaWaswahilikatikaUpwawa Afrika Mashariki.Utafitiwetuulitofautianana wake, alichunguzamaanayamafumbo nasi tulichunguzadhimayausimulizikatikauwasilishajiwanyimbo za taarab.

Kutokananamapitiohayailibainikakwamba hakuna utafitiwa kina nadhahiriambaoulishughulikiausimulizikatikanyimbo za

taarabhivyokulikuwanahajayakufanyautafitihuuilikubainishajinsitanzu za usimulizinanyimbo za taarab zinavyoingiliana.

1.7MisingiYaNadharia

Nadharianimwongozoulioandaliwakwaajiliyakuwezeshashughulifulanikufanikiwa kamailivyokusudiwa. Utafitihuuuliongozwananadhariayanaratolojia. Naratolojianinadhariainayohusikanausimuliajiwahadithi.Husaidiakuelewa, kuchanganuanakutathminiusimulizi.

Prince(1982)anasemakuwa,sualakuukatikanadhariahiinisimulizi au usimulizi. Kwa hivyo, inamjuzumwananaratolojiakuchunguzakilichosimuliwa au kinachosimuliwa.Pia mwananaratolojiaachunguzematukioyaliyosimuliwanausimuliziwenyewenanjiaili yotumiwapamojanaufanisi wake.

Nadhariayanaratolojiainahusishwana Aristotle, Gerald GenettenaVladmir Propp. Aristotle katikakitabuchake cha *The Poetics*(1920)anasemakuwamhusikanakitendonikiungomuhimukatikahadithianao ngezeakuwalazimaplotiionyeshewazitabiayamhusika.Anaifafanuaplotikuwanaseh emutatuambazonimwanzo, katinamwisho. Huundiomuundomsingiwaploti.Anaongezakuwawazokatikahadithihutokananamta zamo.

MwasisimwinginewanadhariahiiniVladmir Propp (1968). Alikuwamwana - urasimiwaKirusiambayealihakikimiundoyahurafaza kirusinakuwasilishamatokeoyakekatikakitabukinachoitwa*The Morphology of the Folktale*. Anasemakuwanenomofolojialinamaanishamtalaawamaumbo.Kitabuchakekinahusumiundoyavijenzivyaploti. Alichunguzahurafamiamojanakutambuamatukioyaliyoyasababisha. Aliorodheshamatukiohayonaviamilivyakekwampangiliowajinsiyalivyosababishana. Alichanganuamuundowanjewausimulizikwalengo la kuonyeshamajukumuyakimsingiyausimulizi.

NadhariahiiiliwekewamsingiwamawazonamwanafalsafawaKiyunani Plato katikakitabuchakechake*TheRepublic* (1930). Alitoamaonimuhimukuhusiananausimuliajiambaoanaulinganishanaudhihirishaji. Plato anatumiadhanamuhimuya*daigesia*kwamaana*ya*uelezajiyaanimsemajianajitokezawaziwazi au anayetambulikana. Anatumiadhanaya*mimesia*kwamaanayauonyeshaji au pale ambapomtunzihajitokeziwaziwazikamamsemajinahuwaamefichika.

Kwa mujibuwaRimmon – Kenan (1983), wakatiniuleuhusianowajinsimatukioyamefuatanakatiyahadithinamatini. Ameainishawakatikwanjiambili,wakatimatininawakatihadithi. Wakatiwahadithiunahusumudaunaochukuahadithikuanziamwanzohadimwishoilha

liwakatimatininimudaanaochukuamsomajikusomamatinifulani.Wakatiunahusumuda, mpangilionaidadimarudio. Anasemakuwa, wahusikawanawezakuonyeshwakwanjiambili. Sifa za mhusikazinawezakuonyeshwakwakuelezwakwakutumiamanenoyanayorejeleasifa zao. Njianyingine, nikuonyeshasifa zamhusikakupitiakwamatendoyake, manenoanayoyasema au manenoyawahusikawenginekumhusu,jinsianavyoonekana, mahalianaishinakwamatumiziyamajazi.

Genette katika*Narrative Discourse* (1972) alijadilinadhariayanaratolojiakwakuzingatiamisingiyaumuundo. Kipengele cha kwanza alichobainishanidarajatatu za usimulizinasauti za msimulizi. Darajahizonidarajaya kwanza (extradiegetic),ya pili (intradiegetic) nayatatu (metadiegetic).Katikasauti za msimulizikunausimuliziwanafsiya kwanza (homodaigesia) nausimuliziwanafsiyatatu (heterodaigesia).Alizungumziakipengele cha wakatikatikahadithi. Kulingananaye, kunawakatihadithinawakatimatini.Wakatiunahusumpangilio, mudanaidadimarudio. Mpangilioniuhusianokatiyawakatiwamatukiokatikahadithinampangilio wake katikausimulizi, mudaniuhusianowakiwakatikatikahadithinayoidadimarudioinahusutukiolimetokea mara ngapi katikahadithi. Kipengelekinginealichozungumzia Genette

nimtazamo.Kuna mtazamowandaninamtazamowanje. Mtazamonimwelekeo au maonikuhusujambofulani.

Matukiokatikahadithihuwasilishwakatikamwelekeofulani. Pia alijadilimtindowausimulizikuwawakimimesianawakidaijesia. Mtindowadaijesiaunajitokezawakatiambapomsimulizianaelezamatendonakauliya mhusikabilakuwaruhusuwazungumze. Katikamimesia, simuliziinawasilishwakwakuwasawiriwahusikakatikamandharifulaniwakizungum zamojakwamoja.

Fludernik(2009), akimnukuuStanzel (1955)anasemakwamba, nadhariayanaratolojiainaangaziaainatofautiyauwasilishajiunaotokeakatiyausimuliz iwahadithi, katiyahadithinajinsiinavyosimuliwa.Msisitizonikwamsimuliziwahadithi,jinsihadit hiinavyowasilishwa, sifambalimbali za msimulizinajinsimtazamo wake unavyoathirimaanayamatini.

Prince (1982)anasema, nadhariayanaratolojiahuangaziavipengelevyausimuliziambavyonimsimulizi, wanaosimuliwa, usimuliajinauwasilishajiwahadithi.Uchanganuzi wake unahusumsimulizi au sautiyamsimulizi, aina za usimulizinauhusianowakinachosimuliwakutokakwamsimulizi. Uchanganuzi wake unatuonyeshaaina za wasimulizikutokakwaaina za usimuliaji.Kuna msimuliziwandaninamsimuliziwanje. Pia

anaonyeshauhusianonamtazamounaoibukakatikahadithi. Prince amegawaaina za mitazamokatikaainatatu. Mtazamowandani, mtazamowanjenamtazamousiokizuizi au mpaka. Vile vileanaangaziauchanganuziwafilamukamamojawapowautanzuwasimulizi. Kwa kumrejelea Bal(1985), nadhariayanaratolojiainahusikanausimuliajiwahadithi. Hadithini fabula inayoelezwakwanamnafulani. Fabula niulemtiririkowakimantikiunaosimuliakuhusutukiofulani. Hadithiinawezakuwanimatini, picha, kionwa, tukiofulani, kaziyasanaa au jingo. Anasemamatinisimulizinimatiniambayowakalaanasimuliahadithikwakutumianjia mbalimbalikama vile lugha, taswiranasauti. Lengokuu la nadhariahiiniusimuliajiwahadithi. Nadhariahiiyanaratolojiainasaidiakuelewa, kuchambuanakutathminisimulizimbalimbali.

Wales (1991), nadhariayanaratolojiahujumuishausimulizikatikalughanahatakwenyevyombovyah abarikama vile filamu.Nadhariayanaratolojiainajihusishanakuchunguzamuundowamasimulizikwa kugawavipengelevyasimulizikishakuzingatiauamilifunauhusianowavipengelehivy o.Nadhariahiihutofautishakilekinachosimuliwa (hadithi) navipikinavyosimuliwa(diskosi).

Nadhariayanaratolojiainamihimilimingi, hatungetumiamihimili yote katikautafitiwetu. Utafitiwetuulichukuamtazamowa Genette (1972) naRimmon – kennan (1983), kwakuzingatiamihimilihii:

1. Wakati
2. Wahusika.
3. Darajanasauti za usimulizi
4. Unenaji.

Sababuyakuteuamihimilihiinikuwainavipengeleambavyonivigezovikuukatikakujenganakuendelezausimulizi. Currie (2010) anasema, wahusikahuendelezaploti, kupitiakwaomsomajihupatamaswali, matarajionahisiakama vile yafuraha, kukatatamaanataharuki. Rimmon – Kenan (1983)anasemakuwa, wahusikaniwawakilishiwawatuwanaotekelezamatendokatikahadithi. Matendohayondiohujengausimulizi. Vilevile,wakatinikiungomuhimukatikamatininausimulizi. Wakatininyenzoyauwasilishajiwausimulizi. Kupitiakwalughanakilekinachowasilishwa au tukiokatikausimulizi.Katikausimulizikunahadithizaidiyamojandaniyahadithimojakuu. Hali hiihujengadarajambalimbalikilamojaikiwachiniyanyingine. Kipengelehiki cha darajakitatuwezeshakutafitiusimulizikatikadarajazoteilitubainishemaudhuimbalimbalinamtindowauwasilishikatikanyimbo za taarab.

1.7.1Wakati

Rimmon - Kenan (2003) anasema, wakatiniuhusianowamfuatanowamatukiokatikahadithinamatini.Genette (1972), wakatiwausimulizihuwahauambataninampangiliowamatukiokatikahadithi.Matukiomengineyanawezakuwasilishwakupitiakwambinurejeshi (analepsia) au kwakutumiakisengerembele (prolepsia). Anatajahayakuwaanakronia au mpangilio.

Jambolinginemuhimukatikawakatiniidadimarudio. Huuniuhusianowaidadiambayotukiolimetokeanaidadiambayotukiohilolimesimuliwakatikahadithi. Matukioyanawezakusimuliwamaramoja au zaidiyamaramoja.

Vilevile,kunakipengele cha muda. Muda hurejeleauhusianowakiwakatikatikahadithi.Kuna wakatimatininawakatihadithi. Wakatimatininimudaanaochukuamsomajikusomamatinifulaniilhaliwakatihadithinimudaunaochukuamatukiokutendekakatikasimulizi.Tukiokatikahadithilinawezakuchukuakipindikirefu au kifupi.Rimmon – Kennan (1983)anasemakuwa, mudahuangaliwakwakuangaliauhusianokatiyawakatihadithinaurefuwamatini. Uhusianohuuhuathirikasiyausimulizi.Genette (1972)anasemakuwa, mudaunawezakuonyeshwakwanjianneambazonionyesho, udondoshi, mtuonamuhtasari. Wakatihadithiunawezaukaendakwakasizaidiyawakatiwausimuliziwahadithi.Kipen

gele cha wakatikatikausimulizikinahusumuda, mpangilionaidadimarudio.Mhimilihuuutatusaidiakatikakuchunguzamatukioambay ohutendekakatikawakatinakujengamaudhuinamtindowauwasilishikatikausimulizi.

1.7.2Wahusika

Wamitila (2003), wahusikaniviumbewanaotendavitendokatikahadithi au kaziyafasihi. Sifa za wahusikahuwezakutambulikakupitiakwamatendoyao, wanavyozungumza, uhusianowaonawahusikawengine, mandhariyao, jamiiwanamoishimaumbileyaonamajinayao. Kuna njiambiliyakusawirisifa za wahusika. Kuna njiayauonyeshajiwamojakwamojananjiaisiyoyamojakwamoja. Usawiriwasifa za wahusikakwanjiayamojakwamojahutumiavivumishivyasifakupitiakwamsimulizi. Usawiriwanjiaisiyoyamojakwamojaunahusumaelezokuhusumhusikaambayohutole wanamsimulizinakumpamsomajinafasiyakumpamhusikasifa. Keen (2003) anasemakuwa:

> “Sifa za mhusikazinawezakubainikakupitiakwamaelezoyamsimulizi au mhusikamwinginekatikahadithikuhusumhusikamwingine.”

Rimmon – Kennan (1983)anasema, sifa za wahusikazinawezakuonyeshwakwanjiambili. Kwanza, nikuelezwakwakutumiamanenoyanayoonyeshasifazao. Njiaya pili nikuonyeshasifazaokupitiakwavitendoanavyovitenda, jinsianavyozungumza,

kupitiakwakauli za wahusikawenginekumhusu, anavyoonekana, mazingirayakenakwamajazi.

Kupitiakwamhimilihuumatendoyawahusikanamaudhuimbalimbaliyalibainikakatikanyimboteuletulizofanyiautafiti. Tulichunguzasifa za wahusikaambayonimojawapoyamtindowauwasilishiilikutimizamalengoyautafitiwetu.

1.7.3 DarajanaSautiza Usimulizi

Rimmon – Kenan (1983) anasemakuwa,kunadarajambalimbali za usimulizi. Msimulizianawezakusimuliahadithinyinginendaniyahadithikuu.Simulizihizindani yasimulizinyinginendizozinaletadarajambalimbaliza usimulizi. Kila simulizindaniyasimulizinyinginehutegemeasimuliziiliyoegemezwa. Kutokananahayotutapataainatatu za simuliziambazonihadithimsingi, hadithikuunahadithiiliyoegemezwakwenyehadithikuu. Kila hadithihuwanasautiinayoisimulia. Hadithiinawezakuwanasautizaidiyamoja. Sautindiyohurejelewakuwamsimuliziwahadithi. Msimulizianawezakuwamsimuliziwandani au msimuliziwanje.Kupitiakwamhimilihuumaudhuimbalimbaliyalibainikakatikadarajanasauti za usimulizi.

1.7.4 Unenaji

Rimmon – Kenan (1983) akimnukuu Plato (1963), anaelezatofautikatiyanjiambili za unenajiambazonidaijesianamimesia. Anasemadaijesianihaliambayomshairihuwamnenajiilhalikatikamimesiamshairihuo nyeshakuwasiyeanayezungumza.Kupitiakwamhimilihuuwaunenajitulibainishama udhuipamojanamtindowauwasilishikatikanyimboteule za taarab.

1.8Mbinu Za Utafiti

1.8.1MuundoWaUtafiti

Utafitihuuulichukuamuundowakimaelezo. Mugenda na Mugenda (1999) wanasemakuwa, utafitiwakimaelezohutoamaelezohalisiyajambo.Muundohuuulitufaakatikaukusany ajinauwasilishajiwa data.Vilevile, ulitufaakatikakupatataarifaambazohuwasilishwakupitiakwauimbajiwanyimbohizo nawatribupamojanautendajiwakatiwakuimbanyimbohizo. Muundohuu pia ulitufaakatikaukusanyajinauwasilishajiwa data ambaoulihusishausikilizajiwakanda za nyimbo za taarab.Data zilikayokusanywazilikuwa za kimaandishiambazozilitokakwanyimbo za taarab.

1.8.2EneoLa Utafiti

Utafitiwamaktabaniulifanywakatika Chuo Kikuu cha Kenyatta.Vitabu, majaridatasnifu,

namakalambalimbaliyanayohusiananamadayetuyautafitiyalisomwakwa kina. Data za kimsingizilipatikanakatikakanda za nyimboteule za taarab. Nyimbohizozilisikilizwanakurekodiwa. Data hizozilinukuliwakwenyemadaftari.

1.8.3 MbinuZa Usampulishaji

Watribuwanyimbo za taarabnamakundiyawatribunimengisana. Vilevile,nyimbozaoninyingimno. Hatukuchunguzanyimbozote,tuliteuanyimbochachekwakuzingatiamalengoyautafitiwetu. Mbinu za usampulishajikatikautafitihuuulikuwawakimaksudi. Mugenda na Mugenda (1999) wanasema, uteuziwasampulikimakusudiunafaakatikautafitiwenyemuundowakimaelezo.Misingiiliyotumikailikuwa: malengoyautafiti, tajriba za watribunanyimbozilizokuwanaukwasiwavipengeleteulevyausimulizinazilizotimizamalengoyautafitiwetu.Tuliteuanyimbohizokwakurejeleaanwaniza nyimbo za taarab. Sampuliiilijumuishanyimbo za taarab zilizoimbwanawatribuwakibinafsinazilizoimbwanakikundikimoja cha watribu. Nyimbotisaziliteuliwakatikakupata data yautafitihuu. Nyimbohizizilinunuliwakatikamadukayakuuzakanda za nyimbo za taarab. Hiiiliafikiwabaadayamtafitikusikilizanyimbothelathinizilizorekodiwakwenyekandakwamakininakuteuanyimbotisaambazozilikuwanamatinizilizodhihirishauwepowavipengelevyausimulizitulivyovichunguza.

Hiiilikuwaasilimiathelathiniyanyimbozotealizosikilizamtafiti. Hiiniasilimiawaliyopendekeza Mugenda na Mugenda (1999).

1.8.4 SampuliLengwa

Jumlayanyimbo za taarab tulizofanyiautafitizilikuwatisa. Wafuataoniwatribuwakibinafsinanyimbozaotulizozichanganuakatikautafitiwetu.

1. MaulidiJumakatikapwaniya Kenya, Mombasa. Nyimbozaketulizotumiakatikautafitiwetuni: KujipambaHarusininaNaonaUzitoMoyoWangu.
2. ZuhuraSwalehkatikapwaniya Kenya, Mombasa. Wimbo wake ni: NguoFupi.

Kikundi cha watribuwanyimbo za taarab nanyimbozilizoimbwatulizotafitini:

Kikundi cha African Melody: Utalijua Jiji yaAfua Suleiman, Lo! FisadiKiwembenaSitokhalifishaNafsi za Khadija Yusuf, ViumbeWazitoyaMwanahawaAlly, ZoaZoayaMwanaidi ShaabannaUmejuaje Kama Si UmbeayaMwanaidi Shaaban.

1.8.5 Mbinu za Kukusanya Data

UtafitiMaktabani

Maktabani, tulipitiamakala, machapisho, majaridanatasnifuzinazohusiananamadayetuyautafiti. Hiiilitusaidiakatikakupatahabari za kuupamsingiutafitiwetukinadharianakidata. Tulipitiavitabunamakalambalimbalikuhusunadhariayanaratolojiailikupatamatiniya

nadharianamihimiliiliyotusaidiakatikauchanganuziwa data.Vilevilevitabuvilivyoandikwakuhusuhistorianakusambaakwanyimbo za taarab vilisomwa.Tasnifuzilizoandikwakuhusuusimulizinanyimbo za taarab zilisomwanakutuongozakupata data zilizotusaidiakatikautafitiwetu. Kanda za nyimboteule za taarab zilisikilizwanakutazamwakwamakinikishabetizakezilinakiliwa.Hudumayamtanda oilitusaidiakupatahabarimuhimukuhusuhistoriayanyimbo za taarab nawatribuwanyimbohizo. Data zilizokusanywazilinukuliwakwenyemadaftari.

1.8.6Uchanganuziwa Data

Data iliyokusanywanamtafitimaktabaniilinukuliwa, kupangwanakuchanganuliwakwakuzingatiavipengeleteulevyausimulizi, malengoyautafitinamisingiyanadhariayanaratolojia. Nyimbozilizonukuliwazilipitiwakwa kina nakufasiriwailikudhihirishavipengelevyausimulizivilivyokuwepo.

1.8.7 UwasilishajiwaMatokeo

Matokeoyautafitihuuyaliwasilishwakwanjiayamaandishinayaliambatananamaelezoyamojakwamojakutokakwauchanganuziwadata zilizopatikanakutokakwautafitiwetu. Maelezoyalihusumatokeoyauchunguziwavipengeleteulevilivyofanyiwautafitinama

udhuipamojanambinu za uwasilishikatikanyimboteule za taarabkwamsingiwanadhariayanaratolojia.

1.8.8 UzingativuwaMaadili

Kablayakuanzautafitihuu, mtafitialiombakibali cha kufanyautafitikutokakatikaChuo Kikuu cha Kenyatta,idaraya Kiswahili naLugha za Kiafrikailikuzingatiamaadiliyautafiti. Utafitihuuulifanywakwakuongozwanamaadilihayoambayohupendekezauaminifun auwazi. Mtafitialiepukawiziwamawazoyakazi za watafitiwenginekwakuwanukuukatikakazihii.

1.8.9 Hitimisho

Sura hiiimewekeamsingiutafitihuukwakuelezavipengelemuhimuvyautangulizi, suala la utafiti, malengoyautafiti, upeonamipaka, usuliwamada, yaliyoandikwakuhusumadanamsingiwanadhariaulioongozautafitihuu. Sura ifuatayoilichunguzavipengelevyausimulizikatikanyimbo za taarab nanamnavinavyofanyanyimbo za taarab kuwasimulio.

SURA YA PILI

VIPENGELE VYA USIMULIZI NA NAMNA VINAVYOFANYA NYIMBO ZA TAARAB KUWA SIMULIO

2.0 Utangulizi

Sura hiiimechunguzavipengelevyausimulizivyawakati, wahusika, darajanasauti za usimulizinaunenaji. Kipengele cha wakatikimechunguzwakwakuzingatiamtazamoGennete (1972) aliyeainishawakatikatikanjiatatu. Ainahizoni:muda,idadimarudionampangilio. Vilevile, imechunguzakipengele cha wahusikakwakujadilinjiambili za kuonyeshasifa za wahusika. Kipengele cha unenajikimechunguzwakwakuongozwanamaoniyaRimmon – Kenan (1983).Vilevile, sura hiiimejadilidarajanasauti za usimulizikatikanyimboteule za taarab.

2.1 Wakati

Genette (1972) anasema, kunawakatiwakutendekakwatukiolinalosimuliwanawakatiwakusimuliwatukiohilo. Kwa mujibuwaRimmon – Kenan (1983), wakatiniuhusianowamfuatanowamatukiokatiyamatininahadithi. Anasemakuwa, kunawakatihadithinawakatimatini. Muda unaochukuamfuatanowamatukiokuelezwa au kusimuliwakatikahadithiniwakatihadithinaomudaanaouchukuamsomajikusomama

tinihiyoniwakatimatini. Genette (1972) naRimmon – Kenan (1983), wameainishawakatikatikaainatatu:mpangilio, mudanaidadimarudio. Mpangiliohujibuswalilini? Kwa manenokamatukio la kwanza, tukio la pili, tukio la mwisho, kabla au hatabaadaye.

Katikamuda, kaulizinazotumikahujibuswalikwakipindigani? Kwa mfano, mudawasaamoja, mwakammoja, mudamrefu, mudamfupi, kutokamahali A hadi B.

Idadimarudiohutumiakaulizinazojibuswalimara ngapi? Tukiolimetokeamara ngapi? Kwa mfano, kwadakikamoja, mwezimmoja au kwenyeukurasammoja. Genette (1972) anachunguzauhusianouliopokatiyawakatihadithinawakatimatinikwakuzingatiaaina hizi za wakati. Anaangaziampangiliokwakuonyeshauhusianojinsimatukioyamefuatanakwenyehadithinajinsiyanavyotokeaakwenyematini. Katikamuda, aliangaziauhusianokatiyawakatiambaomatukioyanafaakuchukuakutendekanakiasi cha matiniambachokimetumikakuelezeamatukiohayo. Katikaidadimarudioaliangaziauhusianowaidadiambayotukiolimetokeakatikahadithinaidadiambayotukiohilolimesimuliwa.

2.1.1 Mpangilio

Tofautiiliyopokatiyampangiliowahadithinampangiliowamatininimbinurejeshinaki sengerembele. Genette (1972), anarejeleambinurejeshinakisengerembelekuwanianakronikwamaanayakuvurugam pangiliowahadithikwausimuliziunaosimuliamatukioyaliyofanyikaawalinamatukio yatakayotokeabaadayekatikahadithi. Anatumiadhanayaanalepsianaprolepsiaambapo, analepsianiusimuliziwamatukioyaliyotendekakablayayanayosimuliwakwenyemati ni. Usimuliziunaelezayaliyotendekazamaninajinsiyalitokeakatikahadithi. Prolepsianimasimuliziyamatukioyatakayotendekabaadayamatukioyanayosimuliwa katikahadithi. Ikiwamatukioyanayofaakutendekakwampangiliowa A, B kisha C kwenyematiniyatatokeakwampangiliowa B, C kisha A mpangiliohuounaitwawaanalepsia. Ikiwampangiliowamatukioutakuwawa C, A kisha B utakuwawaprolepsia. Analepsianaprolepsiahuendelezamasimulizikwakuongezahadithinyingineambayoh uegemezwakwenyehadithiinayosimuliwa.

Analepsiahutoahabarikuhusuyaliyotokeaawalikuhusumhusikaanayesimuliwa, matukionakufafanuamasimuliziyanayosimuliwanayanayotukiawakatihuokatikama tini. Genette (1972), anaitaanalepsiahiihomodaijesia. Vilevile,inawezakutoahabarikuhusumhusikamwingine, matukio au yaliyotokeahaliambayoaliitaheterodaijesia.

Kulinganana Genette (1972), kunaainakadhaa za analepsia. Analepsiahizinianalepsiayandani, analepsiamsetonaanalepsiayanje.

2.1.1.1 AnalepsiayaNdani

Analepsiahiihuhusumatukioyaliyotokeaawalikatikamasimuliziyanayosimuliwalakiniyanayorejelewakamambinurejeshi au yanasimuliwakwamaraya kwanza baadayekwenyematinibadalayawakatitendolilipotokea.

Katikawimbowa*Utalijua Jiji*, kunamhusikaanayemsutamkeambayehakuwajibikakatikandoayakehadimume wake akamuachanakumwoamwanamkemwingine. Mkealiyemchukuamumewamwenzakeanaimbawimbohuuakisimuliajinsimkehuyu alivyomfanyiamume wake vituko. Katikaubetiwa kwanza anasema;

Kaziyakoufisadi, jeuringebenanongwa

Karakanayaukaidi, ukaanimaembegwagwa

Vitukovyamakusudi, si bure we umerogwa

Badalaya soda baridi, ama juisiyachungwa

Ushambaumekuzidi, andaziwanyweachogwa

Hiinianalepsiayandani, msimulizianasimuliavitukoambavyomkealikuwaakimfanyiamume wake. Tukiohilililitokeamwanzokatikamasimulizinakurejelewabaadayewakatimumeame mwachamke wake nakumuoamkemwingine. Linasimulia yale mumehuyoalifanyiwanamkewehadiakaamuakumwachanakumwoamsimulizi.

Msimulizianasemakuwamkehuyoalikuwajeuri, alimfanyiamume wake vitukokimakusudinahakuwanaujuziwakumpikiamume wake vyakula. Wimbohuuunapoanza, msimulizianasimuliayaliyotendekakablayamumekumuachamke wake nakuendeleakuelezayaliyotokeabaadayamumekumuachamke wake. Msimulizianasemakuwayeyendiyealimchukuamumewamwenzakekupitiakwamaz urialiyomfanyiahadimumehuyoakabakikwake. Anasema;

Penziulimdhulumu, visa ukamfanyia

Chachanduvitamutamu, bwana hukumpatia

Bwana kapatawazimu, kashindwakuvumilia

Kwanguakatiatimu, tibanikampatia

Nikampavituadimu, kwakohajajionea

Amri akasalimu, magotikunipigia

2.1.1.2 AnalepsiaMseto

Hiiniainayaanalepsiainayotokeakablayakuanzakwamasimulizinakutokeabaadayeki shakuunganikanamasimulizinakuendeleahatabaadayamasimulizihayo.Katikawimb owa*KujipambaHarusini*mumeanalalamikakuwamke wake hujipambatuakiendaharusiniilaakiwanyumbanihajipambi. Haya yanatokeakatikaubetiwa kwanza;

Mume: Ni herinisikufite, yanikerayomoyoni

Mkewangusikuzote, hujirembeshikwanini?

Hujipambitukosote, mpakawendeharusini?

Hiinianalepsiamsetokwakuwa, tukio la mkekujipambaakiendaharusiniilaakiwanyumbanihajipambilimekuwalikitendekak wamudanalinaendeleahatawakatimume wake anasimuliahayo. Hiinitabiayamkehuyu, jambohililinamkeramume wake naanaamuakulalamika. Katikaubetiwatatumumeanasimuliakuwaamevumiliakuonajambohilokwamudamre fu.

Mume: Kukuelezasiwati, ulosemahayatoshi

Sikunyingitumeketi, moyowanitononeshi

Wafurahishaumati, mimihunifurahishi

2.1.1.3 AnalepsiayaNje

Hiinianalepsiakuhusuyaliyotokeakablayakuanzakwamasimuliziya kwanza. Hiiinabainikakatikawimbowa*NaonaUzitoMoyoWangu*kwenyeubetiwatatu. Msimulizianamwambiampenzi wake kuwailesikuwalikutanaalimwonakuwamwanamkenadhifunakumpendakwadhati. Msimulizianasimuliayaliyotokeamudamrefukablayamasimulizianayoyasimulia.

Sikuyetumoja, tulokutanika

Ghaflambeja, niliswalitika

Genette (1972) anasema, prolepsiahuwahazitokeimaranyingikamaanalepsiainavyotokeakatikahadithi. Hutoajibukwataharukiinayojengekakatikamasimulizi.

Hujibuswalikamakituganikitatokeabaadaye au kitendokitatokeavipi? Prolepsiahuelezayatakayotendekakablayawakatihuokufika.

Prolepsiainawezakuelezakuhusumhusikaanayesimuliwa, matukio au hadithiinayojitokezawakatihuokatikamatini (homodaijesia) au kuhusumhusikamwingine, matukio au hadithi (heterodaijesia).

Pia inawezakuangaziayaliyotokeahatabaadayamasimuliziyanayosimuliwakuisha. Hiiinaitwaprolepsiayanje.Prolepsiahiiinadhihirikakatikawimbowa*KujipambaHaru sini*katikaubetiwasitamshororowatatu.

Mke: Mumewanguusitete, nimiminikupendaye

Na utakalolote, lazimanikuridhishiye

Tajipambasikuzote, bora unitimiziye

Mkeanamwambiamume wake kuwaatakuwaakijipambasikuzote. Jambohilolinatokeabaadayebaadayakukamilikakwausimulizihuo.

Katikawimbowa*Utalijua Jiji*kwenyekiitikio, kunaprolepsiayanje. Msimulizianamwambiamkealiyeachwanamume wake kuwaangejuakuwakwenyemjihuokunawatuwanaowezakuchukuamume wake ikiwahatamlindaipasavyo.

Usimuliziunaishakablayasisikujuayaliyomtendekeamkealiyeachwanamume wake.

Na sanautalijuajijimwenzangu

Chajioutakunywa uji mwenzangu

Na juisiutakunywamajimwenzangu

Prolepsiainawezakuhusukipindikablayamasimuliziyanayosimuliwakuishalakiniyatakayotokeabaadayayanayosimuliwakwenyehiyohadithi. Ainahiihuitwaprolepsiayandani.Kwenyewimbo*NaonaUzitoMoyoWangu*katikakiiti kiomshororowatatu, msimulizianamwambiampenzi wake kuwamoyo wake hautawezakustahimilihaliyakumkosa.

Naonauzito, mwenzangu

Kuwakamandoto, pendolangu

Naonauzito, kukosawewehauwezimoyowangu

Prolepsiahiiimedhihirikakwakuwa,msimulizianaishiakutesekabaadayekablayausimulizi wake kuisha. Kwenyeubetiwa pili msimulizianasemakuwaanatesekakwakumkosampenzi wake. Msimulizialisemaawalikuwahangewezakustahimiliikiwaangemkosampenzi wake nahalihiyoinadhihirikakatikaubetiwa pili kwambamsimulizianateseka.

lngawasianzi, kwakomuhibaka

Hili la mapenzi, nakupahakika

Ukinzasikinzi, kwakonateseka

Kuna prolepsiamsetoambayohujumuishaprolepsiayanjenaprolepsiayandani. Prolepsiahiihusimuliakuhusumatukioambayoyatatokeakablayamasimulizikuishakishakuendeleahatabaadayamasimulizihayokuisha.

Katikawimbowa*ViumbeWazito*,prolepsiamsetoinadhihirikaambapomsimulizianawaambiawajaambaowamemtendeamabayakuwawema wake kwaoutabakiamilele. Kwambahatawawekeakinyongoamewatendeawemanaatazidikuwatendeawema. Hililinajitokezawazikatikamshororowananekwenyekiitikiokifuatacho.

Ingawajenivigumukwamjakuvumilia
Sitojengauhasimumoyoumenitulia
Kituhichokwangusumuwalasitomfanyia
Nitawatendeawemamimininajali utu

Katikamshororowa kumi natatumsimulizianasemakuwahatajengauaduinaokwakuwamoyo wake umetulianaatawatendeawemakwakuwaanajali utu. Hapaniwazikuwatendo la msimulizikuwatendeawemamaadui wake limetokeakablayausimulizikuisha, msimulizianaposemaanazidikuwatendeawemamaadui wake. Katikakiitikiokwenyemshororowamwishomsimulizianawaambiamaadui wake waendeleekuwanachukiilaikosikuwatajuta. Kitendo cha maaduikujutabadohalijatendekanahuendalikatokeahatabaadayamasimulizi.

Wemanimefanyahamnashukranipalipobakianashukurumungu
Nilidhaniwenzangukumbemaaduizangu
Sasanimerudikwanguwanadamuwalimwengu
Tenda wemawendezakousingojeshukurani
Sipotezimudawangupikeniyenumajungu

2.1.2 Muda

Kulinganana Genette (1972), nivigumukuelezauhusianowawakatiwamatininaulewahadithikwakuwasirahisikupi mawakatiwamatini. Njiayapekeeinayotumikanimudaanaouchukuamsomajikusomamatiniambayohutof autianakatiyamsomajimmojahadimwingine. Wakatiwahadithihuelezwakwakupimakipindiambachohadithiinayosimuliwaimech ukuakama vile, dakika, saa, siku, miezinahatamiaka. Wakatiwamatinihuelezwakwakuangaliaurefuwamatinikwakuangaliamistarinakura sa za matini. Genette (keshatajwa), anapendekezamatumiziyakasikatikakupimamudawamasimulizi. Kasi niuhusianousiobadilikawamudaunaochukuahadithikusimuliwanaurefuwamatini. Kwa mfano, wakatiwamwakammojakatikamaishayamhusikaunachukuliwakamaukurasammoja kuanziamwanzohadimwishowamatini.

Rimmon – Kenan (1983), anaonyeshaainambili za kasiambazonimuhtasarinamtuo. Muhtasarinihaliambapokiasikidogo cha matinikinaelezamatukiomengi.MuhtasariunabainikakatikawimbowaMaulidiwa*Kujipamba Harusini*kwenyeubetiwa kwanza mshororowa pili.

Mume: Ni herinisikufite, yamkerayomoyoni

Mkewangusikuzote, hujirembeshikwanini?

Hujipambitukosote, mpakawendeharusini?

Mumeanasemamke wake sikuzotehajirembeshi. Huunimfanowamuhtasariambapomumeametumiakiasikidogo cha matinikuelezatukiolilitendekasikunyingi. Mumehajatajasikuhizokwamajinabaliamejumuishakwakusemasikuzote.Vile vile, katikaubetiwatatumshororowa pili mumeametumiamuhtasarikatikausimulizi wake.

Mume: Kukuelezasiwati, ulosemahayatoshi

Sikunyingitumeketi, moyowanitononeshi

Wafurahishaumati, mimihunifurahishi

Mumeanasema, sikunyingiwanapokuwawameketihuwahanafurahamoyonimwake. Msimuliziametumianenosikunyingibadalayakutajakilasikukwamajinanakusimuliaj insialivyokuwahafurahishwinatabiayamke wake. Katikaubetiwatanomshororowa kwanza, mumeanasemakuwayeyehuingiadukanikumnunuliamke wake mapamboyenyethamani.

Mume: Mimi huingiadukani, nakwambiausikie

Mapamboyenyethamani, kusudinikuletee

Kwanza jipambenyumbani, harusininibaadaye

Msimuliziamesimuliajambo la kwendadukaniambaloni la mazoeakwamuhtasarikwakutumiakiambishi ‘hu’

badalayakusimuliakilamojawapo.Mtuonihaliambaposehemukubwayamatiniinatoa maelezokuhusukipindikifupi cha hadithi. Mtuounawezakuwawaudondoshi au waonyesho.Udondoshinikasiyajuusanaambapomudawamatinihausongilakinimuda wahadithiunaendeleakwakipindifulani.Udondoshiunabainikakatikakiitikio cha wimboambapo yale yanayosimuliwayanarudiwa. Hali hiiinasababishamudawahadithikuendeleailhalimudawamatinihausongi.Mfanowakiitikionikatikawimbowa*KujipambaHarusini*ambaoni:

Nasemanasemayanikerayomoyoni

nasemasitanyamaza

Kiitikiohikikinarudiwabaadayakilaubeti.

Onyeshonihaliambayowakatihadithinawakatimatininisawa.

Mfanowaonyeshonikatikadayalojia.

Wimbowa*KujipambaHarusini*niwaainayadayalojiakatiyamumenamke.

Mume: Ni herinisikufite, yanikerayomoyoni

Mkewangusikuzote, hujirembeshikwanini?

Hujipambitukosote, mpakawendeharusini?

Mke: Aelewasikunyingi, kwamba una takilifu

Leo wawekamisingi, kutakakunikashifu

Harusiniwatuwengi, utakwendajemchafu?

Katikawimbousimuliziunaohusumumekulalamikiatabiayamke wake kutojipambaakiwanyumbaninakujipambaakiendaharusiniunakamilikawimbounap oisha. Mke wake anakubalikujirekebishanakusemakuwaatakuwaakijirembeshawakatiwote. Muda unaochukuausimulizikukamilikanisawanamudaambaomatiniyahadithihiyoinachuk uakukamilika.

2.1.3 IdadiMarudio

Kulinganana Genette (1972), idadimarudioniuhusianokatiyaidadiambayotukiolimetokeakatikahadithinaidadiam bayotukiohilolimesimuliwakatikamatini. Idadimarudioinahusuurudiaji.

2.1.3.1 Aina za IdadiMarudio

2.1.3.1.1 UsimuliziMosi

Ni usimuliziambaotukiolilitokeamaramojalinasimuliwamaramoja. Katikawimbowa*KujipambaHarusini*kwenyeubetiwa kwanza mumeanamuulizamkesababuyakutojipambaakiwanyumbanihadiaendeharusini. Swalihilihalijaulizwatenakwenyewimbomzima.

Mume: Ni herinisikufite, yanikerayomoyoni

Mkewangusikuzote, hujirembeshakwanini?

Hujipambitukosote, mpakawendeharusini?

Vilevile,katikaubetiwatatumumeanamwambiamke wake kuwayeyehuendadukanikumnunuliamke wake mapambo. Usimulizihuuumetokeamaramojatukatikawimbohuu.

Mume: Mimi huingiadukani, nakwambiausikie

Mapamboyenyethamani, kusudinikuletee

Kwanza jipambenyumbani, harusininibaadaye

Katikawimbowa*NaonaUzitoMoyoWangu*msimulizianasimuliakuhusuwalivyokuta nanampenzi wake. Usimulizihuuunatokeamaramojatukatikawimbohuu:

Sikuyetumoja, tulokutanika

Ghaflambeja, Niliswalitika

Nilivuekoja, Ulilonivika

2.1.3.1.2 UsimuliziRudufu

Ni usimuliziambaotukiolililotokeamaramojalinasimuliwazaidiyamaramoja. KwenyewimbowaMaulidiwa*NaonaUzitomoyowangu*, kiitikiochakekinasimuliajambomojamarakadhaa.

Naonauzito, mwenzangu

Kuwakamandoto, pendolangu

Naonauzito, kukosawewehauwezimoyowangu

Msimulizianasemakuwajambo la kumkosampenzi wake litakuwagumukwake. Jambohilianalisimuliakwakurudiabaadayakilaubeti.Pia katikawimbowa*NguoFupi*kiitikiochakekinasimuliajambozaidiyamaramoja.

Katuruhusasikupi, hila haliwezekani

Kuvalianguofupi, sikubaliasilani

Katikakiitikiohiki baba anasemakuwahatampabintiyeruhusayakuvaanguofupi. Anasimuliamarakwamaramsimamo wake baadayakilaubeti.Vilevile, katikawimbowa*Utalijua Jiji*, utangulizi wake unasimuliavitukoambavyomkealimfanyiamume wake nakumsababishakumwachanakumwoamkemwingine. Jambohilililitokeamaramojatubalilinasimuliwamarambili.

Badalaya soda baridi, amajuisiyachungwa

Ushambaumekuzidi, andaziwanyweachogwa

Mwenzanguhunaujuzi, mpenziumemuudhi

Kajakwangunimempokea x2

Katikawimbowa*Lo! FisadiKiwembe*kwenyeutangulizi wake kunausimulizikuhusumienendomibayayamhusikaaliyepewajinaFisadiKiwembe. Mienendoyakemibayainasimuliwatenakatikakiitikio cha wimbohuu.

Fisadikiwembe ana rohombaya

Kaziunayoijuakugombanishawenzako

Bibi wewenimbeyauongondio sera zako

Kila nyumba waingiakuanzishachokochoko

Pia unafuadiamabwana za shogazako

Na kufukeshaondoakwachoyonawivuwako

KatikautangulizihuuFisadiKiwembeanajulikanakwakuwachonganishawatu, kufitinimajiraninakusambaratishapenzi. Pia hapendikuonamtuakiendelea, anapendaumbeya, ananyemeleawaumewawenzake, nimchoyona ana wivu.

2.1.3.1.4 UsimuliziBanifu

Ni haliyakusimuliamaramojatukiolililotokeamaranyingi. Katikawimbowa*Umejuaje Kama Si Umbeya*katikaubetiwa kwanza, mshororowatanomsimulizianamsutamwenzakekwakutamanikilamsichanamrembo apitaye. Jambohili la kutamaniwasichanawarembolimetendekamaranyinginalimesimuliwamaramoja.

Macho yakokama mamba, walahujuikufumba, hakikupitikitukirembo

2.2 Wahusika

Rimmon – Kenan (1983) akimnukuu Ewen (1971) anasemakuwa, kunanjiambili za kuonyeshasifa za wahusika. Njiaya kwanza niuelezajiwamojakwamojanaya pili niuonyeshajiusiowamojakwamoja.Njiahiihutumiavivumishikama vile msamehevu, mwenyeupendonamcheshi. Pia inahusumatumiziyanominodhahania au vishazi. Njiaisiyoyamojakwamojahaitajisifayamhusikabalihumchoramhusikakwamaelezon akumwachiamsomajikaziyakumpamhusikasifa.

2.2.1 UelezajiwaMojakwaMoja

Rimmon – Kenan (1983) anasema, njiahiiyakuonyeshasifa za mhusikahutokakwasautiiliyonamamlakayakiwango cha juukutokakwenyematini.Katikawimbowa*Lo! FisadiKiwembe*msimulizianatoasifa za mhusikaaitwayeFisadiKiwembekwanjiayamojakwamoja. Kwenyeutangulizikuanziamshororowatatuhadiwa kumi natatu.

> Mchonganishajiwatuhugombanishapenini
> Hufitinimajiranihusambaratishapenzi
> Fisadikiwembe ana rohombaya
> Kaziunayoijuakugombanishawenzako
> Bibi wewenimbeyauongondio sera zako
> Pia unafuadiamabwana za shogazako
> Na kufukeshaondoakwachoyonawivuwako

Mhusikahuyuanasifakama vile: mchonganishi, mfitini, mwenyerohochafu, nimbinafsi, mgomvi, mbeya, muongo, muasherati, mchoyona ana wivu.

2.2.2UonyeshajiUsiowaMojakwaMoja

Katikanjiahii, sifayamhusikahaitajwibalihuonyeshwakwanjiambalimbali. Njiahizini:

2.2.2.1 VitendovyaMhusika

Matendoyamhusikayanawezakutendwamaramoja au kurudiwamarakadhaa. Matendohayayanawezakuwa:

(i) KitendoKilichotendwanaMhusika

Katikawimbowa*ViumbeWazito*,inabainikakuwamsimulizi ana sifayakuwana utukupitiakwavitendoalivyowatendeawajawaliokuwanahitaji.Msimulizianasemak uwaaliwasaidiawajafulanilakinihawakumshukuruhiiinadhihirikakatikautanguliziw awimbohuukatikamshororowa kwanza, pili nasita.

> Vile nilivyowathamini, nikawawekeniusoni
>
> Kumbewakosefuwaimani, hatahamnashukurani
>
> Hamdhaminihisaniwalanguvuzanguviumbehamchukuliki

Vilevile**,** msimulizinimsamehevukwakuwa, hatabaadayawajaaliowasaidiakumsemavibayakuhusu mambo ambayohakuyatendaanawaambiakuwahatajengauaduinao. Hiiinabainikakatikakiitikiokatikamshororowa kumi natatu, kumi nannena kumi natano.

> Sitojengauhasimumoyoumenitulia
>
> Kituhichokwangusumuwalasitomfanyia
>
> Nitawatendeawemamimininajali utu

Katikawimbohuusifa za wajawaliofanyiwahisani pia zinabainikakupitiakwavitendovyaokuwaniwasaliti.

Inatarajiwakwambaanayesaidiwaamsifunakusemamazurikuhusu yule aliyemsaidiailawajahawawanasema mambo mabayakuhusumsimulizialiyewafanyiahisani. Hiinikatikakiitikio cha wimbohuukwenyemshororowatatu, nnenatano.

Wenzanguhamchukulikindivyomlivyozoea

Unanifujakwawatuusonafadhilaetininarohombaya

Wanipigiaupatukilamahalimbayamimimbaya

Vilevile,katikawimbowa*NaonaUzitoMoyoWangu*, msimulizianasimuliajinsialivyoachwanampenzi wake, pia anakirijinsialimpendasana. Kupitiakwamasimulizihayosifayamsimuliziinabainikakuwanimwenyemapenziyad hati. Katikaubetiwa kwanza msimulizianamwambiampenzi wake kuwalaitihisia za mapenzializokuwanazozingewezakubadilishikaangempampenzi wake ahisianavyohisi. Hiiinamaanakuwamsimulizianampendasanampenzi wake.

Laitikupenda, kwabadilishika

Ningekupanyonda, ukasikitika

Ungejuanaenda, nikisononeka

Kwa upandemwingine, mpenziwamsimulizinimsalitihiiinadhihirikakatikaubetiwa pili mshororowamwishoambapoanamwambiamsimulizikuwahawezikuendeleakuwana uhusianonaye.

Ingawasianzi, kwakomuhibaka

Hili la mapenzi, nakupahakika

Ukinzasikinzi, kwakonateseka

(ii) KitendoKilichokusudiwaKutendwa

Mhusikaalitarajiwakutendakitendolakinihakukitenda. Katikawimbowa*ViumbeWazito*kwenyeutangulizimshororowa pili natatu, wajawaliofanyiwahisaninamsimuliziwalitarajiwakutoashukranikwamsimulizibaadayakutendewamemalakinihawakufanyahivyokwahivyoniwakosefuwashukrani. Hiiinadhihirikakatikautanguliziwawimbohuukatikamshororowa pili nawatatumsimulizianaposemakuwawajahaohawakumshukurubaadayakusaidiwana msimulizi.

Kumbewakosefuwaimani, hatahamnashukurani

Viumbemsiochukulikaviumbewazito

(iii) KitendoAlichowaziaKutenda

Mhusikaalipangakutendakitendolakinihakufanikiwakutenda. Katikawimbowa*ZoaZoa*katikautangulizi, mhusikaZoazoaalikusudiakumpokonyamsimulizimumeilamsimulizialibainimapemampangohuonakumzuia. KutokananahayoinabainikakuwaZoaZoanimsherati.Kwenyeutanguliziwawimbohuukatikamshororowa kwanza nawa pili, msimulizianamwambiaZoaZoakuwahawezikumpatamume wake

kwanjiayoyoteile. HiiinamaanishakuwaZoaZoa ana tabiayakuchukuawaumewawatu.

Humpatihuyo x2

Utasotasanahumpatihuyo

Unitishiumedoda, siwewewakunipiku

ZoaZoanimwenyetamaa,anatamanimumewamsimulizindiomaanaalikuwanampangowakumchukua. Msimulizianamwonyakuwahawezikunyakuwamume wake.Hiiinabainikakwenyeutanguliziwawimbohuukatikamishororoyasabananane.

Kupangapanguabandikabandua

Nyakuanyakuasikwawangumimi

2.2.2.2 KupitiakwaMazungumzo

Mazungumzoyamhusikayanawezakuwakatiyakenawahusikawengine au uzungumzinafsi. Kupitiakwahayosifazakehubainika. Katikawimbowa*KujipambaHarusini*,kupitiakwamazungumzokatiyamkenamume weinadhihirikakuwamkewamsimulizinimtiifu.

Katikaubetiwasitakwenyemshororowa pili, mkeanamwambiamume wake kuwaatamridhishiamume wake kilakituatakachotaka. Mumealitakamke wake awe akijipambaakiendaharusininahataakiwanyumbaninayemke wake alikubalikuwaatafanyahivyo.

Na utakalololote, lazimanikurudishiye

Vilevile,mkehuyunimwenyemapenzikwamumewe, anamwambiamume wake kuwaanampendanaatatimizachochoteambachomume wake anatakaafanye.

Mumewangutusitete, nimiminikupendaye

Pia, sifa za mhusikazinawezakuonyeshwakupitiakwajinsiwahusikawenginewanavyosemakumhusu. Njiahiihuonyeshasifa za anayezungumziwanasifa za yule anazungumza.Katikawimbowa*SitokhalifishaNafsi*kwenyeutangulizi,msimuliziana msutamhusikaambayeanapendakumpelelezanakumfanyiafitinamsimulizi.

Kazikwakomsabasi, mfitinimpelelezi

Mambo yamejaabishi, meshindwakuvumilia

Udadisinauzushi, bibiewanizulia

Katikautangulizihuumsimulizianazungumzakuhusumjaanayependakufuatiliamaishayake. Msimulizianamwambiamjahuyuawachekumfuatilia. Anamwambiakuwaanamzuliaudadisinauzushi. Hiiinamaanakuwamjahuyu ana mazoeayakupelelezamaishayamsimulizi.

Katikamshororowatatukatikautangulizimsimulizianamwitamjahuyumfitini. Kupitiakwamasimulizihayosifa za msimulizizinabainikakuwanimwenyebidii. Katikamshororowananemsimulizianasemakuwaameshikampininahawezikuacha. Ina maanakuwaanafanyakaziyakekwabidii. Vile vilemsimulizinimwenyemapuuza, kwenyeutanguliziwawimbohuukatikamshororowa kwanza

msimulizianasemakuwahatajisumbuakwasababuyatetesikutokakwamjahuyuanayef uatiliamaishayake.

2.2.2.3 AinayaMazungumzoyaMhusika Pia niNjiayaKuonyeshaSifaZake

Wakatimhusikaanazungumzamojakwamojakatikamatinikupitiakwalughaanayotu miainawezakutofautishwanamaelezoyamsimulizi.

Njiayaunenajiinawezakuonyeshaasili, mahalimtuanaishi, tabaka au hatakaziyamhusika. Upekeewamtuwakuzungumzakupitiakwamaneno au vifunguvyamanenoambayomhusikaanapendakusema au kuvirudiakatikamazungumzoyakehuonyeshamawazo, hisianasifa za mhusikahuyo. Katikawimbowa*Umejuaje Kama siUmbeya*ainayamazungumzoyamsimuliziyanabainishasifayamhusikakuwanimwe nyebusara. Kwenyekiitikio cha wimbohuukatikamshororowatisahadiwamwishomsimulizianatumiamisemokwawi ngikumsutambeya.Mtuanayetumiamsemokupitishaujumbe wake huwanimwenyebusara.

Huwezikulizibajua

Huwezikulizibanaungo

Milangouliyofunga, gongamisumarigonga, fanyaukutauweke pia

Weka mtuwakuchunga, hutanionakusonga, sasamungukunifungulia

Ulieukining'ong'a, eti mi wamoja kanga, haliishanibadilikia

Jahazikutoka Manga, kwangulimetiananga, neemasasanailalia

2.2.2.4 MuonekanowaNjewaMhusika

KulingananaRimmon - Kenan (1983), muonekanowamhusikakama vile mavazinamaumbilehudhihirikawazinahivyohuonyeshasifa za mhusika. Pia msimulizianawezakutoamaelezokuhusumhusikahasakuelezasifaambazohazioneka nikwakutazamwatukama vile sifa za busara, imani (macho yahuruma). Katikawimbowa*Lo! FisadiKiwembe*katikakiitikiomshororowa kumi natisamsimulizianaelezamuonekanowanjewamhusikaaitwayeFisadiKiwembe.

Mtuakipatadhikiunafurahiajabu

Mtuakilavizurianavimbakwaghadhabu

Mtuanapopatashidamjahuyuanafurahi. Furahahiyohuonekanakwenyeishara za usowamhusikahuyu. Kwa kawaidamtuanapopatashidamjamwenye utu anafaakumwoneahurumawalasiokufurahi. Kwa hivyosifayakeinabainikakuwanimwenyerohombaya. Vilevile, katikamshororowaishirininamojamsimulizianasemakuwamhusikaFisadiKiwembea kimwonamtuanakulavizurianavimbakwaghadhabu.

2.2.2.5 MazingirayaMhusika

Mandhariyamhusikakama vile chumbachake, nyumba yake, mtaanamji wake huwezakuonyeshasifa za mhusika. Vilevile, mazingirayanayohusuwatuwanaomzingirakama vile familiayakenatabaka lake yanawezakutumikakuelezasifa za mhusika. Muonekanonauhusianowamhusikanamazingirahuonyeshasifa za mhusika.

Katikawimbowa*Ulijuaje Kama Si Umbeya*kwenyekiitikiomshororowa kwanza hadisabamsimulizianaelezakuhusumazingirayake. Tunawezakubainikuwamhusikaniwatabaka la juu. Hiiinadhihirikakatikakiitikiokwenyemshororowa kwanza hadiwasabaambapomsimulizianasemakuwaataendeleakupandagariyaainayaRav. 4. Ni dhahirikuwamsimuliziyukokatikatabaka la juu.

Unaonafihimiekupanda Rav. 4

Unaonafihimiekuenda melody

Siachisiachikupanda Rav.4 siachi

2.2.2.6 Analojia

Hiininjiayakuonyeshasifa za mhusikakupitiakwamatumiziyasitiari. Sitiarihuonyeshamfanano au kinyumekatiyavituviwilivinavyolinganishwa. Inawezakuonyeshwabayanakupitiakwamatini au kuachwamsomajiatambuemwenyewe.

2.2.2.6.1 Aina za Sitiari

(a) SitiariyaMajina/ MajinayaWahusikayaKiistiari

Rimmon – Kenan (1983) akimnukuu Hamon (1977) anasema, majinayawahusikayanawezakuonyeshasifazaokwanjianneambazoni:

(i) Kwa njiayakutazama au majinayanayozuataswirayamhusika.

(ii) Sitiarizinazoambatananamaumbile.

(iii) Sitiariyakuigiza.

(iv) Sitiariyajinsimhusikaanavyozungumza.

Ewen (1980) anasemakuwa, katikasitiarimajinahuwakilishasifa za mhusikakama vile majivunonatamaa.Katikanyimbotulizotumiakatikautafitiwetumajinayawahusikaya meonyeshasifazaokupitiakwakuzuataswirayamhusika.

KatikawimbowaZ*oaZoa*kunamhusikaaitwayeZoaZoa. Jina la mhusikahuyolinaletataswirayakuondoakwawingi. Kupitiakwajina la mhusikahuyusifazakezinabainikakuwanimuasheratikutokananatabiayakeyakupendakuchukuakilamwanamumebilakujaliniwaainagani bora ampepesa.

Waheshimiwawatakawewe

Wakurugenziwatakawewe

Muuzajidukawatakawewe

Muuzakarangawatakawewe

Vilevilekatikawimbowa*FisadiKiwembe*kunamhusikaaitwayeFisadiKiwembe. Maanayakufisidinikuharibu au kuletamaovu. Jina lake linaibuataswirayajinsimhusikahuyuanapotembeamtaaninakuwafanyawatuwagombanekupitiakwaumbeya wake. Kwenyekiitikio cha wimbohuu, vitendoviovuvyamhusikahuyuvinasimuliwakuwanimbeya, ana tabiayakufanyawatuwanaopendanakuachanakwakuwapafitina, kujiingizakatika mambo ambayohayamhusunakujihushakatikauasheratinavijanawadogo.

Unayajazamasusukwa mambo yasokuhusu

Kwenyeharusihutokikuutafutaundani

Matanganihubandukiujuekalalanani

Kwa majunguhushikikiwenzakokuwafitini

Siri za watuhuchokikuzimwagamitaani

Pia umegunduliwakwambaweweshugamami

Mbalinakuonyeshamfanano, sitiariinawezakusisitizakinyumekatiyamajinanasifa za wahusikailikuletakinaya.

(b) MandhariyaKiistiari

Mazingira au mandhariyamhusikahuwezakuathirisifa za mhusika au mhusikaanawezakusababishamazingirakuwakwanamnafulanikulingananahaliyake. Uamuziwamhusikakuishikatikamazingirafulaniinawezakuonyeshasifa za mhusika.

(c) IstiariMiongoniMwaWahusika

Wakatiwahusikawanapokuwakwenyehalimojakulingana au kutofautianakwamienendoyaohuonyeshasifa za wahusikahaowawili.Mbalinakuonyeshamfanano, sitiariinawezakusisitizakinyumekatiyamajinanasifa za wahusikailikuletakinaya.

2.3 Unenaji

Plato (1930), katikakitabuchake cha tatucha *The Republic*, anaonyeshatofautikatiyanjiambili za unenajiambazonidaigesianamimesia. Katikadaigesia, mshairimwenyewendiyemnenajinahaonyeshikwanjiayoyotekuwakunamtumwingi neambayeanazungumza.Mimesiakwaupandemwingine, nihaliambapomshairianaonyeshakuwasiyeanayezungumzakwahivyo, dayalojia, monolojianausemihalisiniusemiwakimimesianayousemiwataarifanidaigesia. Aristotle (1951), anajumuishauigajiwakitendokuwamojawapoyamimesia.Rimmon- Kenan (1983) akimnukuu McHale (1978), anaonyeshaainambalimbali za unenajiifuatavyo:

2.3.1 Aina za Unenaji

2.3.1.1DaijesiayenyeMuhtasari

Ni ripotikuwakunakitendo cha unenajibilakufafanuakilichonenwanajinsikilinenwa. Unenajihuuunadhihirikakatikawimbowa*SitokhalifishaNafsi*kwenyeutangulizimshororowananeambapomsimulizianasemakuwaameshikampini. Kitendohikikimetajwakwamuhtasaribilakufafanuliwa.

Nimeshashikasiachi, mpininimeshikilia

Hapa hakuna maelezoyakuonyeshampiniambaoumeshikiliwanigani, anayesimuliwaanafaakufikiriazaidiiliapatekuelewamaanayampinihuu. Mpinihuuunawezakuwanikaziambayohumpamsimuliziriziki. Vilevile, katikawimbowa*ViumbeWazito*kwenyeutangulizimshororowa kwanza, msimulizianasemakuwaaliwathaminiwajafulani.

Vile nilivyowathamini, nikawawekeniusoni

Unenajihuu pia niwadaijesiawenyemuhtasarikwakuwamsimuliziametajatukuwaaliwathaminiwaja bilakufafanuajinsialivyowathamini. Zaidi yahaya, kunaunenajiwadaijesiawenyemuhtasarikatikawimbohuukwenyeutangulizimshororowanane, ambapomsimulizianasemakuwa tope ambayowajawanampakazitatakasika. Msimulizihajaeleza tope alilopakwalilikuwagani.

Ninaaminihakikaikosikuitafika tope mnazonipakazotezitatakasika

Katikahuoutangulizimshororowasita, msimulizianasemakuwawajahawakuthaminihisanialiowafanyia.

Hamthaminihisaniwalanguvuzanguviumbehamchukuliki

Hisaniambayomsimulizialiwafanyiaumesemwakwanjiayamhutasari, msimulizihajafafanua yale aliyowafanyia.Kwenyekiitikiomshororowananemsimulizianasemakuwawema wake hauwezikuozabaliutabakia.

Msimuliziamesemawemabilakuelezamemaaliyoyafanyaunenajihuuniwadaijesiawe nyemuhtasari.

Wemawanguhaozimileleutabakia

2.3.1.2 DaijesiayenyeMuhtasariKiasi

Ni ainayadaijesiaambayokwakiwangofulanihuwakilishasiokwakutajatuunenajiulivyotokeabalihutajamadayamazungumzohayo.Katikawimbowa*NaonaUzitoMoyoWangu*kwenyekiitikiomishororoya pili nayatatuainahiiyaunenajiimetumiwaambapomsimulizianasemakuwakumkosampenziwenikamandoto. Msimuliziamefafanuakiasindotohiyokatikamshororounaofuataanaposemaanaonanivigumukumkosampenziwenaitakuwajambogumukwamoyo wake kustahimili.

Kuwakamandoto, pendolangu

Naonauzito, kukosawewehauwezimoyowangu

Vilevile,katikawimbowa*Utalijua Jiji*kwenyeutangulizimsimulizianamwambiamkealiyeachwanamume wake kuwaalimfanyiamume wake vitukovyamakusudi. Kisha anaelezakwakiasivitukohivyo.

Vitukovyamakusudi, si bure we umerogwa

Badalaya soda baridi, ama juisiyachungwa

Ushambaumekuzidi, andaziwanyweachogwa

Msimulizianafafanuavitukoambavyomkeanamfanyiamume wake kama vile kumuandaliamume wake andazikwachogwa.

2.3.1.3 UnukuziUsiowaMojakwaMoja

Ni kuripotimanenoyaliyosemwakwakubadilishamtindowaunenajihalisi.Katikawimbo waUtalijua Jiji katikaubetiwa kwanza kuanziamshororowatatuhadiwamwisho, msimulizianaeleza yale mkealimfanyiamume wake hadiakaamuakumwachanakumwoamkewa pili. Njiayaunenajiunaotumiamsimuliziniwakuripoti.

Penziulimdhulumu, visa ukamfanyia
Chachanduvitamutamu, bwana hukumpatia
Bwana kapatawazimu, kashindwakuvumilia
Kwanguakatiatimu, tibanikampatia
Nikampavituhadimu, kwakohajajionea
Amri akasalimu, magotikunipigia
Hukuakijilaumu, kwakokapoteanjia

Msimulizianasemakuwamkealimdhulumumume wake kwakutompamapenzinakutompikiavyakulavitamu. Mumehuyualishindwakuyavumiliahayonakwendakwamsimuliziambayealimpavitu ambavyomke wake hakuwaakimpanakuamuakumwoa.

2.3.1.4 UnukuziwaTaarifawenyeMimesiaKiasi

Hiinjiayakuripotiunenajiinayojengadhanayakuhifadhimtindouliotumikakatikaunenajihuo. Katikawimbowa*Umejuaje Kama Si Umbeya*kwenyekiitikiomshororowa kumi nanne, msimuliziananenakwanjiayakuripotiilaanasemamanenoambayombeyaalikuwaana yasemamojamojajinsiyalivyonenwabilakubadilishamtindouliotumika.

Ulieukining'ong'a, eti mi wamoja kanga, haliishanibadilikia

Msimulizianasemakuwambeyaalikuwaanasemakuwamsimulizialikuwamaskinihadialikuwa ana vazi la kanga mojatu.Msimuliziametumiamaneno yale yaleyaliyonenwanambeyabilakuyawekakatikausemiwataarifa.Vile vile, katikawimbowa*ViumbeWazito*msimuliziametumiaainayaunenajihuukwakusemakuwawajawanasemakuwayeyenimbaya. Anaripotiyaliyosemwanawajahaoilaanatumiamimesiakwakusema ‘mbayamimimbaya’

Wanipigiaupatukilamahalimbayamimimbaya]

2.3.1.5 UsemiwaTaarifaHuru

Ni unenajiambaounahusumatumiziyalughayakimimesiailiyokatiyausemiwataarifanau semihalisi. Katikawimbowa*ZoaZoa*kwenyekiitikiokuanziamshororowa kumi nambilihadiwamwishomsimulizianatumiaunenajiambaonikatiyausemiwataarifana usemihalisi.

Jitangazegazetini, jitangazeredioni

Mwishowekichochoroni, kwawanguhuonindani

Mkemwanamkegani, umezoeakombaini?

Mi nawehatushindani, huna bao zoazoa

Najuakirukanjia, pa kulalawapangia

Waumewawania, yoyotekwakosawia

MsimulizianatumiausemiwataarifakumwambiaZoaZoakuhusumienendoyakekuwa amezoeakujihusishakimapenzinawanaumetofauti, hupanga nyumba yakulala pia ana tabiayakujihusishakimapenzinamwanaumewaainayoyote. MsimuliziametumiausemihalisikumwambiaZoaZoakuwaajitangazekilamahaliilah atampatamume wake.

2.3.1.6 UsemiHalisi

Ni unukuziwamonolojia au dayalojia. Hujengadhanayamimesiahalisi. Wimbowa*KujipambaHarusini*umechukuamtindohuuwaunenajiambapoinahusuday alojiakatiyamumenamke. Katikawimbohuumumeanamwambiamke wake amuelezesababuyakutojipambaakiwanyumbaninakujipanbatuanapoendaharusini. Mkeanasemakuwahujipambaanapoendaharusinikwakuwakunawatuwenginahaonis ababuyamume wake kulalamikakwakuwaakipendezakulenjemumewehusifiwa. Hatimayemkeanamwahidimume wake kuwaatakuwaakijipambasikuzote.

Mume: Ni herinisikufite, yanikerayomoyoni

Mkewangusikuzote, hujirembeshikwanini?

Hujipambitukosote, mpakawendeharusini?

Mke: Aelewasikunyingi, kwamba una takilifu

Leo wawekamisingi, kutakakunikashifu

Harusiniwatuwengi, utakwendajemchafu?

Katikawimbowa*NguoFupi*mtindohuuwaunenajiumetumika, kunadayalojiakatiya baba nabinti. Binti anamuombababakeruhusayakuvaanguofupikwakuwawenzakewanazivaa. Babakeanakataakumparuhusaakidaikuwanguohiyoitamvunjiaheshima.

Binti: Baba nakutaradhia, babangu nipa idhini

Kuna nguozimeingia, mshonowamagotini

Wenzanguwajivalia, mimisivaikwanini?

Baba: Mwananguhayaniyapi, wasemamanenogani?

Kivazi cha nguofupi, sikivaziasilani

Ruhusakatusikupi, heriupawenanani

2.3.1.7UsemiHalisiHuru

Ni unenajiwamojakwamoja. Ni unenajiwamonolojiayanafsiya kwanza. *WimbowaNaonaUzitoMoyoWangu*umechukuamtindohuu. Msimulizianazungumzamojakwamojanampenziweakimwambiaanavyohisibaaday ampenziwekumkataa pia anamwambiajinsiwalikutanasikuya kwanza nakumpenda.

Naonauzito, mwenzangu

Kuwakamandoto, pendolangu

Naonauzito,kukosawewehauwezimoyowangu

Laitikupenda, kwabadilishika

Ningekupanyonda, ukasikitika

Ungejuanaenda, Nikisononeka

2.4DarajanaSautizaUsimulizi

Rimmon – Kenan (1983), anatambuawashirikiwannekatikausimulizinaonimwandishihalisi, msomajihalisi, msimulizinamsimuliwa. Katikakuonyeshauhusianokatiyausimulizinahadithianasemakuwa, usimuliziunawezaukawanahadithinyingineinayohusiananamatukioyanayojenga au kuegemezwakwenyehadithikuu. Hadithizinazoegemezwakwenyehadithikuuhuibuadarajambalimbali za usimulizi. Anasema, ndaniyahadithikunawezakuwanamasimulizimengine. Mhusikaambayevitendovyakevinakuzanakuendelezahadithianawezaakasimuliaha dithinyingine. Kwenyehadithiyake,mhusikamwingineanawezakusimuliahadithinyinginenahalihii inawezakuendelea. Hadithihizindaniyahadithindiohuundadaraja za usimulizi. Hali ambapokilahadithihuwachiniyahadithiambayoimeegemezwa. Hadithihizihuitwahadithitegemezi.

Genette (1972), ameainishadaraja za usimulizikatikaainatatu. Ameitaainaya kwanza hadithimsingi, darajaya pili ameitahadithikuuambayohuegemezwakwenyehadithimsinginahadithiinayoegemezwakwenyehadithikuuanairejeleakuwayadarajayatatu.

2.4.1 DarajayaKwanza

Ni darajayajuuzaidinainahusuhadithikuu. Katikawimbowa*KujipambaHarusini*hadithikuunikuhusumapambokwamwanamke, mumeanatakamke wake ajipambewakatiwoteakiwanyumbaninahataakiendaharusini.Kwenyewimbowa*Nao naUzitoMoyoWangu*, hadithikuunikuhusumapenzi. Msimulizi ana mapenziyadhatikwampenziweilampenziweamemsalitikwakumkataa.Katikawimbowa*NguoFupi*, hadithikuuinahusumavazi. Binti anaombababakeamperuhusayakuvaanguofupiilababakeanakataakumruhusu.Hadithikuukatikawimbowa*Utalijua Jiji*nijinsiyakumtunzamumekatikandoa. Kupitiakumpikiachakulakizurinakumuonyeshamapenziyadhati.Katikawimbowa*Lo ! FisadiKiwembe*hadithikuuinahusukukashifumienendoisiyofaakatikajamiikama vile kuchonganishawatu, umbeya, uchoyo, wivunauasherati.

Katikawimbowa*SitokhalifishaNafsi*, hadithikuuinahusuumbeya. Kuna watukatikajamiiambaohupendakupelelezamaishayawenzao.Hadithikuukatikawimbowa*ViumbeWazito*inahusuwajawasiokuwanashukranibaadayakusaidiwa.Kwenye

wimbowa*Umejuaje Kama Si Umbeya*, hadithikuuinahusutabiayaumbeya.Katikawimbowa*ZoaZoa*hadithikuuinahusukukashifutabiayauasherati.

2.4.2DarajayaPili

Ni hadithiiliyokatikadarajayachiniyadarajaya kwanza. Ni masimuliziyanayosimuliwanawahusikakatikahadithiyadarajaya kwanza. Ni hadithiiliyoegemezwakwenyehadithikuu.

Katikawimbowa*KujipambaHarusini*katikaubetiwatanomshororowa kwanza, mumeanasimuliajinsiyeyehuendadukaninakumnunuliamke wake mapambo. Usimulizihuuukokatikadarajaya pili.

Mimi huingiadukani. nakwambiausikie
Mapamboyenyethamani, kusudinikuletee

Vilevile,kwenyewimbowa*NaonaUzitoMoyoWangu*katikaubetiwatatumsimulizianatumiaanalepsiakusimuliajinsiwalivyokutananampenzi wake nakuishiakumpenda.

Sikuyetumoja, tulokutanika
Ghaflambeja, niliswalitika
Nilivuekoja, Ulilonivika

Katikawimbowa*NguoFupi*bintianamsimuliababakekuwa,kunanguoambazozimeingiamjinizenyemshonowakufikamagotini.

Kuna nguozimeingia, mshonowamagotini
Wenzanguwajivalia, mimisivaikwanini?

Kwenyewimbowa*Utalijua Jiji*msimulizikatikaubetiwa kwanza mshororowatatumsimulizianasimuliajinsimkehakumtunzamume wake anasemakuwamkealimdhulumumume wake kwakumfanyiavituko. Mshororowatisauna usimuliziuliokatikadarajaya pili ambapomsimulizianamwambiamkealiyeachwanamume wake kuwaamepewalughatamuabayohumfanyanyokakutokapangoni. Katikawimbowa*SitokhalifishaNafsi*kwenyeutangulizikatikamshororowawananems imulizianasemakuwampiniambaoameushikahawezikuachilia. Usimulizihuuukokatikadarajaya pili.

Nimeshashikasiachi, mpininimeshikilia

2.4.3 DarajayaTatu

Hiinihadithiinayosimuliwanawahusikawaliokwenyehadithiyadarajaya pili. Kwenyewimbowa*Utalijua Jiji*katikaubetiwa kwanza mshororowatisa, msimulizianasimuliajinsimumealiyemwoaalisema. Anasemakuwamumealijilaumukuwaalifanyamakosakumwoamke wake wa kwanza. Usimulizihuoulisimuliwanamumeambayesiomhusikakwenyedarajahiyoya pili, baliinaripotiwanamsimulizialiyekatikadarajaya pili.

Katamkawaziwazikwakoharuditena we mwenzangu

Katikawimbohuukwenyekiitikiomshororowaishirininamoja, msimulizianasemakuwawatuwanahadithiakuhusumkealiyeachwanamumewe.

Wanasemakuwanimwanamkeasiyefahamumaishayamjini, anazururamtaaninakujihusishakimapenzinawanamumekiholela. Masimuliziambayowatuwanahadithiayakokatikadarajayatatukwakuwawanaosimuliasiowahusikakatikadarajaya pili. Msimulizialiyekwenyedarajaya pili anaelezayanayosemwanawatuhao.

> Magomenibuguruni, ndalazakukatikia
>
> Waselawavigiweni, nafuuwajipatia
>
> Orendakwafoleni, kwakowajipendelea
>
> Weweumsomjini, watuwanahadithia

2.4.3.1 DhimayaHadithiTegemezi

Hadithitegemezihutekelezamajukumumbalimbalikatikahadithiambayoimeegemezwa. Majukumuhayayanawezakudhihirikakwapamoja au kwaupekee.Rimmon – Kenan (1983) anafafanuamajukumuyahadithitegemeziifuatavyo:

2.4.3.1.1Jukumu la Kiutekelezaji

Baadhiyahadithitegemezihuendelezahadithiiliyoegemezwakwakuisukumambele. Hadithihizihuifanyahadithikuukuendeleambele. Katikawimbowa*Utalijua Jiji*msimulizianamwambiamkealiyeachwanamume wake kuwamume wake amesemakuwahawezikurudikwamke wake wa kwanza tena. Hadithihiiinaendelezahadithikwakutufahamishakuwamumehuyohakuwananiayakumrudiamume wake wa kwanza.

Katamkawaziwazikwakoharuditena we mwenzangu

2.4.3.1.2Jukumu la Kiufafanuzi

Hadithitegemezihufafanuahadithikuu. Hujibubaadhiyamaswalikama, matukioganiyalisababishahaliyasasakatikahadithiiliyoegemezwa. Katikawimbowa*Utalijua Jiji*katikaubetiwa kwanza msimulizianasimuliahadithiyenyeanalepsiakuhusuvitukoambavyomkealimfanyia mume wake hadiakaamuakumuachanakumuoamkewa pili. Hadithihiiiliyoegemezwainatoaufafanuziwasababuyamumekumwachamume wake.

Usimuliziulioegemezwakatikahadithiinayosimuliwanamsimulizikatikawimbowa*NaonaUzitoMoyoWangu*kuhusujinsiwalikutananampenziwemaraya kwanza. Msimulizianasemakuwaalipomwonaalijawanamapenzinabadoanampendakwadhati. Jambohilolinamfanyamsimulizikushindwakustahimilihaliyakukataliwanampenziwe. Usimulizihuuunatufafanuliasababuyamsimulizikumpendampenzi wake kwadhatihadisasa.

Sikuyetumoja, tulokutanika

Ghaflambeja, niliswalitika

Nilivuekoja, Ulilonivika

Katikawimbowa*KujipambaHarusini*katikaubetiwatano, kunahadithiinayosimuliwanamumeambayoinatumikakufafanuasababuyamumekul

alamikakuwamke wake hajipambiakiwanyumbani. Mumeanalalamikakuwayeyehuendadukaninakumnunuliamapamboiliajipambeamfurahishemumewesiowatuwaliokwenyeharusi.

Mimi huingiadukani, nakwambiausikie

Mapamboyenyethamani, kusudinikuletee

Kwanza jipambenyumbani, harusininibaadaye

2.4.3.1.3Jukumu la KujengaMaudhui

Baadhiyahadithitegemezihutekelezajukumu la kujengamaudhuimbalimbalikatikahadithikuu. KatikawimbowaUtalijua Jiji kwenyekiitikiokuanziamshororowa kumi nananehadiishirininamoja, hadithiinayosimuliwanawatukuhusumkealiyeachwanamume wake inajengamaudhuiyauasherati. Mwanamkehuyuanazururamjininakujihusishakimapenzikiholelanamwanamumeyeyote.

Magomenibuguruni, ndalazakukatikia

Waselawavigiweni, nafuuwajipatia

Orendakwafoleni, kwakowajipendelea

Weweumsomjini, watuwanahadithia

Katikawimbowa*NaonaUzitoMoyoWangu*kwenyeubetiwatatumsimulizianasimuliajinsiwalikutananampenzi wake sikuya kwanza. Kupitiakwausimulizihuumaudhuiyamapenziyanabainika.

Sikuyetumoja, tulokutanika

Ghaflambeja, niliswalitika

Nilivuekoja, Ulilonivika

Msimulizianasemakuwaalipomwonamsichanahuyoalimpendasana.

2.4.4 Aina za Wasimulizi

Rimmon – Kenan (1983), ameainishaaina za wahusikakwakuzingatiadaraja za usimuliziambayomsimulizianahusika, kiwango cha uhusika wake, nafasiyakenajinsianachangiakatikakumsababishamsomaji wake kuelewahadithi. Usimulizihuwakatikadarajayajuukushindahadithianayosimulia. Hadithiiliyokatikadarajaya pili husimuliwanamsimulizialiyekwenyedarajaya kwanza nayohadithikatikadarajayatatuhusimuliwanamsimulizikatikadarajaya pili. Kutokananahayoainazifuatazoza wasimulizizinaibuka:

2.4.4.1MsimuliziwaDarajayaKwanza

Nimhusikaambayeanasimuliamatukioyaliyokwenyedarajaya pili. Katikawimbowa*KujipambaHarusini*msimulizinimume. Mumeanasimuliajinsiyeyehuendadukaninakumnunuliamke wake mapambo. Usimulizihuuukokatikadarajaya pili nainasimuliwanamumekwahivyomumenimsimulizikatikadarajaya kwanza.

Kwenyewimbowa*NaonaUzitoMoyoWangu*msimulizinimwanamumealiyempenda msichanaambayebaadayealikataakuendeleakuwanauhusianonaye. Msimulizihuyuanatusimuliausimuliziuliokwenyedarajaya pili kuhusujinsialikutananampenziwe. Msimuliziyukokatikadarajaya kwanza.

Kwenyewimbowa*NguoFupi*, msimulizini baba. Binti anamwambiababakekuhusuwenzakeambaowanavaanguofupi. Usimulizihuoukokatikadarajaya pili, nayebintiyukokatikadarajaya kwanza.

2.4.4.2 MsimuliziwaDarajayaPili

Ni ainayamsimuliziambayenimmojawawahusikakwenyehadithiyadarajaya pili naanasimuliahadithiiliyokatikadarajayatatu. Katikawimbowa*UtalijuaJiji*kwenyekimaliziomshororowananemsimulizianasemakuwamumewamkealiyeachwaanasemakuwahawezikurudikwamke wake wa kwanza. Mumeamesimuliahadithihiyoambayomsimulizianamwambiamkealiyeachwa. Kwa hivyohadithiyamumeikokatikadarajayatatunamsimuliziyukokatikadarajaya pili.

Katamkawaziwazikwakoharuditena we mwenzangu

Katikawimbohuukwenyekiitikiomshororowaishirininamoja, msimulizianasemakuwawatuwanasimuliakuhusutabiayamwanamkehuyu

Magomenibuguruni, ndalazakukatikia

Waselawavigiweni, nafuuwajipatia

Orendakwafoleni, kwakowajipendelea

Weweumsomjini, watuwanahadithia

Watuniwasimulizikatikadarajaya pili, wanasimuliahadithiiliyokwenyedarajayatatu.

2.3.4.3 MsimuliziwaDarajayaTatu

Nimmojawawahusikakwenyehadithiyadarajayatatunaanasimuliahadithiiliyokatika darajayanne. Tumebainikuwa hakuna msimuliziwadarajayatatukatikanyimbo za taarab tulizoteuakufanyiautafitihuu.

2.4 Hitimisho

Sura hiiimejadilivipengelevyausimulizivyawahusika, wakati, unenajinadarajanasauti za usimulizi. Ainatatu za kipengele cha usimulizi cha wakatiambazonimpangilio, mudanaidadimarudiozimedhihirikakatikanyimboteule za taarab. Pia imebainikakuwanyimbohizi za taarab zimeonyeshasifa za wahusikakupitiakwanjiambilikuu za uonyeshajiambazoniuelezajiwamojakwamojanauonyeshajikwanjiaisiyoyamojakwamoja. Pia kipengele cha usimulizi cha unenajikupitiakwaaina za unenajiwadaijesiayenyemuhtasari, daigesiawenyemuhtasarikiasi, unukuziusiowamojakwamoja, unukuziwataarifahuru, usemihalisinausemihalisihuruzimebainikakatikanyimbohiziteule. Vile vile, kipengele cha darajanasauti za usimulizikimebainikakatikanyimbohizi. Kuna darajaya kwanza, ya pili nayatatu. Daraja za wasimulizizilizobainikanidarajaya kwanza naya pili.

SURA YA TATU

VIPENGELE VYA USIMULIZI NA UKUZAJI WA MAUDHUI

3.0 Utangulizi

Sura hiiimechunguzajinsivipengelevyausimulizivimekuzamaudhuimbalimbalikatikanyimboteule za taarab. Obando (2017) anasemakuwamaudhuinimasuala au mawazomakuuambayomwandishihuyashughulikiakatikakaziyake.Mwandishihuyajenganakuyakuzamaudhuikupitiakwanamnaanavyoisukakazikutokamwanzohadimwisho.Maudhuiambayoyamekuzwanimapenzi, uasherati, usaliti, dini, ubinafsi, ushirikina, tamaa, utamaduni, utu naukengeushi.Vipengeleambavyovimekuzamaudhuihayaniwakati, wahusika, darajanasauti za usimulizinaunenaji.

3.1 Maudhui

3.1.1MaudhuiyaMapenzi

TUKI(1981) inasemakuwa, mapenzinihaliyakuingiwamoyoninakuthaminimtu au kituzaidiyamwingine au kingine. Maudhuihayayamedhihirikakatikawimbowa*NaonaUzitoMoyowangu*kupitiakwaprolepsiayandaniambayonimojawapoyaainayakipengele cha usimulizi cha wakati. Rimmon – Kenan (1983) anafafanuaprolepsiahiikuwamasimuliziyamatukioyaliyotokeakablayayanayosimuliwakuishanakutokeahatabaadayayanayosimuliwakwenyehiyohadithi.

Kwenyekiitikio cha wimbohuu, msimulizianamwambiampenzi wake kuwaanaonavigumukumkosa. Anamwambiakuwamoyo wake hauwezikukabiliananahaliyakukataliwanaye. Msimulizialimpendampenzihuyokablayamasimulizihayanaatazidikumpenda. Aidhamaudhuihayayamekuzwakupitiakwakipengele cha usimulizi cha unenajiainayausemihalisihuru. Rimmon- Kenan(keshatajwa) anasemakuwa, huuniunenajiwanafsiya kwanza ambapomhusikahuzungumzamojakwamoja au kwanjiayamonolojia. Msimuliziambayenimhusikakatikawimbohuuanaelezajinsianampendampenziwehi vyokukuzamaudhuihayakupitiakwamazungumzoyake. McHale (1978), anashadidiahayakwakusemakuwaunenaji una jukumu la kuibuamaudhuikatikamatini.

Naonauzito, mwenzangu

Kuwakamandoto, pendolangu

Naonauzito, kukosawewehauwezimoyowangu

Katikamshororowatatuwakiitikiohiki, msimulizianasemakuwamoyo wake umeshindwakuvumiliahaliyakumkosampenziwehaliambayoinaukabilimoyowamsimuliziwakatianasimulianaataendeleakuwakatikahalihiyohatabaadayemradimpenzi weamemkataa.

Ainayakipengele cha wakatiyaanalepsiayanjeimekuzamaudhuiyamapenzikatikaubetiwa pili

wawimbohuu. Kulinganana Genette (1972), analepsiahiiinahusumasimuliziyamatukioyaliyotokeakablayamasimuliziyanayosi muliwakuanza. Rimmon – Kenan (1983) anasemakuwa, analepsiahiihutoahabarikuhusumhusika, matukioyaliyotokeaawali au yanayoelezwakatikahadithiwakatihuo. Katikamshororowa kwanza waubetihuu, msimulizianasemakuwaalikuwanauhusianowakimapenzinawasichanawenginekabl ayakukutananampenzihuyu.

Msimulizianasemakuwamapenzialiyonayokwampenzihuyuni cha kiwango cha juuakilinganishanaaliyokuwanayokwawasichanawaawali. Kwa hivyoanaathirikasanakwakukataliwanampenzihuyualiyempendasana.Pia kipengele cha usimulizi cha darajaya pili yausimulizikimekuzamaudhuihayayamapenzikupitiakwaanalepsiahii. Rimmon – Kenan (keshatajwa) anasemakuwa, hadithiinayoegemezwakwenyehadithikuuhuwanajukumu la kujengamaudhuikwakutufahamisha yale hatuwezikuyapatakwenyehadithikuu.

> Ingawasianzi, kwakomuhibaka
> Hili la mapenzi, nakupahakika
> Ukinzasikinzi, kwakonateseka

Ainayakipengele cha wakatiyaanalepsiamsetoimekuzamaudhuiyamapenzikatikawimbowa*KujipambaHa rusini*katikaubetiwatano.Rimmon – Kenan (1983), anafafanuaanalepsiahiikuwanimatukioyaliyotokeakablayakuanzakwamasimuliziy

anayosimuliwanakutokeabaadayekwenyemasimulizihayokishakuendeleahatabaadayamasimulizihayokuisha. Katikaubetihuu, mumeanasemakuwa, yeyehuingiadukaninakumnunuliamke wake mapamboyenyethamani. Mumehuyuamekuwaakifanyajambohilikablayamasimulizihaya, wakatianasimulianaataendeleakufanyahivyohatabaadayamasimulizi. Jambohililinadhihirishamapenziyadhatialiyonayomumekwamke wake kwakumtimiziamahitajiyake.

Mimi huingiadukani, nakwambiausikie

Mapamboyenyethamani, kusudinikuletee

Kwanza jipambenyumbani, harusininibaadaye

Kupitiakwaanalepsiahiimaudhuiyamapenziyanadhihirikakatikaubetiwasitaambapo mkeanamwambiamume wake kuwaanampendakwadhatinayukoradhikumfanyialololoteatakalo.Anasemakuwaana mpendanaatajipambasikuzoteilikumridhisha. Jambo la mkekumpendamume wake lilianzakablayamasimulizihaya, linaendeleawakatiwamasimulizinalitaendeleahatabaadayamasimulizi.

Mumewangutusitete, nimiminikupendaye

Na utakalololote, lazimanikurudhishiye

Tajipambasikuzote, bora unitimiziye

Kwenyewimbowa*Utalijuajiji*katikakimaliziomshororowa kumi wawimbohuu, ainayakipengele cha wakati cha analepsiamsetoimekuzamaudhuiyamapenzi. Msimulizianasemakuwaanampendamume wake.

Hiiinabainikajinsianavyomwandaliamume wake vyakulanaanakirikuwaanamuenzimume wake. Msimuliziamekuwaakifanyahayakablayamsimulizi, anaendeleakufanyahivyonaataendeleahatabaadayamasimulizi.

Bwana kanipanafasinimuonyesheujuzi we mwenzangu

Nami sifanyiajizimpenzininamuenzi we mwenzangu

Nampikiamaandazina chai yatangawizi we mwenzangu

Waliwanazikwandizimavitusikamakazi we mwenzangu

Kisha ninatoadoziimpayousingizi we mwenzangu

Aidha, kupitiakwakipengele cha unenajiainayausemiwataarifamaudhuiyamapenziyamekuzwakatikawimbohuu.Rimmon – Kenan (1983) anasema, usemiwataarifaniunenajiwenyekuripotiyaliyosemwakwakubadilishamtindowaunenajihalisi.Msimulizianaelezajinsimumehuyuanampenda. Mumehuyualimwachamke wake nakumwoamsimulizikwakuwaalimtunzavyema. Kwenyekimaliziomshororowa kwanza cha wimbohuu, msimulizianaripotijinsimumealikirikwambahawezikuruditenakwamke wake wa kwanza.

Katamkawaziwazikwakoharuditena we mwenzangu

Bwana kanipanafasinimuonyesheujuzi we mwenzangu

3.1.2 MaudhuiyaUasherati

Kwa mujibuwaMdeenaNjogu(2011), uasheratinitabiayakupendasanakufanyangono, umalaya, uzinzi au ukware. Ni haliambayomhusikaanajihusishakimapenzinamtuambayesiomume wake walamke wake. Kipengele cha usimulizi cha wahusikakimeibuamaudhuihayakupitiakwanjiayakuonyeshasifa za mhusikayauonyeshajiusiowamojakwamoja. Chatman (1978) anasemakuwa, sifa za mhusikazinawezakuelezwakutokakwamatendoambayomhusikahuyoanayatendamarakwamara. Katikawimbowa*Utalijua Jiji*kwenyeubetiwa pili, msimulizianaelezatabiayamkealiyeachwanamume wake kuwaanazururamtaaniakitafutawanaumehadindalazakezinakatika. Hiiinamaanakuwamkehuyuhutafutawanaumetofautinakujihusishanaokimapenzi, tabiahiiniyakisheratikwahivyomhusikahuyu ana sifayakuwamsheratinakupitiakwakemaudhuiyauasheratiyanabainika. Msimulizianasemakuwawanaumehupangafolenikwamkehuyoilikujituliza. Hiiinadhihirishasifayauasheratikwakuwamwanamkehuyuanajihusishakimapenzina wanaumewengitofautibilakujalihivyomaudhuiyauasheratiinakuzwakupitiakwasifa yake.

> Magomenibuguruni, ndalazakukatikia
>
> Waselawavigiweni, nafuuwajipatia
>
> Orendakwafoleni, kwakowajipendelea

Kipengele cha usimulizi cha wakatikupitiakwaainayaanalepsiamsetoimekuzamaudhuiyauasheratikatikawimbo wa*Lo! FisadiKiwembe*kwenyekiitikiomshororowa kumi nanne. Genette (1972), anaelezaanalepsiahiikuwanimasimuliziyamatukioyanayotokeakablayakuanzakwa masimulizinakutokeabaadayenakuunganikanamasimulizikishakuendeleahatabaada yamasimulizihayo. VitendovyamhusikaanayerejelewakwajinaFisadiKiwembekupitiakwaanalepsiahiin ivyauasherati. Mhusikahuyuanajulikanakwakufanyavitendovyakiusheratinavijanawenyeumrimd ogokwake, anawafunzaukahabakishakuwapahela. Tabiahiialiifanyakablayamasimulizikusimuliwanabadoanaendeleanatabiahiihataw akatimsimulizianamsutakwatabiayakembaya. Msimulizianasemakuwamhusikahuyuamegunduliwakuwani ‘shugamami’ jinahililinarejeleaakina mama wenyepesaambaohujihusishakimapenzinavijanawadogokishakuwapapesa.

Pia umegunduliwakwambaweweshugamami

Ndogondogowachukuakuwafundishauhuni

Huna hatakuchaguaMunguameshakulaani

Katikawimbowa*UmejuajekamasiUmbeya*katikautangulizimshororowa kumi nambilimaudhuiyauasheratiyamedhihirishwakupitiakwakipengele cha usimulizi cha wahusika. Keen (2003), anasemakuwasifa za mhusikazinawezakuibukakupitiakwauonyeshajiwasifa za

wahusikakwanjiaisiyoyamojakwamojayakuelezavitendovyamhusika. Msimulizianamkashifumhusikaanayemrejeleakwatabiayakeyakutamanikilamwana mkemrembo. Tabiayamwanamumekutamanikilamwanamkemremboniyakiuasherati. Msimulizianamwambiakuwahajuikufumba macho yake. Ina maanakuwamhusikahuyuhatoshekihataakiwanamke, akimwonamwanamkemwinginemremboanamtamani. Kupitiakwasifayamhusikahuyuyakuwamsheratimaudhuiyauasheratiyamekuzwa. Usimesikawaamba, wewebadounagomba, lipilikusumbualojambo?

Macho yakokama mamba, walahujuikufumba, hakikupitikitukirembo
Japomiesijatamba, walasiokujigamba, lakinisifichilangupambo

Kipengelehiki cha usimulizikupitiakwauonyeshajiwasifa za wahusikakwanjiaisiyoyamojakwamojakimekuzamaudhuiyauasheratikatikawimbo wa*ZoaZoa*kwenyeutangulizi wake kunamhusikakwajinaZoaZoaambaye ana tabiayauasherati. Msimulizianaelezavitendovyamhusikahuyukuwa, ana tabiayakujihusishakimapenzinawanaumebaadayakununuliwachipsi, nanusu kuku. Vilevile, ana tabiayakunyakuawaumewawatundipomsimulizianamwambiakuwahatampatamum ehuyoambayenimumewamsimulizi.

Bei yakowewe soda, chipsinanusu kuku
Kama kuna la ziada, basiunapewabuku
Kwa lipiutanishinda, huna bao zoazoa

Kupangapangua, bandikabandua

Nyakuanyakua, sikwawangumimi

Pia kwenyekimalizio cha wimbohuu, msimulizianaonyeshasifa za mhusikahuyuyakiuasheratiyakutamanikilaainayawanaumebilakuchagua bora apewepesa.

Waheshimiwawatakawewe

Wakurugenziwatakawewe

Muuzajidukawatakawewe

Muuzakarangawatakawewe

3.1.3 MaudhuiyaUsaliti

TUKI(1981) inasemakuwa, usalitinitendo la kuchonganishawatukwakuchukuamanenoyahukunakuyapelekahukuiliwapatekugombana.

Vilevile,usalitinihaliyamtukumgeukamwenzakekwakutotimizaaganowalilokuwa nalo au kumtendeamabayamtualiyekutendeamema. Kipengele cha usimulizi cha unenajikimekuzamaudhuihayakatikawimbowa*NaonaUzitoMoyoWangu*kupitiakwa unenajiwausemihalisihuruambapomsimulizianasimuliakwanjiaambayoanalengakuzungumzanampenziwekwanjiayamojakwamojaanavyosemaRimmon – Kenan (1983).

Anamwambiampenziwehaliinayomkumbanahisiaaliyonayokwakumkosakwakuwa mpenzi wake amemkataa. Hilinidhihirishokuwamsimuliziamesalitiwanampenzi

wake. Msimulizianasemakuwakuachwanampenziwenijambogumusanakwamoyo wake kuwezakustahimili. Anasemakuwaanasononeka, anatesekanakuathirikasana.

Naonauzito, mwenzangu

Kuwakamandoto, pendolangu

Naonauzito,kukosawewehauwezimoyowangu

Laitikupenda, kwabadilishika

Ningekupanyonda, ukasikitika

Ungejuanaenda, nikisononeka

Kipengele cha usimulizi cha wakatikimeibuamaudhuiyausalitikupitiakwaainayaanalepsiayanjekatikawimbowa *Utalijua Jiji*katikaubetiwa kwanza. Msimulizianasimuliakuhusuvitukoambavyomkealimfanyiamume wake hadiakamwacha. Mambo hayoyanayosimuliwayalitokeakablayamasimuliziyanayosimuliwakuanza. Kitendo cha mumekumwachamke wake wa kwanza kwakuwaalimfanyiaukaidinakukosakuwanaujuziwakumuandaliachakulani cha kiusaliti. Ndoahuwamakubalianoyamumenamkekuishipamojahadikifoiwapommojaatamwa chamwenzakebasiatakuwaamemsalitimwenzake.

Kaziyakoufisadi, jeuringebenanongwa

Karakanayaukaidi, ukaanimaembegwagwa

Vitukovyamakusudi, si bure we umerogwa

Badalaya soda baridi, ama juisiyachungwa

Ushambaumekuzidi, andaziwanyweachogwa

Mwenzanguhunaujuzimpenziumemuudhi

Kajakwangunimempokea X 2

Maudhuihayayausalitiyamekuzwakupitiakwakipengele cha usimulizi cha darajanasauti za usimulizi. Kupitiamasimuliziyamumeyanayotokeakatikadarajayatatu, mumeamemsalitimke wake anaposemakuwahatarudikwamke wake. Haya yanabainikakwenyekimalizio cha wimbohuukatikamshororowananeambapomsimulizianasemakuwamumehuyuame kirikuwahawezikumrudiamke wake wa kwanza. Kipengele cha usimulizi cha unenajiainayausemiwataarifahuruimechangiakatikakukuzamaudhuihayakupitiakw amanenohayayamumeambayoyameripotiwanamsimulizi.

Wako nishamchukuakwakoharuditena we mwenzangu

Katamkawaziwazikwakoharuditena we mwenzangu

Katikawimbowa*ViumbeWazito*, maudhuiyausalitiyamekuzwakwakipengele cha usimulizi cha wakatikupitiakwaainayaanalepsiayanje. Msimulizianasemakuwakunawajaambaoaliwasaidiawakatimmojalakinibaadayewa limsaliti. Anasemakuwawajahaowalikosashukranikwakebaadayakufanyiwahisaniwalimtend

eamaovunakumsemavibaya. Haya yanatokeakwenyeutanguliziwawimbohuukatikamshororowanne, tanonasitaanaposemakuwaviumbehaohawakudhaminihisaniwalanguvuzake. Kitendo cha msimulizikuwasaidiawajanakishawajahaokutomshukurukilitokeaawalikablayamasimuliziyanayosimuliwakwahivyonianalepsiayanje. Kupitiakwaanalepsiahiimaudhuiyausalitiyanabainika. Inatarajiwakuwaanayesaidiwakumshukurunakumtendamemaaliyemsaidialakiniwajahawawanakosashukranikwamsimulizinakumsemavibaya.

Vile nilivyowathamini, nikawawekeniusoni

Kumbewakosefuwaimani, hatahamnashukurani

Mlikusudianinienyiwenzangumwenzenukunihiliki

Mwanitiaubayanisihulukayangumjuesifedheheki

Kipengele cha usimulizi cha wakatikupitiakwaanalepsiamsetoimekuzamaudhuiyausalitikatikautanguliziwawimbo*FisadiKiwembe*, mhusikaaitwayeFisadiKiwembe ana tabiayakuwafuatawaumewashogazakenakujihusishanaokimapenzihiinikusalitiurafiki. Tabiayamhusikakuchukuawaumewashogazakeilifanyikakablayamasimulizikuanzanabadoinaendeleawakatiwamasimulizi.

Kila nyumba waingiakuanzishachokochoko

Pia unafuadiamabwana za shogazako

3.1.4 MaudhuiyaDini

KulingananaTUKI (1981), dininiimaniinayohusianana mambo yakirohokwambakunamuumbaaliyeumbaulimwenguhuunakwambandiyemtawala wakilakilichomo. Maudhuiyadiniyamekuzwakwakipengele cha unenajikupitiakwaainayausemihalisihurukatikawimbowa*ViumbeWazito*kwenyekii tikiomshororowasaba, msimulizianasemakuwa, hatalipizakwa yale mabayaaliyotendewanawajaaliowafanyiahisanibalianamwachiamunguatoehukum u. Barthes (1970) anasemakuwa, sifa za mhusikahuwezakuibukakutokananamanenoambayomhusikaanayasema. Msimulizianawaambiawatuambaowamsemavibayakwawatukwausemiwamojakwa mojakuwaanamtambuaMungukuwandiyehakimumwenyehaki.Kulingananamanen oyamsimuliziniwazikuwa ana anamwaminiMungunahivyoanakuzamaudhuiyadini.

> Unanifujakwawatuusonafadhilaetininarohombaya
>
> Wanipigiaupatukilamahalimbayamimimbaya
>
> Navumiliasikitunajuayenuniawenzangunimezoea
>
> Muhukumumolawetunaaminiinshalahukotutayatambua

Kipengele cha usimulizi cha unenajikimekuzamaudhuiyadinikupitiakwaainayaunenajiyausemiwataarifahuru. Rimmon – Kenan (1983) anasema, usemihuuunahusulughayakimimesiailiyokatiyausemiwataarifanausemihalisi. Katikawimbowa*FisadiKiwembe*kwenyekiitikiomsimulizianapomwambiaFisadiKi

wembekuwaMunguameshamlaanikutokananavitendovyakeviovu. MsimulizianasimuliakuhusuvitendovibayavyamhusikaaitwayeFisadiKiwembekama vile kuwafanyawatuwagombane, kuwaachanishawatu, kufanyaumbeya, kujiingizakatika mambo yasiyomhusu, kupelelezawanaokeshakwenyematanga, kuwafanyiawenzakefitina, kutoanjesiri za watunakuwachukuavijanawadogonakuwafunzauasherati. Ana imanikuwaMunguhumlaanianayetendavitendovibaya

Huna hatakuchaguaMunguameshakulaani

FisadimtumbayaMunguameshakulaani

Kipengele cha unenaji pia kimekuzamaudhuiyadinikatikawimbowa*Sitokhalifishanafsi*kupitiakwaainayausemihalisihuru. Rimmon – Kenan (keshatajwa) anafafanuausemihuukuwaniwamojakwamojakutokakwamzungumzajikwenyekiitikio. Msimulizianamwambiamojakwamojamjaanayemuoneagerekwasababuamefanikiwakuwahatajisumbuanaye. KwambaanatumiakipajialichopewanaMungupamojanakufanyabidiiindioafanikiweilakunamjahuyoanapelelezamaishayake, kumfanyiafitinanahatakumtusikwakuwahafurahiimafanikioyake. Anasemakwambayule alimpakipajinimwenyeziMunguanaongezakusemakuwamatusihayawezikumdhuru naMunguatamjibuhasidi wake. Msimulizianaonyeshakwamba ana

imanikwaMungunahanawasiwasinayeyotealiyenachukinayekwakuwaniMungundi yealimjalia.

Katusitotekereka, mtoajiniRabana

Yangumiminilonayo, wachayakukerekete

Sitakilakoashuo, yanguyamezee mate

Utambuesirahisi, kuzimakipajichangu

Sidhurikinamatusi, majibuyakokwaMungu

Wala sinawasiwasi, natanuandanikwangu

3.1.5 MaudhuiyaUbinafsi

BAKITA (2017) inasemakuwa, ubinafsinitabiayamtukujithamini au kujijalimwenyewepasipokujalimaslahiyawatuwengine. Maudhuiyaubinafsiyamekuzwakwakipengele cha usimulizi cha unenajikupitiakwaainayausemihalisikatikawimbowa*Utalijua Jiji*.Msimulizialiyemchukuamumewashogakeanamsutajinsialivyoshindwakumlindamumewemojakwamojabilakujalihisiazake. Kwenyekimalizio cha wimbohuuanasemakuwaanastarehenakwambashogakeatatambuakuwamjihuo una watuwanaowezakumpokamtumumeikiwahatamtunzavyema. Anasemaashamchukuanakwakeharuditena

Wako nishamchukuakwakoharuditena we mwenzangu

Katamkawaziwazikwakoharuditena we mwenzangu

Bwana kanipanafasinimuonyesheujuzi we mwenzangu

Nami sifanyiajizimpenzininamuenzi we mwenzangu

Nampikiamaandazina chai yatangawizi we mwenzangu

Waliwanazikwandizimavitusikamakazi we mwenzangu

Kisha ninatoadoziimpayousingizi we mwenzangu

Kipengele cha usimulizi cha wakatikimekuzamaudhuiyaubinafsikatikawimbowa*Sitokhalifishanafsi*kwenyekiiti kio, kupitiakwaainayakipengele cha wakatiyaanalepsiamseto. Inayoonyeshayaliyotokeakablayamasimulizikuanzakishakuendeleawakatiwamasimulizi. Msimulizianakashifutabiayamfitiniyakujitakia. Anasemakuwamfitinihuyuhapendimtuafanikiwe, huonakinyongoanatakayeyepekeeafanikiwe. Mjahuyuamekuwanatabiahiikablayamasimulizihayakuanzanabadoanaendeleanatabiahiimasimuliziyanapoendelea.

Zaibakizakutoka, nausoumeuchuna

Katusitotekereka, mtoajiniRabana

Yote sababuyahayo, hupendimtuapate

Umejawanauchoyo, wapendapekeupate

3.1.6 MaudhuiyaUshirikina

MdeenaNjogu (2011) wanasemakuwa, ushirikinanitabiayakuamini mambo yaramlinauchawi. Kipengele cha usimulizi cha wakatikimedhihirishamaudhuihayakupitiakwaainayakipengele cha wakatiyaprolepsiayanje. Kwa mujibuwa Genette (1972),

prolepsiahiiinahusumatukioyanayotokeabaadayamasimuliziyanayosimuliwakuisha. Katikawimbowa*Utalijua Jiji*katikakiitikiomshororowatatu, msimulizianamwambiamkealiyeachwanamume wake kuwaatamalizamizizinakwendakwawaganganawaganguzi, atavaahirizikatikajuhudi za kumfanyamume wake arejeenyumbanilakinimume wake hatamrudia. Haya yote yanatarajiwakutendekabaadayebaadayamasimulizihayanayanadhihirishakuwamke aliyeachwa ana imanikatikauchawikamanjiayakumsaidiailiapateanachotaka.

Kwakokatiakasi, kwangukawekamakazi
Sasa bwana kabarizi, kachokayakomaudhi
Utamalizamizizi, waganganawaganguzi
Tarasimunahirizi, ongezeanavipodozi
Kwakehupatinafasi, mimindiyoyakepumzi

Kipengele cha usimulizi cha unenajikimeibuamaudhuiyaushirikinakupitiakwaainayausemihalisihurukatikawimbowa*Umejuaje Kama siUmbeya*, msimulizianamwambiambeyaambayehapendikumwonamsimuliziakifanikiwakuwaamefanikiwanasasaaendekwawachawi.Vilevile, maudhuihayayameibukakupitiakwauelezajiwasifa za mhusikakwanjiaisiyoyamojakwamojakamaanavyoeleza Keen (2003). Tabiayamhusikainawezakubainikakupitiakwamatendoyake. Mbeya huyu ana

tabiayakumchunguzamsimulizinaakipatakuwaamefanikiwahujawanawivuhadiana endakwawachawiilikumzuiaasifanikiwe.

Kasirikasasa vimba, bure juahutaziba, wewejifunzeujue mambo

3.1.7 MaudhuiyaTamaa

TUKI(1981)inasemakuwa, tamaanihamukubwayakupatakitu. Aidhanikuwanamatarajioyakupatakitu. Kipengele cha usimulizi cha wahusikakupitiakwanjiaisiyoyamojakwamojakimekuzamaudhuihayakwenyewimbo *Umejuaje Kama Si Umbeya*kwenyeutangulizi wake, mbeyaanashtumiwakwakuwanatamaayawanawakewarembo. KulingananaChatman (1978) mhusikaanawezakupewasifakutokananatabiaambayoanarudiamarakadhaa. Katikamshororowa kumi nambilimsimulizianamwambiambeyakuwa, ameyafungua macho yakekama mamba naanapomwonamsichanamremboanamtamani. Mhusikahuyu ana mazoeayakuwatamanikilaainayawanawakehivyonimwenyetamaanaanakuzamaudhuiyatamaa.

Macho yakokama mamba, walahujuikufumba, hakikupitikitukirembo

Japomiesijatamba, walasiokujigamba, lakinisifichilangupambo

Vilevile,kipengele cha usimulizi cha wahusikakimeibuamaudhuihayakatikawimbowa*ZoaZoa*kwenyekimalizio cha wimbokupitiakwauelezajiwasifa za

mhusikakwanjiaisiyoyamojakwamojakupitiakwatabiayake. MsimulizianasemakuwamhusikaanayerejelewakwajinaZoaZoa ana tabiayakuzoazoa. Hiiinamaanishakuwamhusikahuyuhuwachukuanakujihusishakimapenzinawanaumewengiwakilaainabilahatakujaliniwaainagani, iwenimkurugenzi, mheshimiwa, muuzakaranga au hatamuuzaduka bora tuwampepesa. Meaelezohayakumhusumhusikahuyuyanaibuasifayakekuwanimwenyetamaa. Kupitiakwasifayakemaudhuiyatamaayamekuzwa.

Waheshimiwawatakawewe

Wakurugenziwatakawewe

Muuzajidukawatakawewe

Muuzakarangawatakawewe

Kwako bora shilingi, bora shilingi

Kipengele cha usimulizi cha wakatiainayaidadimarudioimeibuamaudhuiyatamaakupitiakwaurudiajirudufuambapomanenozoazoanawatakaweweyamerudiwailikusisitizatabiayamhusikazoazoayakutakakilakitu.

Washindananabudegewazoazoawazoazoa

Washindananakikapuwazoazoawazoazoa

Waheshimiwawatakawewe

Wakurugenziwatakawewe

3.1.8 MaudhuiyaUtamaduni

BAKITA (2017)inasemakuwa, utamaduninimila, asili, jadinadesturi za kundi la jamiifulani. Mambo mbalimbalikatikajamiihuendeshwakulingananautamaduniwajamiihusika. Mambo yanayohusuutamaduninikama vile, mavazi, mapishi, harusimatanganandoa.

3.1.8.1UtamaduniUnaohusuMavazi

Kipengele cha unenajikupitiakwaainayausemihalisihuruimekuzamaudhuihayayautamadunikatika wimbowa*NguoFupi*. Rimmon– Kenan (1983) anaelezausemihalisihurukuwaninjiayaunenajiambapomzungumzajihuzungumzak wanjiayamojakwamoja.Binti anamuombababakeruhusayakuvaanguofupiambaoulikuwamtindowanguozilizovali wanawasichanakinyumenautamaduniwajamiihiyo. Babakeanamshaurikwanjiayamojakwa moa kuwaasiige yale ayaonayokwakuwakuvaanguofupinikujitangazanakujiondoleathamani. Kulingananautamaduniwajamiiyao, mkeambayeniwakuheshimkahuvaanguondefunapaja lake halifaikuonekana. Kutokananaushaurihuuwa baba kwabintiyemaudhuiyautamaduniwajamiihiyoyamebainika.

Baba: Mwanangusinipuuze, watawakoukinzani

Uonalosiigize, hiliwalitakiani?

Mwanangusijitangaze, usijitoethamani

3.1.8.2 UtamaduniUnaohusuMapishi

Kipengele cha usimulizi cha wakatikupitiakwaainayaanalepsiayanjeimekuzamaudhuiyautamaduniunaohusuupishikatikawimbo*Utalijua Jiji*kwenyekimaliziomsimulizianamkashifushogakekwakutokuwanaujuziwakumpikiamume wake hadimumeakamuachanakuoamkewa pili. Kitendo cha mkekukosakumpikiamumewevyakulavizurivilitokeaawalikablayamasimulizihaya nahivyokutujuzayaliyosababishamumekumuachamke wake nakumuoashogake. Mumealipomuoamkewa pili alimpikiavyakulavitamuambavyovilimfanyamumekusemakuwahataruditenakwamke wake wa kwanza. KatikajamiiyaWaswahiliupishinimojawapowautamaduniwaonawanawakehufunzwajinsiyakuwaandaliawaumewaovyakula.

> Chachanduvitamutamu, bwana hukumpatia
> Bwana kapatawazimu, kashindwakuvumilia
> Kwanguakatiatimu, tibanikampatia
> Nikampavituhadimu, kwakohajajionea

Maudhuiyahayayamekuzwakwakipengele cha unenajikupitiaainayausemihalisihurukwenyewimbowa*Umejuaje Kama*

*siUmbeya*ambapomsimulizianamwelezambeyakwanjiayamojakwamojajinsi ana ujuziwakumpikiamumewe*bada*ambayonisimainayohitajiujuzikuandaa.

Hatakibirianilakokulichaguabadalangu

Simayabadahujuikusongasimayabada

Simayabadatamu

Ipatempishitimamu

3.1.8.3 UtamaduniUnaohusuMajukumuyaMumenaMke

Utamaduniwakilajamiiumewekawazimajukumuyawanawakenawanaumekatikandoa. Kipengele cha wakatikupitiakwaainayaanalepsiamsetoinayohusuwakatiwakutendekawajambokablayamasimulizinakitendohichokuendeleahatawakatimasimuliziyanapoendelea Genette (1972). Analepsiahiiimeibuamaudhuihayakatikawimbowa*KujipambaHarusini*, ambapoinadhihirishajukumu la mumekwenyejamiihiikuwanikukidhimahitajiyamke wake. Ni dhahirikuwamumeanawajibikakatikakutimizawajibu wake kamamumekatikaubetiwatano, mumeanasemakuwayeyehuendamadukanikumnunuliamke wake mapambo. Mumeamekuwaakitimizawajibuhuukablayamasimulizihayanaataendeleakufanyahivi.

Mume: Mimi huingiadukani, nakwambiausikie

Mapamboyenyethamani, kusudinikuletee

Kwanza jipambenyumbani, harusininibaadaye

Analepsiahiiimekuzamaudhuihayakatikawimbowa*Utalijua* *Jiji* kwenyemshororowa kumi nambilina kumi natatuambapoinabainikakuwamajukumuyawanawakekatikandoanikupika. Kupitiakwaanalepsiatunaelezwakuwa, mumealimuachamke wake kwasababuhakujukumikakatikaupishiipasavyo.

Wewemkaangasumu, kwakohazipatikani

Na mapishiyakobomu, kitimutimujikoni

Waliwautiandimu, hayonimapishigani?

3.1.8.4 UtamaduniUnaohusuMiviga

Miviganisherehe za kitamaduniambazohufanywanajamiiyoyotekatikakipindimaalum cha mwaka. Baadhiyamiviganisherehe za uposaji, harusinamatanga. Maudhuihayayamekuzwakwakipengele cha usimulizi cha wakatikupitiakwaainayaanalepsiamsetokatikawimbowa*KujipambaHarusini*, ambapomkeamekuwaakijipambatuanapoendaharusininabadoanaendeleakufanyahi vyohatamasimuliziyanapoendelea. Ni wazikuwajamiihiihufanyasherehe za harusi. Mumeanamlalamikiamke wake kuwayeyehujipambatuanapoendaharusiniilahajipambiakiwanyumbani. Hiiinaonyeshakuwaharusinimojawapoyasherehekatikajamiihii.

Mume: Ni herinisikufite, yamkerayomoyoni

Mkewangusikuzote, hujirembeshikwanini?

Hujipambitukosote, mpakawendeharusini?

Kupitiakwakipengelehiki, maudhuiyautamaduniyamebainikakatikawimbowa*Lo! FisadiKiwembe*mhusikaanayeitwaFisadiKiwembeanalaumiwakwatabiayakeyakwendakupelelezaharusininakujuasiri za watu pia huendamatanganikuchunguzawatuwanaolalahuko. Ikiwamtuataposwahuendakuharibuuchumbahuo. Kwa hivyoinabainikakwambajamiihiihufanyasherehe za uposaji, harusinamatangakulingananautamaduniwao.

Kwenyeharusihutokikuutafutaundani

Matanganihubandukiujuekalalanani

Kwa majunguhushikikiwenzakokuwafitini

Kuposwamtuhutakiuchumbaunaharibu

3.1.9 MaudhuiyaUtu

Kwa mujibuwaTUKI (1981), utu nihaliyakuwanautambuziwautekelezajiwawajibukwanafsiyamtunakwajamiiyakejuuyamaisha. Maudhuihayayamekuzwakwakipengele cha wakatikupitiakwaainayaanalepsiayanjekatikawimbowa*ViumbeWazito*kwenyeutangulizimshororowa kwanza nawa pili. Msimulizianalalamikakuwaaliwatendeawajawemailahawakuwanashukranibadalay

akewanasemakuwayeyenimbaya. Malalamishihayayanatolewakwakuturejeshakwamatukioyaliyotokeaawalikablaya masimulizihayaambapomsimulizialiwatendeawajawema. Vile vilemaudhuihayayameibuliwakupitiakwakipengele cha usimulizi cha wahusika. Chatman (1978) anasemakuwa, mhusikaanawezakupewasifakupitiakwamatendoyake. Sifayamsimuliziyakuwana utu imebainikakupitiakwakitendochake cha kuwasaidiawaja, sifayakeimekuzamaudhuiya utu. Kitendo cha msimulizi cha kuwathamininakuwawekambelewajahaoyanabainishamaudhuiya utu.

> Vile nilivyowathamini, nikawawekeniusoni
> Kumbewakosefuwaimani, hatahamnashukurani
> Viumbemsiochukulikaviumbewazito
> Mlikusudianinienyiwenzangumwenzenukunihiliki
> Mwanitiaubayanisihulukayangumjuesifedheheki
> Hamdhaminihisaniwalanguvuzanguviumbehamchukuliki

3.1.10 MaudhuiyaUmbeya

Kwa mujibuwaBAKITA (2017), umbeyanitabiayakupekuwa mambo yamtunakuyaenezakwalengo la kuchonganisha au kumwaribiamtusifa. Pia niuchukuajiwataarifazinazomhusumtumwinginenakuzisambazapasipokuagizwa. Kipengele cha wahusikakimekuzamaudhuihayakupitiakwauelezajiwasifa za wahusikakwanjiaisiyoyamojakwamojakwenyewimbowa*Lo! FisadiKiwembe*.

KwenyeutanguliziwawimbohuumshororowatisanaKwenyeutanguliziwawimbohuumshororowatisana kumi namoja, mhusikaaitwayeFisadiKiwembeanakashifiwakwatabiayaumbeyainayosababishawatukugombana. SifahiiyaFisadiKiwembeinaibuamaudhuiyaumbeya.

Kaziunayoijuakugombanishawenzako

Bibi wewenimbeyauongondio sera zako

Kila nyumba waingiakuanzishachokochoko

Kipengele cha unenajikupitiakwaainayausemiwataarifahuruimekuzamaudhuihayakatikawimbowa*Umejuaje Kama Si Umbeya*kwenyeutangulizi wake, msimulizianamuulizambeyaalijuajekuwaamefanikiwakamasiokupitiakwaumbeya. Inamaanishakuwamhusikahuyuhupeleleza mambo yawatunakupatahabarikupitiakwaumbeya.

Umejuajenimefanikiwaumejuaje

Umejuajeukaonafihi?

Kama siumbeyaumejuaje?

Katikamshororowamwishoanamuambiaaendeleekumchimba. Ina maanakuwahupendakupelelezamtuiliapatekumjuazaidikupitiakwaumbeya.

3.1.11 MaudhuiyaNdoa

MdeenaNjogu(2011) wanasemakuwa, ndoanimaafikianorasmibainayamwanamumenamwanamkeiliwawezekuishipamoja kamamkenamume. Maudhuiyandoayamekuzwakwakipengele cha usimulizi cha

unenajikupitiakwaainayausemihalisihurukatikawimbowa*KujipambaHarusini*kwen yeubetiwatanomshororowa kwanza ambapomumeanamwambiamke wake kuwayeyehumnunuliamapamboyathamaniiliajipambeakiwanyumbani. Hiiinadhihirishakuwandoahiiimejengekakwamapenzikwakuwamumeanampendam ke wake naanatimizawajibu wake kamamume wake kwakumnunuliamapamboanayoyahitaji.

Mume: Mimi huingiadukani, nakwambiausikie

Mapamboyenyethamani, kusudinikuletee

Kwanza jipambenyumbani, harusininibaadaye

Kupitiakwaainahiiyaunenaji, maudhuiyandoainakuzwakatikaubetiwasitamshororowa kwanza nawa pili wakatimkeanakirikuwaanampendamumewenakuahidikumridhishakwakujipambak ilasiku.

Mke: Mumewangutusitete, nimiminikupendaye

Na utakalolote, lazimanikurudishiye

Tajipambasikuzote, bora unitimiziye

Kupitiakwakipengele cha usimulizi cha wakatikupitiakwaainayaanalepsiayanjekatikautanguliziwawimbohuu, maudhuiyandoaambayoimesambaratikakwamkekukosakuwajibikakatikamajukum uyakenakumfanyiavitukomume wake yamedhihirika. Hali hiiilimsababishamumekumuoamkewa pili. Kupitiakwaanalepsiayanjetunafahamukuwa, mkehuyualimfanyiamumeweujeuri,

alikaidimashartiyamume wake nakukosakumpikiamume wake vyakulavitamu. Mambo hayayalisababishandoahiikusambaratikaambapomume wake alimuachanakumuoamkemwinginealiyemtunzavyema.

Vitukovyamakusudi, si bure we umerogwa

Badalaya soda baridi, amajuisiyachungwa

Ushambaumekuzidi, andaziwanyweachogwa

Mwenzanguhunaujuzimpenziumemuudhi

Kajakwangunimempokea X 2

Kupitiakwaanalepsiahiimaudhuiyandoayanadhihirikakwenyekimalizio cha wimbohuuambapobaadayamumehuyukumwachamke wake anaoamkewa pili ambayeanamtunzavyemakwakumpikiavyakulavizurihadianaahidikuwahatarudikw amke wake wa kwanza. Wanakuwanandoathabitiambayomkeanamtimiziamume wake yote anayoyahitajinayemumeanamtimiziamkewemahitajiyake.

Bwana kanipanafasinimuonyesheujuzi we mwenzangu

Nami sifanyiajizimpenzininamuenzi we mwenzangu

Nampikiamaandazina chai yatangawizi we mwenzangu

Waliwanazikwandizimavitusikamakazi we mwenzangu

Kisha ninatoadoziimpayousingizi we mwenzangu

Mwenzanguhunaujuzinendatenakajifunze we mwenzangu

Bibi achaupuuzikuishinamumekazi we mwenzangu

3.1.12 MaudhuiyaUkengeushi

Kwa mujibuwaBAKITA (2017), ukengeushinihaliyakuendakinyumenautaratibuunaokubalika. Kipengele cha usimulizi cha unenajikimeibuamaudhuihayakupitiakwaainayausemihalisihurukwenyewimbowa *NguoFupi*ambapobintianamwambiababakekuwaameonamshonowanguofupinaana muombababakeruhusayakushonanguohiyo. Babakeanakataanakumwambiakuwakuvaanguoyaainahiyoitakuwanikujitangazana kujitoathamani. Utamaduniwaonikuwamwanamkemwenyeheshimahuvaanguondefu. Binti huyuanaendakinyumenautaratibuwautamaduniwaokwakutakakuvaanguofupi.

Baba: Mwanangusinipuuze, watawakoukinzani

Uonalosiigize, hiliwalitakiani?

Mwanangusijitangaze, usijitoethamani

Binti: Pulikizatunong'one, kamakisaningiani

Sinamshonomwingine, uloningiamoyoni

Niwata baba nishone, naminingiani

3.2 Hitimisho

Sura hiiimejadilimaudhuiambayoyamekuzwanavipengelevyausimulizikatikanyimboteule za taarab. Vipengelevyausimulizivimekuzamaudhuimbalimbali.

Maudhuiyamapenziyamekuzwakwakipengele cha usimulizi cha wakatikupitiakwaprolepsiayandani, analepsiayanjenaanalepsiamseto. Kipengele cha unenajiainayausemihalisihurunausemiwataarifapia kimekuzamaudhuihaya. Aidhakipengele cha darajanasauti za usimulizikupitiakwadarajaya pili kimekuzamaudhuiyamapenzi. Maudhuiyauasheratiyamekuzwakwakipengele cha usimulizi cha wakatikupitiakwaanalepsiamsetonawahusikakupitiakwauonyeshajiwasifa za wahusikakwanjiayaisiyoyamojakwamoja.

Maudhuiyausalitiyameibukakupitiakwakipengele cha unenajiainayausemihalisihuru, kipengele cha wakatikupitiakwaainayaanalepsiayanje, analepsiamsetonaanalepsiayanjepamojanakipengele cha darajanasauti za usimuliziyadarajayatatu. Maudhuiyadiniyamekuzwakwakipengele cha usimulizi cha unenajikupitiakwausemihalisihurunausemiwataarifahuru.

Maudhuiyaubinafsiyamekuzwakwakipengele cha unenajikupitiakwausemihalisinakipengele cha wakatikupitiakwaanalepsiamseto. Maudhuiyaushirikinayamekuzwakwakipengele cha wahusikakupitiakwanjiayauelezajiwasifa za wahusikakwanjiaisiyoyamojakwamoja, kipengele cha wakatikupitiakwaprolepsiayanjenakipengele cha unenajiwausemihalisihuru.

Maudhuiyatamaayamekuzwakwakipengele cha wahusikakupitiakwanjiaisiyoyamojakwamojanakipengele cha wakatikupitiakwaidadimarudioyaurudiajirudufu. Aina za Maudhuiyautamaduniambayoyalibainikanikama vile: utamaduniunaohusumavazi, mapishi, majukumuyamumenamkenaunaohusumiviga. Vipengelevilivyokuzamaudhuihayaniunenajikupitiakwausemihalisihurunakipengele cha wakatikupitiakwaanalepsiayanjenaanalepsiamseto.

Maudhuiya utu yalikuzwakwakipengele cha wakatikupitiakwaanalepsiayanje. Maudhuiyaumbeyayalikuzwakwakipengele cha wahusikakupitiakwauelezajiwasifakwanjiaisiyoyamojakwamojanayomaudhuiyandoayalikuzwanakipengele cha unenajikupitiakwausemihalisihurunakipengele cha wakatikupitiakwaanalepsiayanje.

Aidha, maudhuiyaukengeushiyalikuzwakupitiakwakipengele cha unenajikupitiakwausemihalisihuru.

SURA YA NNE

VIPENGELE VYA USIMULIZI NA UKUZAJI WA MBINU ZA KIMTINDO

4.0 Utangulizi

Sura hiiimechunguzajinsivipengelevyausimulizivinavyochangiambinu za kimtindokatikanyimboteule za taarab. Mtindonimbinuzotezinazotumikakuwasilishakazi za kifasihi, hujumuishambinu za uandishi, matumiziyalughanatamathalizake, wahusikanaploti.

4.1 Mbinu za LughanaTamathaliza Usemi

Matei (2011) anasemakuwa, lughandiomalighafiyakuelezeafikira za binadamukatikakazi za fasihi. Lughakatikafasihihuteuliwakwausaniimkubwailikuletamguso, mnatonamvutokwahadhira.Vipengelevyausimulizivimechangiakatikakukuzambinu za lughana za uandishikatikanyimboteule za taarab tulizofanyiautafiti. Mbinuhizonitakriri, mbinurejeshi, majazinadayalojia.

4.1.1Takriri

Ndung'u (2018) anasemakuwa, takririnihaliyakurudianeno, virai au muundowasentensi. Kipengele cha usimulizi cha wakatikupitiakwaainayaidadimarudiokimekuzambinuyatakriri.Kulinganana Genette (1972),idadimarudioniainayakipengele cha

wakatiambapouhusianokatiyaidadiambayotukiolimetokeakatikahadithinaidadiamb ayotukiohilolimesimuliwaunachunguzwa. Rimmon- Kenan (1983) anasemakuwa, idadimarudionikusimuliamarakadhaakuhusujambolililotendekamaramoja. Tukiolililotendekamaramojalikisimuliwazaidiyamaramojakatikamatini, huwaniurudiajiwausimulizirudufu. Kwa hivyokupitiakwaurudiajirudufumbinuyauandishiyatakririimekuzwa.Katikawimbo wa*ZoaZoa*kwenyekimaliziochakeneno ‘wazoazoa’ limerudiwailikusisitizakuwamhusikahuyu ana tabiayakuchukuakilakitu. Pia maneno ‘watakawewe’ yamerudiwakwaniayakusisitizatamaayamhusikahuyuanayetamanikilamwanamum e. Manenoshilingiyang’arayauwayamerudiwakwaniayakumtahadharishamhusikaZoa zoa. Vilevile, maneno ‘bora shilingi’ yamerudiwakuonyeshamhusikahuyuhachaguianayejihusishanayekimapenzi bora tuampepesa, inasisitizatabiayakutojali:

> Washindananakikapuwazoazoawazoazoa
> Wakurugenziwatakawewe
> Muuzakarangawatakawewe
> Kwako bora shilingi, bora shilingi
> Shilingiyang'arayauwashilingiyang’ara

Aidha, usimulizirudufuumekuzambinuyatakririkwenyewimbo*Umejuaje Kama Si Umbeya*katikautangulizi wake, neno ‘umejuaje’

limerudiwakwaniayakusisitizaswalilinaloulizwakuwamhusikahuyoalipatajehabari hiyo. Mhusikaanayelengwa ana tabiayaumbeyandiomaanamsimulizianamuulizanjiaambayoalitumiakupatahabariz akekamasioumbeyaambayoanapendakutumiakatikakupatahabari za watu:

Umejuajenimefanikiwaumejuaje

Umejuajeukaonafihi?

Kama siumbeyaumejuaje?

Ainahiiyakipengele cha usimuliziimekuzatakririkatikawimbowa*Sitokhalifishanafsi*maneno ‘melody kibokoyao’ yamerudiwakusisitizakuwakikundi cha melody limetia fora, pia maneno ‘njoosasa’ limerudiwakuhimizawatuwaendewashuhudieuzuriwakikundihicho cha melody:

Njoosasauwaone melody kibokoyao

Njoosasaufurahi melody kibokoyao

Wasabasikazikwenu melody kibokoyao

Hamuwashihamuzimi melody kibokoyao

Usimulizirudufuumekuzambinuyatakririkwenyewimbo*Utalijua Jiji*neno ‘mwenzangu’ limerudiwailikusisitizaanayelengwanaujumbehuo. Mkealiyemchukuamumewashogakeanamwambiamwanamkehuyo yale yatakayompatabaadayamume wake kumwacha. Pia neno ‘najinafasi’

limerudiwailikusisitizakuwamkehuyuanastarehebaadayakumpatamumeambayeana mpendanakumpamahitajiyake.

Na sanautalijuajijimwenzangu

Chajioutakunywa uji mwenzangu

Na juisiutakunywamajimwenzangu

Huyokwakohuruditenamwenzangu

Najinafasi, najinafasi

Pia,ainahiiyakipengele cha wakatiimekuzambinuyatakririkwenyewimbowa*KujipambaHarusini*katikakiitikioneno 'nasema' limerudiwailikusisitizakuwamumehatabadiliniayakeyakumwambiamke wake awe akijipambaakiwanyumbaninaakiendaharusini. Mke wake alikuwaakijipambaanapoendaharusinipekee.

Nasemanasemayanikerayomoyoni

Nasemasitanyamaza

4.1.2 MbinuRejeshinaKisengereMbele

Kipengele cha usimulizi cha wakatikimekuzambinu za uandishi za mbinurejeshinakisengerembelekupitiakwampangilio. Genette (1972) anasemakuwa, mpangilionimfuatanowa yale yalitokeakatikahadithinajinsiyamefuatanakatikamatini. Usimuliziunawezakuelezeayaliyotendekaawalikablayamasimuliziyanayosimuliwa

(analepsia) au kusimuliayatakayotendekabaadayebaadayausimuliziunaosimuliwa (prolepsia).

Mpangiliohuuhutumikakamamtindowauwasilishikatikauandishiwakazi za kifasihiambapoanalepsiahurejelewakamambinurejeshiinayofafanuliwakuwambinu ambayomsimulizihusimulia yale yaliyotendekakablayahadithihiyokuanza. Katikawimbowa*NaonaUzitoMoyoWangu*, msimulizianaelezajinsialivyokutananampenzi wake kwanjiayaanalepsia, anasimuliayaliyotokeaawalikablayamasimulizianayoyasimulia. Anasemakuwaalipomwonamwanamkehuyomremboalimpendanahadianaposimulia badoanampendanaanaonaitakuwavigumukuachananaye. Kupitiakwaanalepsiahiimbinuyauwasilishiyambinurejeshiinakuzwa.

Sikuyetumoja, tulokutanika

Ghaflambeja, niliswalitika

Nilivuekoja, Ulilonivika

Katikawimbowa*ViumbeWazito*kwenyeutangulizi, msimulizianatumiaanalepsiaanaposimuliajinsialivyowathamininakuwawekambele waja. Baadayawajahaokusaidiwahawakuwanashukranikwamsimulizikupitiakwahayamb inuyalughayambinurejeshiinabainikaambapotunafahamishwayaliyotokeaawali.

Vile nilivyowathamini, nikawawekeniusoni

Kumbewakosefuwaimani, hatahamnashukurani

Viumbemsiochukulikaviumbewazito

Katikawimbowa*Umejuajekama Si Umbeya*kwenyekiitikio, mshororowa kumi nambilimsimulizianamkumbushambeyaambayehapendikuonamafanikioyawatuku husu yale alimfanyiakupitiakwaanalepsiaanapomwambiambeyakuwamilangoaliyokuwaame mfungiaagongemisumarinaaongezeukuta. Ni dhahirikuwambeyaalikuwaametumiambinuzotekumzuiamsimuliziasifanikiwe. Kitendohichokilifanyikaawalikablayausimulizihuunakinasimuliwabaadayehivyom binuyauwasilishiyambinurejeshiinadhihirika.

Milangouliyofunga, gongamisumarigonga, fanyaukutauweke pia

Weka mtuwakuchunga, hutanionakusonga, sasamungukanifungulia

Katikawimbowa*KujipambaHarusini*katikaubetiwa kwanza mshororowa pili nawatatu, mumeametumiaanalepsiakurejeleayaliyotokeaawalikablayausimulizi wake. Anasema, mke wake hajirembeshikilasikuwakiwapamojahadiwakatianapoendaharusini. Jambohilililitokeaawalinamumehuyuhakumwambiamke wake wakatihuohadibaadayamudamrefuhalihiiinaibuambinuyalughayambinurejeshi.

Mkewangusikuzote, hujirembeshikwanini?

Hujipambitukosote, mpakawendeharusini?

Katikaubetiwatatumshororowa kwanza nawa pili, analepsiaimetumikaambapomumeanamwambiamkewekuwakwasikunyingimoyo

wake umetononokakwatabiayamke wake kujipambatuanapoendaharusini. Mumeanayasemahayabaadayehivyokuibuambinuyalughayambinurejeshi.

Kukuelezasiwati, ulosemahayatoshi

Sikunyingitumeketi, moyowanitononeshi

Katikaubetiwatanomshororowa kwanza nawa pili, mumeanasimuliaaliyokuwaakimfanyiamke wake kupitiakwaanalepsianakukuzambinurejeshi. Anasemakuwaalikuwaakiendadukanikumnunuliamke wake mapambo.

Mimi huingiadukani, nakwambiausikie

Mapamboyenyethamani, kusudinikuletee

KwenyewimbowaUtalijua *Jiji*ubetiwa pili, msimulizianasimulia visa ambavyoshogakealikuwaakimfanyiamume wake hadiakaamuakumuacha. Anasemakuwaalimdhulumumume wake kwakumfanyiavitukonakutompikiavyakulavitamu. Kisha anasimuliakuhusumazurialiyomtendeamumehuyohadiakamwachamke wake nakumuoa. Hayoyamesimuliwakupitiakwaanalepsiaambapombinuyauwasilishiyambinurejesh iimekuzwa.

Prolepsiahurejelewakamakisengerembele. Mbinuhiiimebainikakatikabaadhiyanyimbotulizofanyiautafiti. Katikawimbowa*KujipambaHarusini*kwenyeubetiwasita, mkeanamwambiamume

wake kuwaanampendanaatamtimizialolotealitakalo. Kuwaatajipambasikuzote bora mume wake amtimiziemahitajiyake. Hiiinaibuataharukikwenyeusimuliziambapomsikilizajianakuwanahamuyakujuaiwapomkeatabadilitabiayakeyakutojipambaakiwanyumbaninakujipambatuanapoenda harusini.

Mumewangutusitete, nimiminikupendaye

Na utakalololote, lazimanikurudishiye

Tajipambasikuzote, bora unitimiziye

Katikawimbowa*ViumbeWazito*kwenyeutangulizimshororowasabananane, msimulizianawaambiawajawasiokuwanashukranikwakumsemavibayahatabaadaya kuwasaidiakuwa, sikumojaukweliutakujakujulikanakuwahajawatendeamabaya.

Nimeijengaimanidhabitimoyowangukatusitotaharuki

Ninaaminihakikaikosikuitafika tope mnazonipakazotezitatakasika

Kwenyekiitikiomshororowa kumi namoja, kumi nambilina kumi natatumsimulizianasemakuwahatajengauaduikatiyakenawajawaliokosashukranikwake. Hiiinaibuataharukikwamsikilizajiambaye ana hamuyakujuamsimuliziangewafanyajewajahawawaliokosakuwanashukranikwake.

Sivuiubinadamukwamliyonitendea

Ingawajenivigumukwamjakuvumilia

Sitojengauhasimumoyoumenitulia

Kwa hivyo, kwaujumladhanayambinurejeshinianalepsianakisengerenyumaniprolepsia.

4.1.3 Dayalojia

Ndung'u (2018) anasemakuwadalalojianimbinuinayohusumazungumzokatiyawahusikawanaojibiza namojakwamojakuhusuhalikatikamandharimbalimbali. Kipengele cha usimulizi cha wakatikimekuzambinuhiikupitiakwaainayamuda. Genette (1972) anasemakuwamudaniuhusianowawakatiwamatininaulewahadithi, anatumiakasikuonyeshauhusianohuu. Ikiwawakatiwahadithinawakatiwamatininisawahalihiihurejelewakuwaonyesho. Matumiziyakipengelehiki cha wakatikupitiakwaainayaonyeshokatikakuwasilishabaadhiyanyimbohizi za taarab imekuzambinuyauandishiyadayalojia. Katikawimbowa*KujipambaHarusini*kunamatumiziyadayalojiakatiyamumenamkea mbapomumeanalalamikakuwamke wake huwahajipambiakiwanyumbaniilahujipambaanapoendaharusini. Mkeanamwelezamumewekuwasababuyakufanyahivyonikuwaharusinikunawatuw enginakumwambiakuwaasiwenahofukwakuwaakipendezasifahuwakwamumewe. Mume wake haridhikinasababuhiyoanasisitizakuwamke wake ajipambehataanapokuwanyumbani, mkeanaahidikuwaatabadilikanaatajipambawakatiwote. Muda

ambaoumechukuamasimulizikwenyedayalojiahiyokuishaumekuwasawanamudaambaoumechukuamatiniyadayalojiahiyokukamilika. Kwa hivyomudawahadithinawamatininisawa.

Mume: Ni herinisikufite, yamkerayomoyoni
Mkewangusikuzote, hujirembeshakwanini?
Hujipambitukosote, mpakawendeharusini?
Mke: Aelewasikunyingi, kwamba una takilifu
Leo wawekamisingi, kutakakunikashifu
Harusiniwatuwengi, utakwendajemchafu?

Kwenyewimbowa*NguoFupi*kipengelehiki cha wakatikimekuzambinuyadayalojiakatiyabintinababake. Binti anamwombababakeruhusayakuvaanguofupikwakuwaulikuwamtindoambaoumeibukanawasichanawenginewalikuwawanazivaa. Babakeanakataakumparuhusakwakuwakuvaanguofupikungemvunjiaheshimabintiye pia ulikuwakinyumenautamaduniwaokwamwanamkekuvaanguofupi. Muda wamatiniyadayalojiahiinisawanamudawamasimulizikatikadayalojia, dayalojiainapokamilikanamasimuliziyanakamilika.

Binti: Baba nakutaradhia, babangu nipa idhini
Kuna nguozimeingia, mshonowamagotini
Wenzanguwajivalia, mimisivaikwanini?

Baba: Mwananguhayaniyapi, wasemamanenogani?

Kivazi cha nguofupi, sikivaziasilani

Ruhusakatusikupi, heriupawenanani

4.1.4 Majazi

Kulinganana Obando (2017), majazinimbinuyakimtindoyakumpamhusika au mahalijinalenyeuwianowamojakwamojanahulka au sifazake. Kipengele cha wahusikakimekuzambinuhiiyakimtindokwakuonyeshasifa za wahusikakupitiakwaanalojia. Analojianinjiayakuonyeshasifa zamhusikakwakutumiamfanano aukinyumekatiyavituviwilivinavyolinganishwa.Huwezakuonyeshwakwenyematini au kutoamaelezonakumwachamsomajiatambuemwenyewe. Rimmon-Kenan (1983) akimnukuu Hamon (1977) anasemakuwa, mhusika au mahalihupewajinalinalohusiananamaumbile, tabia, jinsimhusikahuzungumza au jinalinaloibuataswirayamhusika. Katikawimbowa*Lo! FisadiKiwembe*mhusikaFisadiKiwembeamepewajinahilikutokananatabiayakeyakuharibuuhusianowawatu. Kwenyeutanguliziwawimbohuunidhahirikuwamhusikahuyuhuwafanyawatukugombanakupitiakwatabiayakeyakuwachonganishawatu. Vilevile,hufanyafitinakwaniayakuwafanyawatuwakosane. Wimbomzimaunaelezasifazakembayazinazohusiananavitendovyakevibayakama vile kuenezaumbeya, kugombananawatu,

nahatakusababishawatuwanaopendanakuwachana. Sifahizizotezinawiananajinaambalomhusikahuyuamepewa.

Kaziunayoijuakugombanishawenzako

Bibi wewenimbeyauongondo sera zako

Kila nyumba waingiakuanzishachokochoko

Pia unafuadiamabwana za shogazako

Na kufukeshaondoakwachoyonawivuwako

Kipengelehiki cha wahusikakimekuzambinuyamajazikatikawimbowaZoaZoaambapokunamhusikaali yepewajinaZoaZoa. Alipewajinahilikutokananatabiayakeyauasheratiambapo ana utashimkubwawapesanahajalimwanamumeanayejihusishanayekimapenziniwaaina gani bora ampepesa. Haya yanadhihirikakwenyekiitikiomshororowa kumi natisana kumi namoja.

Waumewawania, yoyotekwakosawia

Huchaguiwafagia, sitikonsennyuma pia

Kwenyekimaliziomsimulizianamshutumumhusikahuyukwatabiayakeyakuwatama niwanaumewakilaaina bora tuwampepesa.

Wakurugenziwatakawewe

Muuzajidukawatakawewe

Muuzakarangawatakawewe

Kwako bora shilingi, bora shilingi

Shilingiyang'arayauwashilingiyang'ara

Kipengelehiki cha wahusika pia kimekuzambinuyamajazikatikawimbowa*ViumbeWazito*msimuliziamewapawajawasionashukranijina la ViumbeWazito. Msimulizianasemakuwahawaviumbehawachukulikikwakuwaniwazito. Ujumbeambaomsimulizianakusudiakuupitishanikuwaalijaribukuwasaidiawajahaolakininiwajaambaohatawasaidiwevipihawasaidikibadalayakewalimlaumunakumsemavibayandiyomsimuliziakawaitaviumbewazitoambaohataujaribukuwainuavipihawachukuliki. Ni wenyemioyomizitoisiyonashukraniwanabadilishavitendovizuriwalivyowatendewanakuvifanyavionekanevibaya. Haya yanabainikakatikakiitikio cha wimbohuu.

Sijuiniwawekefunguganiviumbemuhesabike

La farajakwenudhikijemakwenuhuwabaya

Wenzanguhamchukulikindivyomlivyozoea

Unanifujakwawatuusonafadhilaetininarohombaya

Wanipigiaupatukilamahalimbayamimimbaya

Viumbehawawanabadilishafarajakuwadhiki, jemakuwabaya, wanamsemamsimulizikwawatuwenginekuwayeyenimbaya.

4.2Sifa za Wahusika

Obando (2017) anasemakuwa, wahusikaniwatu, wanyama au viumbevyovyotevinavyotumiwanamwandishikatikakaziyafasihikuikuzanakuifanik

ishadhamirayake.

Mwandishihuwasawiriwahusikakiufundiiliwawasilisheujumbemaalumunaohusuja mii. Kupitiakwaasili, sifa za maishayakilamhusikahadhirayamwandishihubainishamaudhuiyakaziyake. Wahusikahuonyeshamatapotofautiyajamiikuhusumasualayanayoikumbapamojana mikakatiyakukabiliananamasualahayo. Kipengele cha usimulizi cha wahusikakimetumikakatikakukuzasifa za wahusikakatikanyimboteule za taarab tulizozichunguza. Rimmon – Kenan (1983) akimnukuu Ewen (1971) anaonyeshanjiambilikuuyakuonyeshasifa za wahusika. Njiaya kwanza yakuonyeshasifa za wahusikanikwanjiayauelezajiwamojakwamojakupitiakwasautiyenyemamlakayaki wango cha juukatikamatininanjiaya pili nikupitiakwauonyeshajiusiowamojakwamoja.

Njiahiiimeibuasifa za wahusikakatikawimbowa*Lo! FisadiKiwembe*msimuliziamempamhusikaFisadiKiwembesifakwanjiahiikwakutu miamanenoyamojakwamojayanayorejeleasifazake. Katikautangulizimshororowasabahadiwa kumi natanowawimbohuumsimulizianasemakuwamhusikaFisadiKiwembe ana rohombaya, nimbeya, mwongo, mwenyewivuhayanimatumiziyavivumishiyanayoelezasifazake.

Fisadikiwembe ana rohombaya

Kaziunayoijuakugombanishawenzako

Bibi wewenimbeyauongondio sera zako

Kila nyumba waingiakuanzishachokochoko

Pia unafuadiamabwana za shogazako

Na kufukeshaondoakwachoyonawivuwako

Katikawimbowa*SitokhalifishaNafsi*kwenyeutangulizikwenyemshororowatatuhadi watanomsimuliziamempamhusikaambayehumpelelezasifakwakutumianjiayauony eshajisifakwanjiayamojakwamojakwavivumishivyasifakama vile mfitini, mpelelezi, mdadisinamzushi.

Kazikwakomsabasi, mfitinimpelelezi

Mambo yamejaabishi, meshindwakuvumilia

Udadisinauzushi, bibiewanizulia

Keen (2003) anasemakuwa, sifayamhusikainawezakuonyeshwakwanjiaambayosiyamojakwamojamhusikabali huonyeshwakupitiakwamaelezoyamsimulizi au kutokakwamhusikamwinginekwenyehadithikuhusumatendoyake, kupitiakwamazumgumzoyake au jinsiwatuwenginewanasemakumhusu, muonekanowanjewamhusika, mazingirayake au kwakutumiaanalojia. Njiahiiimetumikakukuzasifa za wahusikakatikawimbowa*KujipambaHarusini*, sifa za mumezimebainikakupitiakwajinsianavyozungumza. Katikaubetiwa kwanza mshororowa kwanza. Mumenimsemakwelianapomwambiamke wake

kuwaniheriasimfichekuhusu yale yanayomkeramoyoni. Kwenyehuoubetimshororowatatuniwazikuwamume ana sifayakuwamakinikwakuwaanagunduakuwamke wake huwaanajipambatuanapotakakwendaharusini.

Mume: Ni herinisikufite, yamkerayomoyoni

Mkewangusikuzote, hujirembeshikwanini?

Hujipambitukosote, mpakawendeharusini?

Kupitiakwamazungumzoyamumekwenyeubetiwatatumshororowa kwanza inabainikakuwamumenimwenyemsimamothabiti. Anasemakuwahawezikuachakumwelezamkeweukwelikwakuwahajaridhikanasaba buambayomke wake alimpayakutojipambaakiwanyumbani. Pia kwenyeubetihuukatikamshororowa pili, mume ana sifayakuwamvumilivuanaposemakuwamoyo wake umetononekakwasikunyingiakimwonamke wake hajipambiwakiwanyumbani. Kwa kuwahajalalamikakwamudamrefunidhahirikuwanimvumilivu.

Mume: Kukuelezasiwati, ulosemahayatoshi

Sikunyingitumeketi, moyowanitononeshi

Wafurahishaumati, mimihunifurahishi

Aristotle (1951) anasema,njiayakumpasifamhusikawakidramanikupitiakwamatendoyake. Mawazoyakenikuwa, sifazinazoibukakutokanafsinimwamhusikakupitiakwamatendoyakeambayoyanaw

ezakuwamabaya au mazurindichokigezotosha cha kutambuasifa za mhusika. Anaongezakuwa, sifahubainikakupitiakwamatendonamaamuziyamhusika. Vitendohivyohuwekawazisifa za mhusikanahujitokezamudaunaposonga.Kupitiakwakitendo cha mume cha kuwajibikakatikakumnunuliamke wake mapambo, inabainikakuwanimwajibikaji. Mumeanamwambiamke wake kuwayeyehuendadukaninakumnunuliamke wake mapamboyenyethamaniiliayatumienakupendeza. Kitendohiki pia kinadhihirishakuwamumeanampendamke wake hivyosifayamumenikuwanimwenyemapenziyadhati.

Mume: Mimi huingiadukani, nakwambiausikie

Mapamboyenyethamani, kusudinikuletee

Kwanza jipambenyumbani, harusininibaadaye

Manenoanayozungumzamkekwenyewimbohuuyanaibuasifa za mkekuwanimwangalifu au makini. Katikaubetiwa pili, mkeanasemakuwaanajuakuwamume wake amekuwaanataabikakwasikunyingikutokananatabiayamke wake. Ili mkeawezekutambuahayoinamaanakuwanimtumwangalivusana.

Mke: Aelewasikunyingi, kwamba una takilifu

Leo wawekamisingi, kutakakunikashifu

Harusiniwatuwengi, utakwendajemchafu?

Katikaubetiwatanosifa za mkezinadhihirikakupitiakwamazungumzoyakeanapomwambiamume wake

kuwaanampendanakutokasikuhiyoatajipambailikumfurahishamume wake. Kupitiakwamanenohayosifayamkekuwanimtiifuinabainika.

Mke: Mumewangutusitete, nimiminikupendaye

Na utakalolote, lazimanikurudishiye

Tajipambasikuzote, bora unitimiziye

Katikawimbowa*NaonaUzitoMoyoWangu*kwenyekiitikiomshororowatatu, kupitiakwamanenoanayoyasemamsimulizisifayakeinadhihirikakuwanimwenyema penziyadhati. Anamwambiampenziwekuwamoyo wake hauwezikustahimilihaliyakumkosampenziwebaadayampenzi wake kukataakuendeleanauhusianonaye. Mtumwenyemapenziyadhatikwamwinginendiohutaabikamtuhuyoanapomwacha.

Naonauzito, mwenzangu

Kuwakamandoto, pendolangu

Naonauzito, kukosawewehauwezimoyowangu

Pia sifahiiinadhihirikakatikaubetiwa pili anapomwambiampenziwekuwahataakimkataahatakubalikumwachakwakuwajamb ohilolinamwathiri.

Ingawasianzi, kwakomuhibaka

Hili la mapenzi, nakupahakika

Ukinzasikinzi, kwakonateseka

Katikawimbowa*NguoFupi*kwenyeubetiwa kwanza kupitiakwamazungumzoyabintisifa, yakeinabainikakuwanimkengeushi. Anamwombababakeruhusayakuvaanguofupikwakuwanimshonoambaoulikuwaum eingiamjiniili awe kamawasichanawenginewanaovaahivyolichayakuwamtindohuowanguoulikuwaki nyumenautamaduniwao.

Binti: Baba nakutaradhia, babangu nipa idhini

Kuna nguozimeingia, mshonowamagotini

Wenzanguwajivalia, mimisivaikwanini?

Kupitiakwajibuambalo baba anampabintiyebaadayakuombaruhusayakuvaanguofupinidhahirikuwa ana sifayakuwanamsimamothabiti. Kwenyekiitikio baba anamwambiabintiyekuwahaitawezekanakabisayeyekumparuhusayakuvaanguofupi.

Katuruhusasikupi, hila haliwezekani

Kuvalianguofupi, sikubaliasilani

Pia kwenyeubetiwa pili katikamshororowa pili nawatatu, kupitiakwaanayoyasemaniwazikuwa baba nimwenyemsimamothabitianaposemakuwahathaminikivazi cha nguofupinahawezikabisakumpabintiyeruhusayakukivaa.

Baba: Mwananguhayaniyapi, wasemamanenogani?

Kivazi cha nguofupi, sikivaziasilani

Ruhusakatusikupi, heriupawenanani

Katikawimbowa*Utalijua*

*Jiji*kupitiakwajinsimsimulizianavyosemakumhusumkealiyeachwanamume wake sifa za mkehuyuzinabainika. Kwenyeutanguliziwawimbohuumsimulizianakashifutabia za mkezilizosababishamume wake kumuacha. Anasemakwambamkealimfanyiamumeweukaidi, vitukonaujeurihadimume wake akamuacha. Kutokananamaelezohayasifa za mkehuyuzinabainikakuwanimjeuri, nikaidinamwenyevituko.

Kaziyakoufisadi, jeuringebenanongwa

Karakanayaukaidi, ukaanimaembegwagwa

Vitukovyamakusudi, si bure we umerogwa

Sifa za mkehuyu pia zinabainishwakuwanimshirikinakupitiakwamazungumzoyamsimulizikwenyekiitikiomshororowatatunawanneanapomwambiamkehuyukuwaatamalizamizizinakuendakwawaganganawaganguzikuchukuahiriziiliamfanyemumewake amrudielakinihatamrudia. Chatman (1978) anasema, sifa za mhusikazinawezakuonyeshwakupitiakwavitendovyake, manenoyake au mandhari. Tabiayamhusikahuyuyakwendakwawaganganakuvaahirizinithibitishokuwanimshirikina.

Mandhariambayomhusikahuyuanakwendakutafutamsaadaambaponikwawagangailikupatamsaadaniyakishirikina. Kwa hivyosifayakeinabainikawazi.

Utamalizamizizi, waganganawaganguzi

Tarasimunahirizi, ongezeanavipodozi

Kwenyehuuutangulizikatikamshororowa kumi nambilihadiwa kumi nasitakupitiakwamazungumzoyamsimulizisifayakeinabainikakuwanimsaliti. Anasemakuwamumewashogakealipatawazimualipoendakwakenakulachakulakizurialichompikia. Msimulizianasemakuwasasamumewashogakeamesaliakwakenaamekirikuwahatarudikwamke wake wa kwanza kwakuwamsimulizianamtunzavyema. Msimulizianamsalitishogakekwakumchukuamume wake.

Bwana kapatawazimu, kashindwakuvumilia

Kwanguakatiatimu, tibanikampatia

Nikampavituhadimu, kwakohajajionea

Amri akasalimu, magotikunipigia

Hukuakijilaumu, kwakokapoteanjia

Katikawimbowa*SitokhalifishaNafsi*sifa za msimulizizinabainikakupitiakwamazungumzoyake. Kwenyeutangulizimshororowa kwanza, msimulizianasemakuwahatajisumbuakwakujalitetesiambazozinatolewanamjaaliyependakumpeleleza. Kutokananamazungumzohayanidhahirikuwasifa za

msimulizinikuwayeyenimwenyemapuuza. Anayapuuza yale yanayosemwakuhusunampeleleziwamaishayake. Vilevile,anaendeleakusemakatikamshororowa pili kuwaanafanyakaziyakekulingananajinsimunguamemjalia. Hiiinadhihirishakuwamsimulizinimchamungu.

Sitokhalifishanafsi, kujalizakotetesi
Natumiakwanafasi, kwaamrizakemwenyezi

SifahiiyamsimulizikuwamchaMungu pia inadhihirikakatikakiitikiokwenyemshororowatisaanaposemakuwakatuhatatekerekakwakuwaanajuaRabanandiyehumpaanayoyahitajinainamaanishakuwamsimulizianamtegemeamungu

Katusitotekereka, mtoajiniRabana

SifahiiyauchaMunguinabainikakatikamshororowa kumi natisaambapomsimulizianasemakuwamatusihayawezikumdhurukwakuwaMunguatawajibu wale ambaowanamtusinidhahirikuwamsimulizianaaminikwanguvu za mungukatikakulipamaovuyoyoteambayoanafanyiwanawatuambaohawafurahiimafanikioyake.

Sidhurikinamatusi, majibuyakokwaMungu

Katikawimbowa*ViumbeWazito*sifa za msimulizikuwanimwenye utu zinadhihirikakupitiakwamazungumzoyakekatikautangulizimshororowa kwanza,

anasemakuwaaliwathaminiwajanakuwasaidiwalipokuwanahitajilakinihawakumsh ukuru. Kitendo cha kujalimtuambaye ana shidanisifaya utu.

Vile nilivyowathamini, nikawawekeniusoni

Kumbewakosefuwaimani, hatahamnashukurani

Barthes (1970)anasemakuwa, sifa za mhusikahuwezakubainikakupitiakwamanenoanayoyasema. Anaongezakuwanjiayakutambuasifa za mhusikanikupitiakwamawazo, hisianakumbukizizake.Sifayamsimuliziyakuwamwenye utuinabainikakupitiakwamazungumzoyake. Katikakiitikio cha wimbohuukwenyemshororowa kumi natatuhadiwa kumi natanoanaposemakuwahatajengauaduinawajawaliomsemavibayabaadayayeyekuw asaidianaanakirikuwaatazidikuwatendeawemawajahaokwakuwaanathamini utu.

Sitojengauhasimumoyoumenitulia

Kituhichokwangusumuwalasitomfanyia

Nitawatendeawemamimininajali utu

Sifanyingineyamsimuliziinayodhihirikakaupitiakwamazungumzoyakenikuwa, nimsahemehevu. Katikakiitikiomshororowatisaanasemakuwahatawawekeakinyongowajahaowalio msemavibaya.

Nifanyavyorohoradhikinyongositowawekea

Katikawimbowa*Umejuaje Kama Si Umbeya*, kupitiakwamanenoyamsimulizikatikautanguliziwawimbohuumshororowa kumi nambili, sifayamjaambaye ana tabiayaupelelezizinabainikakuwanimuasherati. Msimulizianasemakuwamjahuyuakimwonakilamwanamkemremboanamtamani. Tabiahiiyamwanamumekutothibitihisiazakekwawanawakeniyauasherati.

Macho yakokama mamba, walahujuikufumba, hakikupitikitukirembo

Kupitiakwamanenoyamsimulizikwenyeutangulizimshororowa kumi natano, sifayamjahuyuinadhihirikakuwanimshirikina. Msimulizianamwambiamjahuyuaendekwawachawiilikumzuiaasifanikiwe, nidhahirikuwamhusikahuyu ana imanikatikanguvu za uchawi.

Endeleakunichimba, nendakwawachawigamba, juaMunguhapigikwafimbo

Katikautanguliziwawimbohuumshororowa kumi natanosifayamsimuliziinabainikakupitiakwamazungumzoyake. Anamwambiamjaanayempelelezaaendeleekumpelelezanakuendakwawachawiiliku mzuiaasifanikiweajuekuwaMunguatampigania. Imani yamsimuliziyakupatahifadhikutokakwaMunguinonyeshakuwamsimulizinimchaM ungu.

Endeleakunichimba, nendakwawachawigamba, juaMunguhapigikwafimbo

Katikawimbowa*ZoaZoa*sifa za mhusikaZoaZoazinabainikakupitiakwavitendovyake.

Msimulizianaelezajinsimhusikahuyu ana tabiayakuwanyakuawanaumewawenzaonakujihusishanaokimapenzi. AnasemakuwaZoaZoahajithaminiananunuliwanawanaumeilikujihusishanaokimapenzikwachipsina kuku. TabiahiiyaZoaZoaniyauasheratikwahivyoyeyenimuasherati.

Utasotasanahumpatihuyo

Hunitishiumedoda, siwewewakunipiku

Bei yakowewe soda, chipsinanusu kuku

Kama kuna la ziada, basiunapewabuku

Pia katikakimalizio cha wimbohuu, vitendovyamhusikaZoaZoavinadhihirishasifayakeyakuwamsherati. Hutamaninakukubalikilaainayawanaumenakujihusishanaokimapenziiliwampepesa.

Waheshimiwawatakawewe

Wakurugenziwatakawewe

Muuzajidukawatakawewe

Muuzakarangawatakawewe

Kwako bora shilingi, bora shilingi

4.3 Ploti

Matei (2011) anafafanuaplotikuwamfuatanowamatukiokulingananajinsiyanavyosababishana. Keen (2003)

anafafanuaplotikuwanimfuatanowamatukioyakiusababishiyanayosimuliwa. Plotihuwezakuwawamtindosahili au inawezakuwachangamanoinayohusumatumizimengiyambinurejeshinakisengerembele. Aristotle (1951), anafafanuamuundowaplotisahilikuwainasehemutatu: mwanzo, katinamwisho. Uwepowakipengele cha usimulizi cha wakatiainayampangiliokupitiakwaanalepsianaprolepsiakwamujibuwa Genette (1972), katikabaadhiyanyimbo za taarab tulizozifanyiautafitizilichangiakatikakujengaplotiyenyemtindochangamanokwenyenyimbohizo.

Wimbowa*KujipambaHarusini* una plotiyenyemuundochangamanokwakuwainamatumiziyaanalepsianaprolepsia.Rimmon – Kenan (1983), anafafanuaanalepsiakuwausimuliziunaorejeleayaliyotendekaawalikablayamsimuliziyanayosimuliwa.imetumikailikumjulishamsikilizajikuhusuyatakayotokeabaadayamasimulizi. Katikaubetiwa kwanza mumeanasimuliakuwamke wake kwasikunyingialikuwaakijipambatualipokuwaakiendakwenyeharusi. Analepsiahiiinajitokezakamahadithiegemezikwenyehadithikuunakufanyamsikilizajiwawimbohuukuelewasababuyamumekulalamikiakitendo cha mkekutojipambaakiwanyumbani. Kama anayosemaRimmon – Kenan (keshatajwa), kuwahadithiegemezihutekelezajukumu la

kufafanuahadithikuukwakuelezasababuyahalikuwajinsiilivyo. Hadithihiihuchukuanafasiyakusimulia mambo muhimu.

Mume: Ni herinisikufite, yanikerayomoyoni

Mkewangusikuzote, hujirembeshakwanini?

Hujipambitukosote, mpakawendeharusini?

Pia analepsiaimedhihirikakatikaubetiwa pili ambapomkeanasemakuwasikunyingizilizopitaaligunduakuwamume wake amekuwahafurahishwinajambofulaniilahakumwambiamke wake anabainikilichokuwakikimsumbuamume wake wakatimumeweanapoamuakumweleza.

Mke: Aelewasikunyingi, kwamba una takilifu

Leo wawekamisingi, kutakakunikashifu

Harusiniwatuwengi, utakwendajemchafu?

Katikaubetiwasitaprolepsiaimetumika. Genette (1972) anafafanuadhanahiikuwanimasimulizikuhusumatukioyatakayotendekabaadayayan ayosimuliwakwenyehadithikuisha. Haya yanabainikaambapomkeanamwahidimume wake kuwaatakuwaakijipambasikuzote.

Wimbowa*NaonaUzitoMoyoWangu* una plotichangamano, inamatumiziyaanalepsiakatikaubetiwa pili ambapomsimulizianamwambiampenziwekuwaamekuwakatikamahusianomengiya

kimapenzilakinimapenzialiyonayokwampenzihuyuniyakiasi cha juuakilinganishanamapenzialiyokuwanayokwawapenzi wake waawali.

Ingawasianzi, kwakomuhibaka
Hili la mapenzi, nakupahakika
Ukinzasikinzi, kwakonateseka

Katikaubetiwatatukunaanalepsiaambapomsimulizianamsimuliampenziwekuhususi kuambayowalikutanakwamaraya kwanza namsimulizikumpenda.Kupitiakwaanalepsiahiitunafahamusababuyamsimuliziku mpendampenziwe.

Sikuyetumoja, tulokutanika
Ghaflambeja, niliswalitika
Nilivuekoja, Ulilonivika

Wimbowa*NguoFupi* una plotiyenyemuundochangamano, una matumiziyaanalepsiakatikaubetiwa kwanza ambapobintianamwambiababakekuwakunanguozilikuwazimeingiamjiniwenyems honowamagotini.

Masimulizihayayanatujuzakuwakunamtindompyawanguoambaoulikuwaumeingia mjiniunaomsababishabintikumwombababakeruhusayakuvaa.

Binti: Baba nakutaradhia, babangu nipa idhini
Kuna nguozimeingia, mshonowamagotini
Wenzanguwajivalia, mimisivaikwanini?

Pia, wimbowa*Utalijua* *Jiji* una plotiyenyemuundochangamanoinamatumiziyaanalepsiakwenyeutangulizi wake. Msimulizianasimuliajinsimkealimfanyiaujeurinaukaidimume wake, kumfanyiavitukonahatakutompikiavyakulavizuri. Analepsiahiianatufahamishayaliyotendekaawalinakumsababishamumekumwacha mke wake.

Kaziyakoufisadi, jeuringebenanongwa
Karakanayaukaidi, ukaanimaembegwagwa
Vitukovyamakusudi, si bure we umerogwa
Badalaya soda baridi, ama juisiyachungwa
Ushambaumekuzidi, andaziwanyweachogwa

Wimbohuu pia una matumiziyaproplepsiainayoifanyakuwanaplotichangamano. Kwenyekiitikiomshororowatatumsimulizianamwambiamkealiyeachwanamume wake kuwaatamalizamizizinakutafutawagangawakilaainakatikajuhudi za kufanyamume wake amrudielakinihatafaulu, hiiinatufahamishakuhusukitakachofanyikabaadayebaadayamasimulizihayo. Genette (1972) anasemakuwaprolepsiahuondoataharukikwenyemasimulizikwakuelezeayatakayotokeabaadaye. Ni bayanakuwamsimuliziameamuakuwaamemchukuamumehuyokabisanahatamruhusukumrudiamke wake waawali.

Utamalizamizizi, waganganawaganguzi

Tarasimunahirizi, ongezeanavipodozi

Kwakehupatinafasi, mimindiyoyakepumuzi

Kuna matumiziyaprolepsiakatikawimbohuukwenyekimaliziomshororowa kwanza haditatuambapomsimulizianamwambiamkealiyeachwakuhusuyatakayompatakwa kumkosamume wake. Anamwambiakuwaatatambuaainayawatuwaliokwenyemjihuo, atakunywa uji kamachajiokwakukosachakulanakunywamajibadalayasharubatikwakuwahanamu mewakumpafedha za kununuachakula.

Na sanautalijuajijimwenzangu

Chajioutakunywa uji mwenzangu

Na juisiutakunywamajimwenzangu

Huyokwakohuruditenamwenzangu

Wimbowa*ViumbeWazito* una plotiyenyemuundochangamano, katikautangulizi wake mshororowa kwanza hadiwasitakunamatumiziyaanalepsianaprolepsia. Kwenyeutangulizianalepsiaimetumikawakatimsimulizianasimuliajinsialivyojitole anakuwafanyiahisaniwajawaliokuwakatikahaliyauhitaji. Baadayamsimulizikuwasaidiawajahawahawakumshukurumsimulizibadalayakewal imsemavibaya. Analepsiahiiinatusaidiakuelewasababuyamsimulizikulalamikakuhusuwajahaokwa kutusimuliayaliyotokeaawalinakuibuamaudhuiyausaliti.

Vile nilivyowathamini, nikawawekeniusoni

Kumbewakosefuwaimani, hatahamnashukurani

Viumbemsiochukulikaviumbewazito

Mlikusudianininienyiwenzangumwenzenukunihiliki

Mwanitiaubayanisihulukayangumjuesifedheheki

Hamdhaminihisaniwalanguvuzanguviumbehamchukuliki

Wimbohuuumetumiaprolepsiakatikautanguliziambapomsimulizianasimuliakuhusu yatakayotokeabaadayamasimulizihaya.

Katikamshororowasabanawananemsimulizianawaambiawajawasionashukranikuwahanawasiwasiwalakuhofiakutokanana yale mabayaambayowamesemakumhusu. Pia anasemakuwasikumojajina lake litakujakuwasafikwakuwaitajulikanakuwahajafanyamabayaambayowajahaowanasemakumhusu.

Nimeijengaimanidhabitimoyowangukatusitotaharuki

Ninaaminihakikaikosikuitafika tope mnazonipakazotezitatakasika

Wala dongesitowekamauminininanianjemakwenunyie

Prolepsiaimetumikakwenyekiitikio cha wimbohuuambapomsimulizianawaambiawajawaliokosashukranikwakekuwahatawawekeakinyongokwakuwaameshawasamehe. Pia anawatahadharishawajahaokuwaikiwawataendeleakuwanachukikunasikuambayo watajutiavitendovyao.

Sitojengauhasimumoyoumenitulia

Kituhichokwangusumuwalasitomfanyia

Nitawatendeawemamimininajali utu

Wala sitorudinyumasiwezi hila kutu

Nyiepalilienichukiikosikumtajuta

4.4 Hitimisho

Katika sura hiitumebainikuwavipengelevyausimulizivimekuzambinumbalimbali za uwasilishikatikanyimboteule za taarab tulizofanyiautafiti. Mbinuzilizokuzwanavipengelehivyonimbinu za lughana za uandishi, wahusikanaploti. Mbinuyatakririimekuzwanakipengele cha usimulizi cha wakatikupitiakwaainayaidadimarudioambapotukiolililotendekamaramojalinasimuliwazaidiyamaramoja. Kipengele cha usimulizi cha wakatikupitiakwaainayampangiliokimekuzambinu za uandishi za kisengerembelenambinurejeshi. Matukioyaliyotendekaawalinayatakayotendekabaadayamasimuliziyanasimuliwa. Vilevile, imedhihirikakuwambinuyauandishiyadayalojiaimekuzwakupitiakwakipengele cha usimulizi cha wakatikupitiakwaainayaonyeshounaohusuwakatiwahadithinawakatiwamatinikuwasawa.Pia, kipengele cha usimulizi cha wahusikakimekuzambinuyauandishiyamajazi, wahusikawamepewamajinakupitiakwaanalojiainayohusukuwapawahusikamajinakulingananavitendovyao. Kipengele cha usimulizi cha wahusikakimekuzasifa za

wahusikakupitiakwauonyeshajiwasifakupitiakwamatumiziyavivumishinakwanjiay auonyeshajisifaisiyoyamojakwamojakupitiakwavitendo, mazungumzoyamhusikanajinsiwahusikawenginewanavyosemakuhusumhusikaful ani. Pia sura hiiimebainikuwavipengelevyausimulizivimekuzaplotichangamanokatikanyimbotu lizozichunguzakupitiakwaanalepsianaprolepsia.

SURA YA TANO

MHUTASARI WA MATOKEO NA MAPENDEKEZO

5.0 Utangulizi

Sura hiiimeshughulikiamuhtasariwamatokeo. Utafitihuuulichunguzausimulizikatikanyimbo za taarab kwakuongozwananadhariayanaratolojia. Ulinuiakubainishavipengelevyausimulizikatikanyimbo za taarab nanamnavinavyozifanyanyimbo za taarab kuwasimulio. Lengolinginelilikuwakudhihirishajinsivipengelevyausimulizivinavyosaidiakukuza maudhuiyanyimbo za taarab nakuonyeshajinsivinavyochangiamtindowauwasilishikatikanyimbohizo. Utafitihuuulichunguzavipengelevyausimulizivyawahusika, wakati, unenaji,

darajanasauti za usimulizi. Sura hiiilijadilimatokeoyauchunguziwetunakuonyeshajinsiutafitihuuuliwezakuafikiama lengoyautafitiwetu. Mapendekezokuhusutafitizinazowezakufanywakatikanyimbo za taarab yametolewa.

5.1 MuhtasariwaMatokeoyaUtafiti

Sura ya kwanza ilishughulikiasehemuzilizoipamsingiutafitiwetu. Ilihusuusuliwamadauliofafanuadhanayanyimbo za taarab naasiliyake. Iliwekawazisuala la utafiti, malengoyautafitinamaswaliyaliyoongozautafitihuu. Sababu za kuchaguamadahiiilielezwa. Upeonamipakailiyohusuidadiyanyimbozilizofanyiwautafitizilionyeshwa. Mapitioyakaziyanayohusiananamadayetuyautafitiyaliangaziwanamisingiyanadhar iailiyoongozautafitihuukujadiliwakwa kina. Mbinu za utafitizilizotumiwazilifafanuliwa.

Sura ya pili ilichunguzavipengelevyaunenaji, darajanasauti za usimuliziwakatinawahusika. Ilibainikakuwanyimbo za taarab zinaainambili za mpangiliowawakati. Ainahizinianalepsianaprolepsia. Analepsiainahusumatukioyaliyotokeakablayawakatiwakusimuliwakwahadithinaya lioangaziwailikuonyeshasababuyakutendekakwamatukioyanayosimuliwakwenyeh adithinakuyafanyamasimuliziyanayosimuliwakuelewekavyema. Vilevile, prolepsiailitumikakusimuliamatukioambayoyangetokeabaadayamasimuliziyanayo

simuliwahivyo, kuondoataharukikwamsikilizajiwanyimbohizo.Muda ulidhihirikakupitiakwamuhtasarinamtuo. Muhtasariulibainikakatikawimbowa*KujipambaHarusini*.Ainambili za mtuozilibainika, udondoshiulidhihirikakwenyeviitikiovyanyimbovilivyorudiwa. Nayoonyeshoilibainikakatikawimbo za *KujipambaHarusini*iliyohusishadayalojiakatiyamumenamke.Aina za idadimarudiozilibainikakwakiwango cha juu.

Sura hiiilidhihirishakipengele cha wahusikakwakupitianjiambali za kuwasawiriwahusikayakiwemo,uelezajiwasifazaonauonyeshajikwakutumiamaelezokuwahusu. Njiayauonyeshajiwasifakwakutumiamanenoyanayorejeleasifa za wahusikailibainikakwakiasi cha juukupitiakwawasimuliziwanyimbohizo.Kipengele cha unenajikilidhihirishwakwenyenyimbohizo. Aina za unenajizilikuwadaijesiayenyemuhtasari, daijesiayenyemuhtasarikiasi, unukuziusiowamojakwamoja, unukuziwataarifawenyemimesiakiasi, usemiwataarifahuru, usemihalisinausemihalisihuru. Kipengelehikikilichangiapakubwakatikakukuzamaudhuikwenyenyimbohizokwakuwakupitiakwaunenajiwawasimulizimbalimbalimaudhuiyalidhihirishwa.

Kipengele cha darajanasauti za usimulizikilibainikakatika sura hii. Daraja za kwanza, pili natatuzilidhihirishwakatikanyimbombalimbali.

Hadithizilizoegemezwakwenyehadithikuuziliibuadarajambalimbali. Darajaya kwanza ilihusuhadithikuukatikanyimbozilizotafitiwa, darajaya piliilihusumasimuliziyaliyosimuliwanawahusikakatikahadithiyadarajaya kwanza nayodarajayatatuilihusumasimuliziyaliyosimuliwanawahusikakatikahadithiyadara jaya pili.Aidha, aina za wasimuliziwadarajaya kwanza nawadarajaya pili walidhihirishwa.

Tuligunduakuwahakukuwanamsimuliziwadarajayatatukatikanyimbotulizochungu za.

Sura yatatuilichunguzajinsivipengelevyausimulizivinavyokuzamaudhuikatikanyimbo za taarab. Tulibainikuwavipengelevyawakati, unenaji, wahusikanadarajanasauti za usimulizivilichangiakatikakukuzamaudhuikwenyenyimbo za taarab. Analepsiailisaidiakatikakuibuamaudhuikatikamatukioyaliyotendekakablayamasim ulizinayoprolepsiailiibuamaudhuikatikamatukioyaliyotarajiwakutokeabaadayamas imulizi. Kupitiakwakipengele cha wahusika, ilidhihirikakuwamatendoyawahusika, manenoyaonajinsiwahusikawenginewalivyosemakuwahusu, maudhuimbalimbaliyaliibuka.Maudhuihayonimapenzi, ushirikina, uasherati, usaliti, dini, ubinafsi, tamaa, utamaduni, utu, umbeya, ndoanaukengeushi.Kipengele cha unenajikilikuzamaudhuimbalimbalikupitiakwabaadhiyaainazake za unenaji.

Sura yanneilichunguzajinsivipengelevyausimulizivilivyochangiamtindowauwasilishi. Mtindowauwasilishiulijumuishambinu za uandishi, matumiziyalughanatamathalizake, sifa za wahusikanaplotiambazondizomwandishiwakaziyafasihihutumiakuelezamawazoya ke. Tuligunduakuwa, kipengele cha wahusikakilichangiakatikakukuzasifa za wahusikakupitiakwauonyeshajisifakwanjiayamojakwamojanakwanjiaisiyoyamoja kwamoja. Vile vile, kipengelehikikilikuzambinuyauandishiyamajazi. Kipengele cha usimulizicha wakatikupitiakwaainayampangiliokilikuzambinuyauandishiyambinurejeshinakise ngerembelenayoainayaidadimarudioilikuzambinuyalughayatakriri. Tulibainikuwakipengele cha usimulizi cha wakatikupitiakwaanalepsianaprolepsiakilikuzaainayaplotiyenyemuundochangama nokatikabaadhiyanyimbohizo. Utafitihuuumedhihirishakuwavipengelevyausimulizivimebainikakatikanyimbo za taarab. Kwa hivyo, nyimbo za taarab zinawezakuchukuliwakuwasimulio.

5.2 ChangamotokatikaUtafiti

Changamototuliyokumbananayokatikautafitihuunikuwaistilahi za kimsingi za kinaratolojiazimeandikwakwalughayaKiingerezahivyozilihitajikutafsiriwa. Hiiilikuwachangamotokwetukwakuwatafsirihizihazijasanifishwa. Hatahivyo, tulitafsiriistilahihizokwakutumiakamusiinayotafsirilughayaKiingerezahadi

Kiswahili.

Zinginetulizitafsirikwanjiayamojakwamojakwakuzingatiautendakaziwaistilahihizo.

5.3 MchangowaUtafiti

Utafitihuuumeonyeshanakudhihirishajinsiwimbowa taarab huathiriwanavipengelevyakisimulizinakuzifanyakuwahadithikupitiakwavipengele vyausimulizivinavyopatikanakatikanyimbohizo. Isitoshe, umechangiakatikausomiwatanzu za fasihisimulizikwakuonyeshanakudhihirishakuwa, tanzu za ushairizinawezakuingiliananakujalizananatanzu za kisimulizi.Utafitihuuutawafaidiwatafiti, wasomajinawaandishiwakazi za fasihikatikakuelewadhimayavipengelevyausimulizikatikakazi za fasihi.

5.4Mapendekezo

Tafitinyingizimefanywakatikanyimbo za taarab iladhanayausimulizihaijachunguzwakwa kina. Utafitihuuulijikitakatikakuchunguzavipengelevyausimulizivyawakati, wahusika, unenajinadarajanasauti za usimulizikatikanyimbo za taarab. Vipengelevyausimulizininyingimno, kunahajayautafitizaidikufanywailikubainishavipengelevinginevyausimulizinakuonyeshadhimayakekwenyenyimbo za taarab.

Utafitihuuulichunguzavipengelevyausimulizikatikanyimbo za taarab. Tafiti za awalizimefanywakatikatamthilia, riwaya, hadithifupinaushairi. Hivyo, kunahajayakuchunguzavipengelehivikatikatanzuzingine za fasihisimulizi.

MAREJELEO

Aiello, F. (2004).*Continuity and Change in Zanzibar Taarab Performance and Poetry*. Swahili Forum *11: 78 – 81*.

Arege, T. (2012).Narration in Swahili Narrative Poetry: An Analysis of*UtenziwaRasi'lGhuli.*Tasnifuyauzamifu Chuo Kikuu cha Nairobi. (Haijachapishwa).

Aristotle (1920).*The Poetics*. Oxford: Clarendon Press.

Aristotle (1951).*Poetics.* New York: Norton.

Asige, N. (2021).UchanganuziwaUsimulizikamaMtindokatikaNyimbo za BahatiBukuku. TasnifuyaUzamili Chuo Kikuu Cha Kenyatta. (Haijachapishwa)

Askew, K. (1997).Performing the Nation: Swahili Musical Performance and the Production of Tanzanian National Culture.Tasnifuyauzamifu Chuo Kikuu cha Harvard. (Haijachapishwa).

Askew, K. (2002).*Performing the Nation: Swahili Music and Cultural Politics inTanzania.* Chicago: University of Chicago Press.

Attenbernd, L. na Lewis,L. (1963).*Introduction to Literature Stories*. New York:Macmillan.

BAKITA (2017).*KamusiKuuya Kiswahili*. Nairobi: Longhorn Publishers.

Bal, M. (1985).*Narratology.* Toronto: Toronto University Press.

Barry, P. (2002).*Beginning Theory*. Cambridge: Cambridge University Press.

Barry, P. (1995).*Beginning Theory*. New York: Manchester University Press.

Barthes, R. (1970).*The Languages of Criticism and the Sciences of Man*. London:Johns Hopkins University Press.

Barthes, R. (1975).*An Introduction to the Structural Analysis of Narration Discourse.*Oxford: Blackwell.

Chatman, S (1978) *Story and Discourse: Narrative Structure in Fiction and Film*. Ithaca: Cornell University Press.

Chatman, S. (1990).*Coming to Terms: The Rhetoric of Narrative in Fiction and Film*. Ithaca: Cornell University Press.

Currie, G. (2010).*Narratives and Narrators: A Philosophy of Stories.* New York: Oxford University Press.

Fair, L. (2001).*Pasttimes and politics: Culture, Cummunity and Identity in Post – Abolition Urban Zanzibar, 1890 –1945.*Athens:Ohio University Press.

Fludernik, M. (2009).*An Introduction to Narratology*. London: Routledge.

Gathogo, E. (2017).MchangowaMsilimishajikatikaMaonyeshoyaFilamu:Mfanowa DJ. Afro. Tasnifuya shahada yauzamiliChuoKikuu cha Kenyatta. (Haijachapishwa).

Genette, G. (1972).*Narrative Discourse*. Ithaca: Cornell University Press.

Juma, J. (2022).UchanganuziwaMafumbokatikaNyimbo za Taarab za Siti Binti Saad. Nairobi.*Journal of Humanities and Social Sciences*. Vol. 6 No.1

Kea, P. (2006).UsemezoKatikaNyimbo za Taarab.Tasnifuyauzamili Chuo Kikuu cha Kenyatta. (Haijachapishwa).

Keen, S. (2003).*Narrative Form.* London: Macmillan.

Khamis, S.(2002).*Wondering about Change*. Nordic Association of African Studies (Ed.) Nordic Journal of African Studies 11, 2. Helsinki University Printing House P.198- 205.

Khatib, M. (1992).*Taarab Zanzibar*. Dar es Salaam: Tanzania Publishing House.

Kimani, P.(2012).Arki za SimuliziKatika*UtendiwaMikidadinaMayasa.* Tasnifuyauzamili Chuo Kikuu cha Nairobi. (Haijachapishwa).

King'ei, G. K (1992). "*Language, Culture and Communication: the Role of Swahili Taarab Songs in Kenya, 1963-1990"*. Unpublished Ph.D Dissertation, HowardUniversity.

King'ei, G.(1996).*NafasiyaNyimbo za Kiswahili za Taarab KatikaJamiiyaKisasa.Kioo cha Lugha 2, 1996- 1997: 101-110.*

King'ei, G. naKisovi, N.(2005).*MsingiwaFasihiSimulizi*. Nairobi: Kenya Literature Bureau.

Kisurulia, E. (2012).Point of View in the Kiswahili Novel: A Narratology Analysis of selected Texts.Tasnifuyauzamifu Chuo Kikuu cha Nairobi. (Haijachapishwa).

Matei, A. (2011).*FaniyaFasihiSimulizikwaShule za Upili*. Nairobi: Oxford University Press.

Mdee, S.naNjogu, K. (2011).*KamusiyaKarneya 21 (Toleo la 4).* Nairobi: Longhorn Publishers.

McHale, B. (1978).Free Indirect Discourse: A Survey of Recent Accounts. PTL: *Journal For Descriptive Poetics and Literature.*

Mlacha, S. (1991).*Point of View as Stylistic Device in Kiswahili Novels. KiswahiliVol.58*. TUKI, Dar es Salaam.

Mohochi, E. (2000).UsimuliziwaRiwayayaNyongoMkaliaIni.*Nordic Journal of African Studies 9 (2):* University of Egerton, Kenya.

Mugenda, O.naMugenda, A. (1999).*Research Methods*: *Quantitative and Qualitative Approaches.* Acts. Press.

Murimi, J. (2016).MwingilianoTanzuKatika Modern Taarabu – Mipasho. TasnifuyauzamifuChuoKikuu cha Moi. (Haijachapishwa).

Ndung'u, M. (2018).*MwongozowaChozi La Heri*. Nairobi: One Planet Publishing and MediaServices Ltd.

Njogu, K. na Chimera (1999).*UfundishajiwaFasihi:NadharianaMbinu*. Nairobi:Jomo Kenyatta Foundation.

Ntarangwi, M. (1998).Taarab Texts, Gender and Islam in Urban East African Context: Social Transformations among the Waswahili of Mombasa, Kenya.Tasnifuyauzamifu: University of Illinois At Urbana Champaign.(Haijachapishwa).

Obando, F. (2017).*MwongozowaKigogo*. Nairobi: No Boundaries Ltd.

Ong'ondi, E. (2005).Usimulizikatikariwayaya*Walenisi*yaKatamaMkangi. Tasnifuyauzamili Chuo Kikuu cha Nairobi. (Haijachapishwa).

Oxford Advanced Learners Dictionaries 8th Edn. (2010). Oxford: Oxford University Pressof Nebraska Press.

Plato (1930).*The Republic, Books 1 to 5 trans. P. Shorey*. Cambrigde: Havard University Press.

Prince, G. (1982).*Narratology*: *The Form and Functioning of Narrative*. Berlin: Mouton Publishers.

Propp, V.(1968).*Morphology of The Forktale*. Austin: University of Texas Press.

Rashid, A. (2018).KuchunguzaDhamiranaFanikatikaNyimbo za Taarab Asilia: Mifanoyanyimbo za ShakilaSaidiKhamisi. Tasnifuyauzamili Chuo KikuuHuria cha Tanzania. (Haijachapishwa).

Rimmon – Kenan, S. (1983).*Narrative Fiction*. London: Methuen& Co. Ltd.

Shitemi, J.(2011).Usimulizikatika*Utenziwa Siri Li Asirali*.Tasnifuyauzamili Chuo Kikuu cha Nairobi. (Haijachapishwa).

Stanzel, F. (1986).*A Theory of Narrative*. Cambridge: Cambridge University Press.

TUKI (1981).*Kamusiya Kiswahili Sanifu*. Nairobi: Oxford University Press.

TUKI (2010).*A Standard Swahili – English Dictionary*. Nairobi: Oxford University Press.

Wales, K. (1991).*A Dictionary of Stylistics*. New York. London Group UK. Limited.

Wambui, J. (2018).UsimuliziKatikaRiwayaya*DharauyaIni*. TasnifuyaUzamili Chuo Kikuu Cha Kenyatta. (Haijachapishwa).

Wamitila, K. (2003).*Kichocheo cha Fasihi: SimulizinaAndishi*. Nairobi: Focus Publications.

Wamitila, K.(2003) *KamusiyaFasihi: IstilahinaNadharia*. Nairobi: Focus Publication.

KIAMBATISHO: NYIMBO ZA TAARAB

KUJIPAMBA HARUSINI- Maulidi

Mume: Ni herinisikufite, yanikerayomoyoni

Mkewangusikuzote, hujirembeshikwanini?

Hujipambitukosote, mpakawendeharusini?

Kiitikio;

Nasemanasemayanikerayomoyoni

nasemasitanyamaza

Mke: Aelewasikunyingi, kwamba una takilifu

Leo wawekamisingi, kutakakunikashifu

Harusiniwatuwengi, utakwendajemchafu?

Mume: Kukuelezasiwati, ulosemahayatoshi

Sikunyingitumeketi, moyowanitononeshi

Wafurahishaumati, mimihunifurahishi

Mke: Mumewangu una nini, utunzemoyoutue

Pambo la haponyumbani, hilolisikutishe

Kujipambaharusini, sifazikokwako

Mme: Mimi huingiadukani, nakwambiausikie

Mapamboyenyethamani, kusudinikuletee

Kwanza jipambenyumbani, harusininibaadaye

Mke: Mumewangutusitete, nimiminikupendaye

Na utakalololote, lazimanikurudishiye

Tajipambasikuzote, bora unitimiziye

NAONA UZITO MOYO WANGU - Maulidi

Kiitikio;

Naonauzito, mwenzangu

Kuwakamandoto, pendolangu

Naonauzito, kukosawewehauwezimoyowangu

Laitikupenda, kwabadilishika

Ningekupanyonda, ukasikitika

Ungejuanaenda, Nikisononeka

Ingawasianzi, kwakomuhibaka

Hili la mapenzi, nakupahakika

Ukinzasikinzi, kwakonateseka

Sikuyetumoja, tulokutanika

Ghaflambeja, niliswalitika

Nilivuekoja, Ulilonivika

Neno la kheri, ninalotamuka

Sifanyeusiri, kujanidhirika

Unganistiri, Nishahadhirika

NGUO FUPI- Zuhura

Binti: Baba nakutaradhia, babangu nipa idhini

Kuna nguozimeingia, mshonowamagotini

Wenzanguwajivalia, mimisivaikwanini?

Kiitikio:

Katuruhusasikupi, hila haliwezekani

Kuvalianguofupi, sikubaliasilani

Baba: Mwananguhayaniyapi, wasemamanenogani?

Kivazi cha nguofupi, sikivaziasilani

Ruhusakatusikupi, heriupawenanani

Binti: Babangutusibishane, mbonahatusikizani

Usawatuambiane, kwakituonamakini

Wanifanyanisishone, sababuzehuzineni

Baba: Mwanangusinipuuze, watawakoukinzani

Uonalosiigize, hiliwalitakiani?

Mwanangusijitangaze, usijitoethamani

Binti: Pulikizatunong'one, kamakisaningiani

Sinamshonomwingine, uloningiamoyoni

Niwata baba nishone, naminingieukumbini

Baba: Mwanangusihadaike, hebumlanishetani

Mwanangusidanganyike, sijifanyehayawani

Mkeambayenimke, paja lake hulioni

UTALIJUA JIJI - Afua Suleiman

Utangulizi;

Kaziyakoufisadi, jeuringebenanongwa

Karakanayaukaidi, ukaanimaembegwagwa

Vitukovyamakusudi, si bure we umerogwa

Badalaya soda baridi, ama juisiyachungwa

Ushambaumekuzidi, andaziwanyweachogwa

Mwenzanguhunaujuzi, mpenziumemuudhi

Kajakwangunimempokea X 2

Pokeachakokibomu, shoganakutumia

Hataukinilaumu, wakonishamchukua

Penziulimdhulumu, visa ukamfanyia

Chachanduvitamutamu, bwana hukumpatia

Bwana kapatawazimu, kashindwakuvumilia

Kwanguakatiatimu, tibanikampatia

Nikampavituhadimu, kwakohajajionea

Amri akasalimu, magotikunipigia

Hukuakijilaumu, kwakokapoteanjia

Kiitikio;

Kwakokatiakasi, kwangukawekamakazi

Sasa bwana kabarizi, kachokayakomaudhi

Utamalizamizizi, waganganawaganguzi

Tarasimunahirizi, ongezeanavipodozi

Kwakehupatinafasi, mimindiyoyakepumuzi

Kapendayangunidhamu, nautulivunyumbani

Pamojanaukarimu, wandugunamajirani

Ucheshinatabasamu, kanijaliamanani

Nimepewalughatamu, nyokahutokapangoni

Sifahizinimuhimu, namengimenginendani

Wewemkaangasumu, kwakohazipatikani

Na mapishiyakobomu, kitimutimujikoni

Waliwautiandimu, hayonimapishigani?

Bwana imemwishahamu, kakutimuanyumbani

Unaningojanjiani, madhilakunifanyia

Usitakeushindani, hunishindinakwambia

Mimi naletewandani, wewewatangananjia

Magomenibuguruni, ndalazakukatikia

Waselawavigiweni, nafuuwajipatia

Orendakwafoleni, kwakowajipendelea

Weweusomjini, watuwanahadithia

Umeachikandoani, kwayakombayatabia

Unaogeajikoni, bafuniunapikia

Kimalizio;

Na sanautalijuajijimwenzangu

Chajioutakunywa uji mwenzangu

Na juisiutakunywamajimwenzangu

Huyokwakohuruditenamwenzangu

Najinafasi, najinafasi

Utajiju, utalijuweeh

Wako nishamchukuakwakoharuditena we mwenzangu

Katamkawaziwazikwakoharuditena we mwenzangu

Bwana kanipanafasinimuonyesheujuzi we mwenzangu

Nami sifanyiajizimpenzininamuenzi we mwenzangu

Nampikiamaandazina chai yatangawizi we mwenzangu

Waliwanazikwandizimavitusikamakazi we mwenzangu

Kisha ninatoadoziimpayousingizi we mwenzangu

Mwenzanguhunaujuzinendatenakajifunze we mwenzangu

Bibi achaupuuzikuishinamumekazi we mwenzangu

Mumeatakamalezisio mambo yakihuni we mwenzangu

Ngebenajeurizakoleozimekuishia we mwenzangu

Ooh utalijuamwenzangujijiutalijua

LO **FISADI KIWEMBE! - Khadija** Yusuf

Utangulizi:

Jamanimnamjuafisadikiwembe au mnasikiatu?

Naam tunamjuahuyufisadikiwembe

Mchonganishajiwatuhugombanishapenini

Hufitinimajiranihusambaratishapenzi

Yuko miongonimweturohoyakeinakutu

Tatizo lake hapendimaendeleoyamtu

Fisadikiwembe ana rohombaya

Ewe fisadikiwembehebuachalaanazako

Kaziunayoijuakugombanishawenzako

Bibi wewenimbeyauongondo sera zako

Kila nyumba waingiakuanzishachokochoko

Pia unafuadiamabwana za shogazako

Na kufukeshaondoakwachoyonawivuwako

Watuwameshaamuaunatafutwamnoko

Fokovoutashushiwaukomeumbeawako

Kiitikio:

Ewe fisadikiwembehasidiwaroho za watu

Umestadiumbeamgombanishajiwatu

Pia unashutumiwakwakuwachanishawatu

Kiumbeulolaaniwarohoyakoyakoinakutu

Watuwanakutafutakwauvumbanaudi

Hadharanikukusutaukomesheufuadi

Ulieutaipataujumbehuofisadi!

Unayajazamasusukwa mambo yasokuhusu

Kwenyeharusihutokikuutafutaundani

Matanganihubandukiujuekalalanani

Kwa majunguhushikikiwenzakokuwafitini

Siri za watuhuchokikuzimwagamitaani

Pia umegunduliwakwambaweweshugamami

Ndogondogowachukuakuwafundishauhuni

Huna hatakuchaguaMunguameshakulaani

FisadimtumbayaMunguameshakulani

Ujuewewenihasidichoyokimekusibu

Mwenyehusdanachukimaovuumeshirabu

Mtuakipatadhikiunafurahiajabu

Sentiakiimilikiunamrogakwaadhabu

Kuposwamtuhutakiuchumbaunaharibu

Mtuakilavizurianavimbakwaghadhabu

Akipendezakwanguobibirohoyakuuma

Akitembeakwamataomatumboyakunguruma

Fisadiusojijuaukomeumbeyawako

Kimalizio;

Lo! X3 umezoeavibayawewe

Lo, po, po mate tunakutemea

Lo! kiumbeganiwewewalahujuivibaya

Utasutwauwanjaniwewewatuwanakungojea

Hafiritikibiritiwewekiumbeusonahaya

Wachaleonikuchanebibiukomewakoumbeya

SITOKHALIFISHA NAFSI - Khadija Yusuf

Utangulizi;

Sitokhalifishanafsi, kujalizakotetesi

Natumiakwanafasi, kwaamrizakemwenyezi

Kazikwakomsabasi, mfitinimpelelezi

Mambo yamejaabishi, meshindwakuvumilia

Udadisinauzushi, bibiewanizulia

Nakupashamsabasi, wachakunifuatilia

Wewehuzimihuwashi, wachakijitiatia

Nimeshashikasiachi, mpininimeshikilia

Ninatetakwakiasi, komakuniingilia

Kiitikio:

Sitokhalifishanafsi, yakokushughulikia

Natumiabilawasi, rizikiniliyopewa

Kazikwakomsabasi, yanakuchomanajua

Mwenzangunimechoka, hamunawesinatena

Humoumefedheheka, la kulifanyahauna

Niponimesitirika, sihofuzakofitina

Utasemautachoka, wakukujibu hakuna

Zaibakizakutoka, nausoumeuchuna

Katusitotekereka, mtoajiniRabana

Yote sababuyahayo, hupendimtuapate

Umejawanauchoyo, wapendapekeupate

Yangumiminilonayo, wachayakukerekete

Sitakilakoashuo, yanguyamezee mate

Mimi simkemwenzio, manenoyanini yote?

Bahatibadoninayo, naweweombaupate

Sitokhalifishanafsi, nimepoamoyowangu

Kwanguhupatinafasi, kuyapenyezamajungu

Utambuesirahisi, kuzimakipajichangu

Sidhurikinamatusi, majibuyakokwaMungu

Wala sinawasiwasi, natanuandanikwangu

Kimalizio;

Inukatuchezena melody motamota

Njootufurahina melody motamota

Tulicheze rumba na melody motamota

Njoosasauwaone melody kibokoyao

Njoosasaufurahi melody kibokoyao

Wasabasikazikwenu melody kibokoyao

Hamuwashihamuzimi melody kibokoyao

Mtasemamtachoka melody kibokoyao

Katuhatutekereki melody kibokoyao

Bahatibadotunayo melody kibokoyao

Mtambuesirahisi melody kibokoyao

Kuzimakipajichetu melody kibokoyao

Walovimbawapasuke melody kibokoyao

VIUMBE WAZITO - Mwanahawa Ally

Utangulizi:

Vile nilivyowathamini, nikawawekeniusoni

Kumbewakosefuwaimani, hatahamnashukurani

Viumbemsiochukulikaviumbewazito

Mlikusudianinienyiwenzangumwenzenukunihiliki

Mwanitiaubayanisihulukayangumjuesifedheheki

Hamdhaminihisaniwalanguvuzanguviumbehamchukuliki

Nimeijengaimanidhabitimoyowangukatusitotaharuki

Ninaaminihakikaikosikuitafika tope mnazonipakazotezitatakasika

Wala dongesitowekamaumininininanianjemakwenunyie

Kiitikio;

Sijuiniwawekefunguganiviumbemuhesabike

La farajakwenudhikijemakwenuhuwabaya

Wenzanguhamchukulikindivyomlivyozoea

Unanifujakwawatuusonafadhilaetininarohombaya

Wanipigiaupatukilamahalimbayamimimbaya

Navumiliasikitunajuayenuniawenzangunimezoea

MuhukumuMolawetunaaminiinshalahukotutayatambua

Wemawanguhauozimileleutabakia

Nifanyavyorohoradhikinyongositowawekea

Fadhilamfadhilimbuzibinadamu ana maudhikwelihuyooo

Sivuiubinadamukwamliyonitendea

Ingawajenivigumukwamjakuvumilia

Sitojengauhasimumoyoumenitulia

Kituhichokwangusumuwalasitomfanyia

Nitawatendeawemamimininajali utu

Wala sitorudinyumasiwezi hila katu

Nyiepalilienichukiikosikumtajuta

Kimalizio:

WemanimefanyahamnashukranipalipobakianashukuruMungu

Nilidhaniwenzangukumbemaaduizangu

Sasanimerudikwanguwanadamuwalimwengu

Tenda wemawendezakousingojeshukurani

Sipotezimudawangupikeniyenumajungu

Wala sioniuchungunimeswafimoyowangu

We nendanisalimie mama x2

UMEJUAJE KAMA SI UMBEA - Mwanaidi Shaaban

Utangulizi:

Umejuajenimefanikiwaumejuaje

Umejuajeukaonafihi?

Kama siumbeyaumejuaje?

Umeyatafutaumeshayapatasasawalialia

Vizurivyakupitawavikodolea macho

Vinonovyakupitawavikodolea macho

Vitamuvyakupitawavikodolea macho

Wakufumatumefuma, fuma, wakukosaumekosakosa

Sadaktaumepatasadakta

Sadaktanifanikiwesadakta

Usimesikawaamba, wewebadounagomba, lipilikusumbualojambo?

Macho yakokama mamba, walahujuikufumba, hakikupitikitukirembo

Japomiesijatamba, walasiokujigamba, lakinisifichilangupambo

Kasirikasasa vimba, bure juahutaziba, wewejifunzeujue mambo

Endeleakunichimba, nendakwawachawigamba, juamunguhapigikwafimbo

Kiitikio:

Jazahayakoelewanimefanikiwamie

Nimenyookewamie

Nimejaliwamie

Unaonafihikunionamiekung'aa

UnaonafihimiekupandaRav. 4

Unaonafihimiekuenda melody

Siachisiachikupanda Rav.4 siachi

Siachisiachikwenda melody siachi

Watakakulizibajuanaungo

Huwezikulizibajua

Huwezikulizibanaungo

Milangouliyofunga, gongamisumarigonga, fanyaukutauweke pia

Weka mtuwakuchunga, hutanionakusonga, sasamungukanifungulia

Ulieukining'ong'a, eti mi wamoja kanga, haliishanibadilikia

Jahazikutoka Manga, kwangulimetiananga, neemasasanailalia

Hebu domo lakofunga, kwangumimihutachonga, juamunguameshanilipia

Kimalizio;

Kulichaguagoma la Kiswahili goma

Chakacha namchezeahabi' namchezea

Lele mama namchezeahabi' namchezea

Hatakibirianilakokulichaguabadalangu

Simayabadahujuikusongasimayabada

Simayabadatamu

Ipatempishitimamu

Ipate papa adhimu

Utienatuigumu

Pia chachanduyandimu

Ukilahuishihamuhuishihamukuila

ZOA ZOA - MwanaidiShaaban

Utangulizi:

Humpatihuyo x2

Utasotasanahumpatihuyo

Unitishiumedoda, siwewewakunipiku

Bei yakowewe soda, chipsinanusu kuku

Kama kuna la ziada, basiunapewabuku

Kwa lipiutanishinda, huna bao zoazoa

Kupangapangua, bandikabandua

Nyakuanyakuasikwawangumimi

Kiitikio;

Kujipendekeshawajiangaisha

Utajikondesha dada umechina

Dada umechina ooh dada umechina

Tulizabolikiwanjanikidogo

Tulizabolihayasimadogo

Tulizabolimimisikidogo

Tulizabolihutingishigogo

Uninyang'anyiukanda

Nimetuliawaranda

Unashukanapanda

Ukomojanikokenda

Jitangazevikaoni, jitangazeharusini

Mwishowekichochoroni, kwawanguhuonindani

Jitangazegazetini, jitangazeredioni

Mwishowekichochoroni, kwawanguhuonindani

Mkemwanamkegani, umezoeakombaini?

Mi nawehatushindani, huna bao zoazoa

Najuakirukanjia, pa kulalawapangia

Waumewawania, yoyotekwakosawia

Huchaguiwafagia, sitikonsennyuma pia

Wivu we utanitia, huna bao zoazoa

Kimalizio;

Washindananabudegewazoazoawazoazoa

Washindananakikapuwazoazoawazoazoa

Waheshimiwawatakawewe

Wakurugenziwatakawewe

Muuzajidukawatakawewe

Muuzakarangawatakawewe

Kwako bora shilingi, bora shilingi

Shilingiyang'arayauwashilingiyang'ara